

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE LEUVEN

Het Kartuizerklooster "Sint Katharina," op het Kiel bij Antwerpen (± 1323-1542)

*Proefschrift, aangeboden tot het bekomen
van de graad van licentiaat in Wijsbegeerte
en Letteren, afdeling Mod. Geschiedenis*
door

Hendrik DELVAUX

FIRMA L. WOUTERS
LEUVEN

I N L E I D I N G

Alhoewel de Kartuziers grote invloed hadden op het godsdienstig leven in de Nederlanden, toch toonden slechts weinige historici van ons land belangstelling voor hun geschiedenis. De Noord-Nederlandse kloosters bevinden zich in dat opzicht in een enigszins begunstigde positie door de talrijke bijdragen, die Mr H.J.J. SCHOLTENS aan hun ontwikkeling wijdde. Voor de kloosters in de Zuidelijke Nederlanden zijn slechts te vermelden de uitgave van de kroniek der Kartuis van Herne door F. LAMALLE (1), de studie van S. D'YDEWALLE over het monialenklooster St Anna ter Woestijne bij Brugge (2), de bijdrage van Mr H.J.J. SCHOLTENS over de Brugse Kartuis (3) en voornamelijk het voortreffelijk werk van Dom A.E.PIL over het Kartuizerconvent "O.L.Vrouw van Gratie" te Scheut en binnen Brussel (4). Hoe belangrijk deze werken ook

-
- (1) A. BEELTSENS - J. AMMONIUS, Chronique de la Chartreuse de la chapelle d'Hérinnes-lez-Enghien, uitgave E. LAMALLE, Leuven, 1932, in 8°, XLV, - 253 blz.
 - (2) S. D'YDEWALLE, De kartuize Sint Anna ter Woestijne. 1350-1792, Brussel, 1945, in 8°, 362 blz.
 - (3) H.J.J. SCHOLTENS, Het Kartuizerklooster Dal van Gracien buiten Brugge, in A.S.E.B., LXXXIII, Brugge, 1940, in 8°, blz.133-201.
 - (4) A.E.PIL, Een geschiedenis van het Kartuizerconvent "Onze Lieve Vrouw van Gratie" te Scheut en binnen Brussel, 1954, XVI, 353 blz. (Dactylografie).

reeds zijn, zij beletten niet dat er nog grote leemten blijven bestaan in de geschiedenis der Kartuizers in ons land.

De terughoudendheid der historici om de Kartuizerkloosters in ons land te bestuderen is evenwel goed verklaarbaar. Wanneer men meent de grote invloed der orde te kunnen aantonen aan de hand van het bewaarde bronnenmateriaal, dan stelt men ontgoocheld vast dat dit materiaal bijna uitsluitend betrekking heeft op de kloosteradministratie. Over het leven in de conventen verneemt men zeer weinig, wellicht tengevolge van de aard der instelling. De roep van heiligheid die de Kartuizers op het einde der M.E. verworven hadden, is misschien voor het grootste deel het werk van enkele persoonlijkheden, die door hun literaire produktie of hun ingrijpen bij een kloosterhervorming de invloed naar buiten bewerkten. Men mag zich evenwel niet beperken tot de studie van die grote figuren. Het midden waaruit zij afkomstig waren is immers het Kartuizerconvent.

Dit proefschrift wil een bijdrage leveren om enig licht te werpen op de geschiedenis van het Kartuizerkonvent St Katarina op het Kiel bij Antwerpen. Alhoewel het geen grote schrijvers voortbracht, toch was het wellicht, na het klooster van Heren, één der belangrijkste in de Nederlandse provincie der Orde, vooral door de rol, die het daarin in de 15e eeuw vertolkte, en door zijn invloed op de kloosterslotbeweging in Brabant.

De vroegste schrijvers, die zich met de geschiedenis van het klooster bezighielden hebben meestal een bepaald aspect belicht. A. RAISSIUS (1) hield zich vooral bezig met het ontstaan van het klooster. Hiervoor maakte hij gebruik van de kroniek van Ludovicus Torrius en het stichtingsverhaal van Pieter Doorland. J. LE ROY (2) en J.B. GRAMMAYE (3) schetsten de geschiedenis der Kartuis in zover deze betrokken was in de geschiedenis der heerlijkheid van het Kiel. Een hele stap voorwaarts werd gezet door J. DIERCXSENS (4), die in het kader van zijn Antverpia, Christo nasens et crescens een bondig overzicht geeft van de gehele geschiedenis der Kartuis. Hij legde hierbij vooral de nadruk op de betrekkingen met het kapittel van antwerpen. Zijn werk is evenwel niet veel meer dan een reeks oorkonden, die door een korte tekst met elkaar zijn verbonden. Belangrijk nochtans zijn de gebruikte bronnen, die nu niet meer bewaard zijn.

-
- (1) A. RAISSIUS, Origines Carthusiarum België, Douai, 1632, in 4°, blz. 30-31.
- (2) J. LEROY, Notitia Marchionatus Sancti Romani Imperii, Amsterdam, 1678, in folio, blz. 80-82.
- (3) J.B. GRAMMAYE, Antiquitates Belgicae, de IV, Antverpiae antiquitates, Leuven, 1708, in folio, blz. 119-121.
- (4) J. DIERCXSENS, Antverpia, Christo nasens en crescens, Antwerpen, 1750-57, in 4°, passim.

In het meer nabije verleden valt de bijdrage te vermelden, die P.J. GOETSCHALCKX (1) aan het klooster wijdde : zij is de vrucht van een grondig onderzoek van het oudste cartularium. Dit was evenwel de enige bron, die de schrijver kende, zodat zijn werk in hoge mate onvolledig is. Tenslotte zijn er de talrijke artikels, die F. PRIMS in het raam van zijn Geschiedenis van Antwerpen over de Kieelse Kartuizers schreef, en die hij nadien verwerkte in zijn Geschiedenis van het Kiel, (2). Zijn de grote lijnen over het algemeen juist getekend, in de details vallen vele onnauwkeurigheden aan te stippen, die wellicht het gevolg zijn van een overhaast archiefonderzoek. Bovendien verhindert het tekort aan bronaanwijzingen het nazicht van talrijke gezegden.

Ons proefschrift steunt dan ook voor het grootste gedeelte op onuitgegeven archivalisch materiaal. Daarom zal een kort eerste deel gewijd zijn aan de voornaamste bronnen : het Obituarium, de Cartularia en de renteboeken. Hieruit zal hun respectieve waarde blijken.

In een tweede deel wordt dan de eigenlijke geschiedenis van het klooster aangevat. Bij de studie van het ontstaan

(1) P.J. GOETSCHALCKX, 't Klooster der Kartuizers op het Kiel, in B.G., VI, blz. 15-69.

(2) F. PRIMS, Geschiedenis van het Kiel, Antwerpen, 1938, in 8°, 133 blz.

van het Kielse convent wijzen tal van vraagstukken in verband met het tijdstip der stichting en de personen, die daartoe het initiatief namen. Pas na de overeenkomst met het kapittel van Antwerpen en de in gebruikname der oude kapel van het Kiel, kan het klooster als definitief gevestigd beschouwd worden. Van dan af kan aan de materiele uitbouw van het convent gedacht worden. De povere dotatie moest worden verhoogd om aan de monniken een voldoende inkomen te verzekeren. Tegelijkertijd moest een volledig gebouwencomplex worden opgericht, wat vele jaren zou duren, vermits men hiervoor op de giften der weldoeners was aangewezen (Hfst. II). De eerste monniken, die uit andere kloosters afkomstig waren, werden geleidelijk vervangen door nieuwe, die op het Kiel in de orde traden. Aan roepingen zou het nooit ontbreken.

De Kartuis op het Kiel onderhield goede betrekkingen met andere kloosters. Zij had een belangrijk aandeel in de stichting van andere Kartuizenkloosters en vanaf het Westers Schisma, in het bestuur der Nederlandse PROVINCIË DER orde. Verscheidene malen werd aan de prior van St Katharina de hervorming van geestelijke instellingen opgedragen (Hfst III). In het laatste hoofdstuk wordt de vernietiging van het klooster op 26 juli 1542 behandeld.

Ik dank ten zeerste alle zeergeleerde Heren Professoren voor de vorming, onder hun leiding verkregen. Met de verschuldigde eerbied leg ik hen dit proefschrift ten beoordeling voor. In het bijzonder betuig ik mijn dank aan de Zeereerwaarde en Zeergeleerde Heer Prof. Dr J.M. DE SMET, die voortdurend onbaatzuchtig en welwillend heeft bijgedragen tot de voltooiing van dit proefschrift. Tevens breng ik gaarne in herinnering de talrijke inlichtingen, die Mr H.J.J. SCHOLTENS, de Nederlandse Kartuizerhistoricus, me liet worden, en de hulpvaardigheid die ik mocht ervaren in de archieven van Mechelen en Antwerpen en in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel;

B I B L I O G R A F I E

BRONNEN.

A. Archiefbronnen.

ANTWERPEN, Rijksarchief, Kerkelijk archief,
Fonds Kartuziers van Antwerpen
Fonds Kartuziers van Lier.

MECHELEN, Archief van het Aartsbisdom, Fonds Kartuziers.

B. Literaire bronnen.

BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, handschriften,

nr II, 1959 (kat.3854): Capitula generalia
Cartusiae, 1416-1442.

nr 4051-6 (kat.3856) : Miscellanea historiae
Cartusiensis.

nr 5764 (kat.3860) : Historia Cartusie Bruxel-
lensis.

nr 19703 (kat.3858) : Documents concernant la
chartreuse d'Anvers.

WERKEN.

- o BEELTSSEN, A. - AMMONIUS, J., Chronique de la Chartreuse de la Chapelle d'Hérinnes-lez-Enghien, uitgave E. LAMALLE, Leuven, 1932, in 8°, XLV - 253 blz.
- o DE MEYER, A., - DE SMET, J.M., Guigo's "consuetudines" en de eerste Kartuizers, in, Mededelingen van de Kon.Vl. Akademie voor Wetenschappen, Klasse der Letteren, XIII,6, Antwerpen, 1951, in 8°, 99 blz.
- DIERCKSENS, J., Antverpia, Christie nascens et crescens..., 7 dln, Antwerpen, 1750-57, in 12°.
- D'YDEWALLE, S., De Kartuize Sint Anna ten Woestijne, Brussel-Brugge, 1945, in 8°, 362 blz.
- GOETSCHALCKX, P.J., 't Klooster der Karthuizers op 't Kiel, in B.G., VI, Ekeren-Donk, 1907, in 8°, blz.15-69.
- GRAMMAYE, J.B., Antiquitates Belgicae, dl IV, Antwerpiae Antiquitates, Leuven, 1708, in folio.
- o KOERPERICH, R., Les lois sur la mainmorte dans les Pays-Bas catholiques. (Dissertationes ad gradum Magistri in Fac.Theol., 2de reeks, 11), Leuven, 1922, in 8°, V - 287 blz.
- LE COUTEULX, C., Annales Ordinis Cartusiensis ab anno 1084 ad annum 1429, 8dln, Montreuil, 1887-91, in 4°.
- LEFEBVRE, F., Saint Bruno et l'ordre des chartreux, Parijs, 1883, in 8°, XL - 603 blz.
- o LEFEBVRE, F., La chapelle expiatoire du S. Sacrement de Mi-

raele à Bruxelles, in Bulletin de la Soc. Roy. d'Arch. de Bruxelles, Brussel, 1934, in 8° blz 62-66.

LEHMANN, P., Bücherliebe und Bücherpflege bei den Karthäusern, in Miscellanea Ehrle, V, Rome, 1924, in 8°, blz. 364-389.

LE ROY, J., Notitia Marchionatus Sancti Romani Imperii..., Amsterdam, 1678, in folio, 504 blz.

PETREIUS, T., Bibliotheca Cartusiana, Keulen, 1609, in 8°, 16 - 310 blz.

ID., D. Petri Dorlandi chronicon Cartusiense, Keulen, 1608, in 8°, XII - 485-168 blz.

PIL, A.E., Een geschiedenis van het Kartuizerconvent "Onze Lieve Vrouw van Gratie," te Scheut en binnen Brussel, 1954, XVI - 359 blz. (Dactylografie).

PRIMS, F., De Begiftigers van het Karthuizerklooster van het Kiel, 1323-1321, in B.G., X, Ekeren-Donk, 1932, in 8°, blz. 138-150.

ID., De eerste Karthuizers op het Kiel, in Antwerpiensia, 1932, Antwerpen, 1933, in 8°, blz. 45-53.

ID. De Kloosterslotbeweging in Brabant in de XVe eeuw, in Mededelingen van de Kon. Vl. Akademie voor Wetenschappen, Klasse der Letteren, VI, 1, Antwerpen, 1944, in 8°, 34 blz.

ID. De priorij O.L.V. Troon te Ouwen-Grobbendonk, Antwerpen, 1932, in 8°, 132 blz.

- ID., Geschiedenis van Antwerpen, dl IV - dl VII, Antwerpen, 1933-40, in 8°.
- ID., Geschiedenis van het Kiel, Antwerpen, 1938, in 8°, 133 blz.
- ID., Hoe onze Karthuizers heeren van het Kiel werden, in Antwerpiensia 1932, Antwerpen, 1933, in 8°, blz. 54-61.
- RAISSIUS, A., Origines Cartusianum Belgicæ, Bonai, 1632, in 4°, 15-172 blz.
- REUSENS, E., Chronique de la Chartreuse de Louvain depuis sa fondation en 1498 jusqu'à l'année 1525, in A.S.H.B., XIV, Leuven, 1877, in 8°, blz. 228-273.
- ID., Matricule de l'Université de Louvain, I, Brussel, 1903, in 4°, XXVIII - 423 blz.
- SCHOLTENS, H.J.J., Bijdrage tot de geschiedenis van het voormalig Kartuizerklooster buiten Delft, in H.B., XLIX, Haarlem, 1932, in 8°, blz. 321-367.
- ID., Het Kartuizerklooster "Dal van Gracien" buiten Brugge, in A.S.E.B., LXXXIII, Brugge, 1940, in 8°, blz. 133-201.
- ID., De Kartuizers bij Geertwidenberg, in B.B., XVIII, Tilburg, 1941, in 8°, blz. 10-122.
- ID., De Kartuizers buiten 's Hertogenbosch, in B.B., XVI, Tilburg, 1939, in 8°, blz. 25-82, 143-204.
- ID., De Kartuizers bij Zierikzee, in H.B., LIII, Haarlem, 1936, in 8°, blz. 166-226.
- ID., Necrologie van het Kartuizerconvent van Monnikhuizen,

- in A.G.A.U., LXXII, Utrecht, 1948, in 8°, blz. 10-124.
- ID., Necrologie van de Utrechtse Kartuizers, in A.G.A.U., LXXI, Utrecht, 1947, in 8°, blz. 97-150.
- ID., Het voormalig Kartuizerklooster bij Amsterdam, in H.B. LIV, Haarlem, 1937, in 8°, blz. 1-87.
- ID., De voormalige Kartuizerkloosters hier te lande. Hun bouw en inrichting, in Het Gildeboek, XXIII, Leiden, 1940, in 4°, blz. 33-44.
- Statuta ordinis Cartusiensis, Basel, 1510, in folio.
- THOMPSON, E.M., The Carthusian Order in England, Londen, 1930, in 8°, X - 550 blz.
- VAN DEN GHEYN, J., Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque royale de Bruxelles, 12 dln, Brussel, 1801-1927, in 8°.
- VAN HASSELT, L., Het necrologium van het Kartuizerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal buiten Utrecht, in B.M. H.G., IX, Utrecht, 1886, in 8°, blz. 126-483.
- VAN LAAR, A., Bibliografie van de Geschiedenis der stad Antwerpen, 2dln, Antwerpen, 1927-39, in 8°.
- VANNERUS, J., Le Dépôt des Archives de l'Etat à Anvers. Accroissement de l'année 1904, in Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique, III, Brussel, 1905, in 8°, blz. 462-496.
- WELS, I., Matricule de l'Université de Louvain, II, Brussel, 1946, in 4°, 504 blz.

AFKORTINGEN.

- A.A.M. : Archief van het Aartsbisdom Mechelen.
- A.G.A.U. : Het Archief voor de Geschiedenis van het Aarts-
bisdom Utrecht.
- A.S.E.B. : Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique
de Belgique.
- A.S.H.B. : Annales de la Société d'Emulation de Bruges.
- B.B. : Bossche Bijdragen.
- B.G. : Bijdragen tot de Geschiedenis, bijzonderlijk van
het aloude Hertogdom Brabant.
- B.M.H.G. : Bijdragen en Mededelingen van het Historisch
Genootschap te Utrecht.
- H.B. : Haarlemse Bijdragen.
- K.A. : Kerkelijk Archief.
- K.B. : Koninklijke Bibliotheek.
- R.A.A. : Rijkarchief Antwerpen.
- S.A.A. : Stadsarchief Antwerpen.
-

Ie DEEL : BRONNENSTUDIE .

Om de geschiedenis der Kartuziers van het Kiel te schrijven kan men niet beschikken over literaire bronnen, opgesteld door een of ander monnik van het klooster. Wel werd er, volgens A. Raissius, in de 16e eeuw een kroniek over de Kielse Kartuis geschreven door de Lierse Kartuizer Ludovicus Torrius (1). Deze kroniek werd echter tot nog toe niet teruggevonden. De kronieken der kloosters van Herne, Scheut en Leuven verschaften evenwel enkele inlichtingen over Kielse Kartuziers, die in die kloosters verbleven hebben of een rol speelden in hun stichting.

Men moet dus vooral steunen op het uitgebreid archivaalisch materiaal dat bewaard bleef. Hierin vindt men een Obituarium, twee Cartularia, verscheidene renteboeken en bovendien een belangrijk Chartarium, dat heden nog ongeveer 700 oorkonden van de 14e tot 16e eeuw bevat.

Het Chartarium berust voornamelijk op het Archief van het Aartsbisdom Mechelen, Fonds Kartuziers. Het overige archief wordt grotendeels bewaard op het Rijksarchief te Antwerpen, afdeling Kerkelijk Archief, verdeeld over de Fondsen Kartuziers van Antwerpen en Kartuziers van Lier.

(1) A. RAISSIUS, Origines Cartusiarum Belgii, blz; 32.

§ 1. Obituarium.

Deze codex (1) kwam in particulier bezit na de opheffing van de Kartuis van Lier door Jozef II. Men vindt aan de binnenzijde van de band het Ex Libris van J. Faidherbe (25 mei 1817) en daaronder het Ex Libris van J.B. Vander Straelen (25 dec. 1821). Op 18 jan. 1886 werd de codex door het Rijksarchief gekocht tijdens de verkoop der verzamelingen Vander Straelen-Moons.

Deze codex werd geschreven op perkament en is ingedeeld als volgt :

- f° 1 -122 : Kalendarium of Martyrologium.
- f° 124-131 : Een tiental oorkonden.
- f° 132-139 : Lijst der weldoeners.

In het Kalendarium staan dag na dag de namen opgetekend der overleden monniken en conversen van St Katharina, van hun familieleden en weldoeners met een korte aanduiding van hun giften. Men vindt er ook de namen in van monniken van de Grande Chartreuse en weldoeners der ganse orde. Vandaar de talrijke vreemde vorsten en bisschoppen, die als weldoeners ingeschreven werden. Tenslotte werden ook de namen ingeschreven van monniken van Kartuizen der Nederlandse provincie der orde, vooral van de kloosters van Geertruidenberg, Brugge, Herne en Scheut, met dewelke een gemeenschap

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier. nr 22.

van gebeden was gesloten. De namen van deze monniken staan echter niet noodzakelijk op de dag van hun overlijden. Men was dienaangaande overeengekomen dat dit slechts zou geschieden wanneer in het Kalendarium op die dag reeds een jaargetijde was ingeschreven; was dit niet het geval, dan zou de naam geschreven worden na het eerstvolgende jaargetijde (1).

Waarschijnlijk werd dit Kalendarium, dat dateert uit de 15e eeuw, opgesteld aan de hand van een ouder Kalendarium, dat verloren ging. Voor de aanduiding der giften der weldoeners, maakte de schrijver gebruik van een oude lijst van weldoeners, waarvan de tekst meermaals letterlijk overgenomen werd. Voor de monniken en weldoeners van andere kloosters waren de jaarlijkse Cartae van het Generaal-kapittel der orde de belangrijkste bron.

De waarde van dit Kalendarium is zeer groot omwille van de vele gegevens, die het bevat. Het is nochtans niet volledig: de namen van verscheidene monniken en van bijna alle donaten van St Katharina ontbreken. Het gebrek aan data werkt tevens hinderend. Aan de hand der bewaarde Cartae uit de periode 1416-1442 (2) en dank zij de mededelingen van

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 32, f° 125A: ".,;quodquidem anniversarium scribi debeat in kalendario nostro conventuali ipso die obitus, si alio vel aliis anniversariis illa dies in nostro iam dicto kalendario occupata fuerit; si autem vacaverit, dies illa scribi debeat cum primo anniversario sequente."

(2) BRUSSEL, KB., hs. nr II, 1959.

Mr H.J.J. Scholtens, was het evenwel mogelijk de overliddensdata van talrijke Kielse Kartuizers van de 15e en 16e eeuw te kennen.

In het tweede deel werd, in twee kolommen, een reeks oorkonden ingeschreven betreffende de gemeenschappen van gebeden, aangegaan met andere kloosters der orde en met de kloosters der Minderbroeders van Antwerpen en Mechelen, Daarop volgen allerlei nota's en oorkonden aangaande de wijding der kerk en van verschillende kapellen.

In het derde deel (1) werden de weldoeners ingeschreven, gerangschikt volgens de belangrijkheid van hun giften. Op de eerste plaats komen de personen, die een deel van het klooster bekostigden of grond en renten schonken. Daarna volgden de weldoeners, die giften in geld of natura deden. Naast hun giften werd ook de plaats vermeld, waar zij in het klooster begraven werden, indien ze dit in hun testament gevraagd hadden. Tenslotte werd eveneens de dag van overlijden aangetekend. Eigenaardig is evenwel dat deze dikwijls verschilt van die van het Kalendarium.

Deze lijst der weldoeners werd opgesteld aan de hand van de oude lijst der weldoeners. Daarnaast werden ook het Kalendarium of Martyrologium en de renteboeken geraad-

(1) Dit deel werd uitgegeven door F. PRIMS in B.G., X, blz. 138-150. Omwille van de talrijke fouten in deze uitgave, verwijzen we echter steeds naar de bron.

pleegd (1).

Het tweede en derde deel evenals het grootste gedeelte van het Kalendarium werden door dezelfde schrijver opgesteld. Het Kalendarium werd door twee andere monniken verder aangevuld tot ongeveer 1540. De eerste voortzetter, die de namen van zijn overleden medebroeders uit de jaren 1506-1525 bijschreef, herschreef tevens de drie eerste folio's. Na de overplaatsing van het convent naar Lier werd het Kalendarium door talrijke schrijvers verder bijgehouden tot in de 18e eeuw.

Waarschijnlijk werd het Obituarium begonnen rond 1480, althans indien men mag voortgaan op de lijst van weldoeners. Deze werden, zoals gezegd, gerangschikt volgens de belangrijkheid van hun giften. Voor zover kon worden nagegaan, treft men in de lijst geen weldoeners aan van na 1480, tenzij geheel op het einde enkele belangrijke weldoeners uit de allereerste jaren der 16e eeuw. Aldus mag men wellicht aannemen dat de eerste schrijver rond 1480 aan het opstellen van het boek begon en dat hij nadien zijn werk zelf aanvulde tot ongeveer 1506. In elk geval was hij reeds vóór 1487 aan het werk, vermits hij Harbold Roelants, die op 23 oktober 1487 overleed (2), in de lijst der weldoeners vermeldt als zijn me-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart;Lier, nr 22, f° 132B : "...in martyrologio nichil aliud habeatur ..., multa habitant sunt alia ut in antiquis libris reddituum invenitur".

(2) Ibid., nr 22, f° 99 : 23 oktober.

debroeder. (1).

§ 2. Cartularia.

De beide Cartularia en het renteboek van 1427 berustten tot 1904 op het Provinciaal Archief van Antwerpen. Op 24 december van dat jaar werden ze aan het Rijksarchief van Antwerpen overgedragen (2).

Het oudste cartulairium (3), dat ingebonden werd in bruin leder, bevat 376 folio's op papier en perkament in quarto.

De indeling is als volgt :

f° 1 - f° 4 : leeg

f° 4 - f° 64 : Goederen en renten buiten Antwerpen.

f° 65 - f° 82 : Privilegiebrieven en oorkonden betreffende de organisatie.

f° 83 - f° 219 : Goederen en renten buiten Antwerpen.

f° 220 - f° 227 : leeg.

f° 228 - f° 296 : Goederen en renten te Antwerpen.

f° 297 - f° 332 : Goederen en renten te Bergen-op-Zoom en omgeving.

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 135A : "Harboldus, monachus noster et confrater,..."
- (2) J. VANNERUS, De dépôt des Archives de l'Etat à Anvers. Accroissement de l'Année 1904, in Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique, dl III, blz. 464.
- (3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14.

f° 333 - f° 350 : Goederen te Boortmeerbeek.

f° 351 - f° 363 : Goederen te Gestel, Reet, Waarloos en Rupst.

f° 364 - f° 372 : Inhoudatafel.

Volgens een nota, die eerst in de 16e eeuw op f° 4 werd geschreven zou het boek begonnen zijn rond 1406 (1). Hierbij wordt verwezen naar het deel, waar de renten in Antwerpen beginnen. Aldaar staat inderdaad opgetekend dat dat deel begonnen werd op 1 februari 1406 (O.S.) (2). Nochtans de schrijver die zich op die dag aan het werk zette, is slechts de voortzetter van een taak die reeds door een voorganger werd aangevat. Wanneer deze eerste kopiïst het werk begon, is moeilijk te bepalen; zeker niet vóór 1385, zoals blijkt uit het watermerk van het papier. Waarschijnlijk begon hij in de laatste jaren der 14e eeuw. De kopiïst liet voor aan enkele folio's open en begon op f° 7 met de mededeling dat in deze codex al de oorkonden van het klooster zouden opgeschreven worden om hen alzo beter te bewaren en om de opzoekingen te vergemakkelijken (3).

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 4 : "Men bevindt dat dit boek is geschreven omtrent den jaer XIIIIC ende tses. Vide infra in Antwerpia".
- (2) Ibid., nr 14, f° 228 : "Anno Domini M° CCCC° VI° in profesto Purificationis gloriose Virginis Marie, incepta fuit ista exscriptio..."
- (3) Ibid., nr 14, f° 7 : "...placuit omnes cartas huius domus...in presenti codice inscribendo inserere, quatenus ut non solum cautius possint custodiri, sed etiam a querente commodius desiderata valeant inveniri."

De eerste kopiïst schreef slechts tot f° 44 en liet veel plaats open voor later bij te schrijven oorkonden. De ingeschreven oorkonden nummerde hij met Romeinse cijfers, en de eerste letter versierde hij met een kleine tekening. De oorkonden werden in topografische volgorde ingeschreven, beginnend met het Kiel. Daarna volgen Beerschot, ter Beke, Edgem, etc. Bovenaan elk folio werd de plaats aangeduid. Elke oorkonden wordt voorafgegaan door een kort opschrift, waarin op zeer bondige wijze de inhoud wordt geschetst. Die teksten en ook de nummers vindt men terug op de oorspronkelijke akten. De kopiïst schreef niet alleen de oorkonden op, waarbij goederen aan de Kartuziers overgemaakt werden, maar ook, alhoewel in mindere mate dan latere kopiïsten, de oudere oorkonden, die bij die overdrachten verkregen werden.

De kopiïst van 1407 heeft dit werk op dezelfde wijze voortgezet. Hij vulde de opengelaten ruimte aan en schreef verder tot f° 64. Hij begon ook aan 3 nieuwe hoofdstukken : op 1 Februari 1407 (N.S.) aan het hoofdstuk der renten binnen Antwerpen; op 4 Mei 1407 (1) aan de afdeling der renten binnen Bergen op Zoom, en waarschijnlijk in 1408, aan de oorkonden der betreffende goederen te Boortmeerbeek.

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 297 :
 "Anno Domini M° CCCC° VII° in vigilia Ascencionis Domini incepta fuit exscriptio omnium literarum nostrarum... de redditibus, quos habemus in Bergis super Zomam."

Deze kopiïst heeft het Cartularium slechts bijgewerkt tot aan de door hem opgegeven begindata. Wellicht werd hij door andere bezigheden o.a. het opstellen van het renteboek van 1407, verhinderd de ondertussen bijgekomen oorkonden in te schrijven.

De vele schrijvers, die in de 15e eeuw het Cartularium hebben aangevuld, hebben de oorkonden in een min of meer chronologische orde bijgeschreven. Het was hun ten andere niet mogelijk op de zelfde wijze te werken als de 2 eerste kopiïsten, die over vele oude oorkonden beschikten en deze aldus konden klasseren in topografische volgorde. Aan de latere kopiïsten bleef niets anders over dan de nieuwe oorkonden bij te schrijven. Ze hebben echter veel minder zorg aan hun werk besteed.

Het Cartularium werd aangevuld tot ongeveer 1485. Uitzondering gemaakt voor het deel betreffende de goederen te Gestel, Reet, etc. (f° 351-363), dat eerst in de 17e eeuw werd bijgeschreven, vindt men er slechts enkele oorkonden in uit de jaren na 1485.

De moeilijkheden, die de inschrijving in chronologische orde bij het opzoeken der oorkonden veroorzaakte, werden voorkomen door een met zorg opgestelde inhoudstafel achteraan in het boek. De plaatsnamen werden in alfabetische orde gerangschikt, en daarachter schreef men de nummers der akten. Voor Antwerpen en Bergen op Zoom werd ook onderscheid gemaakt volgens de straten.

Alhoewel het in de bedoeling lag van de eerste kopiïst alle hertogelijke brieven, schepenbrieven en notariële akten (1) in het Cartularium in te schrijven, toch is dit niet gebeurd. In het Renteboek van 1427 wordt herhaaldelijk verwezen naar oorkonden, die niet ingeschreven werden (2). In het chartarium treft men ook vele niet ingeschreven oorkonden aan, vooral testamenten en oorkonden aangaande verhuuring van gronden. Tenslotte dient er nog op gewezen, dat akten van goederen en renten, die vóór het opstellen van het Cartularium verkocht werden, niet opgeschreven werden, zodat men niet met zekerheid kan nagaan welke goederen de Kielse Kartuis in de 70 eerste jaren van haar bestaan bezaten.

Het tweede Cartularium (3) is ingebonden in perkament en bevat 332 folio's waarvan de 24 eerste en 70 laatste op papier; de anderen op perkament. Vooraan werd in 17e eeuw's schrift een inhoudstafel geschreven, op de zelfde wijze opgesteld als die van het oudste Cartularium. Het eigenlijk Cartularium begint eerst op de perkamenten folio's, die genummerd werden met Romeinse cijfers. Bij de foliotering werden echter verscheidene fouten gemaakt. Zo is er geen f° 24; er is een ongenummerd folio tussen f° 218 en f° 219, en er

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 7: "...placuit omnes cartas...tam scilicet domini ducis de amortizatione, quam etiam literas scabinorum de bonorum acquisitione, necnon et notariorum publicorum instrumenta, sed et aliqua testamenta in presenti codice inscribendo..."

(2) Ibid., nr 15, f° 104v°: "...et litera scalinalis non est scripta in libro copiarum..."

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 23.

zijn twee folio's 132 en 227.

Dit Cartularium werd voor het grootste gedeelte geschreven door Stefaan Cleys, alias van Boemele (1) op het einde der 16e eeuw. Het bevat uitsluitend akten van goederen en renten, die de Kartuizers verkregen vóór de overplaatsing naar Lier, en die zij in de 2e helft der 16e eeuw nog bezaten. De meeste akten vindt men dan ook terug in het oude Cartularium. Slechts voor de periode 1485-1543 vindt men verschillende nog niet opgeschreven akten. Anderzijds telt men vele oorkonden uit het eerste Cartularium niet aan in het tweede. Dit is onder meer het geval voor alle akten betreffende goederen en renten in Bergen-op-Zoom. De oorkonden werden in topografische orde ingeschreven, beginnend met Antwerpen en gevolgd door Kiel, Beerselot, enz. Elke akte wordt ook hier voorafgegaan door een korte samenvatting.

Na dit deel volgen nog 70 folio's op papier, die hoofdzakelijk oorkonden bevatten uit de 17e eeuw.

§ 3. Renteboeken.

1. Het "Dry Renteboek der chartroyen".

Deze titel werd op de hand geschreven, omdat er 3 verschillende renteboeken in samengebonden werden, nl. de ren-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 23, f° I : "Stephanus Cleys, alias van Boemele heeft desen liggere gescreven ende behoert die Sartroyen tot Lier".

teboeken van 1345, 1383 en 1407 (1).

Dit register kwam na de opheffing van het klooster te Lier in particulier bezit. Op f° 12v° vindt men het Ex libris Gasparoli. Op 3 September 1823 kwam het in handen van J.B. Vander Straelen. Tijdens de verkoop der verzamelingen VanderStraelen-Moons, op 15 Jan. 1886, werd het aangekocht door het Rijksarchief van Antwerpen.

Dit Dry Renteboek, dat reeds rond 1460 was samengesteld(2) was waarschijnlijk in de 17e-18e eeuw zozeer vervallen, dat men het opnieuw heeft ingebonden in een bruin lederen band, waarbij men voor- en achter-aan de 12 folio's in papier uit die tijd heeft bijgevoegd. Bij deze nieuwe inbinding is waarschijnlijk het grootste deel van het renteboek van 1345 verloren gegaan. De foliotering in Romeinse cijfers die bij de 1e inbinding werd aangebracht begint in het thans nog bewaarde deel eerst met f° XLIX.

Het renteboek van 1383 begint reeds op f° LI. Aldus blijkt dat slechts 2 folio's van het eerste renteboek zijn bewaard. Deze 2 folio's, opperkament, bevatten dan nog een

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. van Antwerpen, nr 2, f° XLX °: "In dit bouc sijn drie oude rentbouken van alle den renten en goeden, die wij hebben. Dat eerste bouc was ghescreven int jaer MCCCXLV. Dat ander bouc int jaer MCCC LXXXIII. Dat derde bouc int jaer MCCCC ende VII."
- (2) Ibid., nr 15, f° 172 : "Item noch sijn hier drie oude slapers tsamen in bnderen gebonden..."

veel later geschreven korte inhoudstafel van het renteboek van 1383, en enkele gegevens aangaande de aan- en verkoop van goederen en renten tussen 1352-en 1395.

Het renteboek van 1383 had oorspronkelijk een eigen foliotering, beginnend met f^o I. waarvan de sporen op vele folios nog te zien zijn. Ze werd bij de inbinding der 3 renteboeken zo goed mogelijk weggewerkt en vervangen door de nieuwe foliotering. Het renteboek bevatte 53 folio's op perkament. Het geeft een overzicht van al de goederen, die de Kartuziers toen bezaten, en van de renten, die ze optrokken of moesten betalen.

In het 1e deel (f° LI - f^o LXVv^o) werden de renten in Antwerpen ingeschreven, gerangschikt volgens de straten. Elke folio is in 2 kolommen verdeeld. Links schreef men de naam van degene die de rente moest betalen, rechts het verschuldigde bedrag. Daaronder een korte omschrijving van het goed en *IN MARCHINE* de dag, waarop de rente diende betaald. De 1e letter werd steeds versierd met rode inkt.

In het 2e deel (f° LI - f^o LXVv^o) volgen de cijnsen, die de bewoners van het Kiel als herencijns moesten betalen. Ook hier is elk folio in 2 kolommen verdeeld; links staan de cijnsen in geld en hennen, rechts de cijnsen in graan. Daaronder volgt een bondige omschrijving van de goederen en een nauwkeurige aanduiding welk deel van de cijns aan de Kartuziers toekwam, en welk deel aan Wouter van der List,

die toen de helft der heerlijkheid van het Kiel bezat.

Het 3e deel (f° LXXIIIv° - f° C) werd eerst begonnen na 11 Mei 1385 (1) door de zelfde schrijver. Daarin vindt men allereerst een gedetailleerde overzicht van alle gronden, bossen en weiden, die de Kartuizer op het Kiel bezaten, met aanduiding van de grootte, de naam van de huurders, de huurprijs en het laatste jaar der verhuring. Na deze goederen op het Kiel volgen de goederen en renten in andere plaatsen rond Antwerpen. Het grootste deel werd geschreven door dezelfde schrijver van 1383. Later schrijvers hebben vele stukken veranderd of bijgevoegd. Op het einde van dit renteboek werden ook enkele gegevens geschreven omtrent schenkingen, aankopen en verkopen uit de periode 1406 tot 1425. Hierbij wordt ook de prijs vermeld.

Het derde renteboek, dat vanaf f° CV volgt, werd op 21 Juli 1407 begonnen (2), door de schrijver, die ook in het oudste cartularium de renten in Antwerpen en Bergen op Zoom inschreef.

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 2, f° LXXIIIv°: "Anno Domini M° CCC° LXXXV° post ascensionem Domini, fuit incepta ista collectio et declaratio de possessionibus, redditibus et bonis domus beate Katerine, ..., iacentibus vel sitis extra villam Antwerpiæ."
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 2, f° CV: "Desen boue was beghonnen int jaer ons Heren MCCCC ende VII op sente Marien-Magdalenenavond."

Dit renteboek bevat 32 folio's (f° CV - f° CXXXVII) op papier en perkament in quarto. In een eerste deel (tot f° CXXIX) werden de erfrenten opgetekend, die de Kartuizers jaarlijks inden. In een tweede deel volgen de sommen, die voor de landen, door de Kartuizers verhuurd, moesten betaald worden. Verder werd het op bijna dezelfde wijze opgesteld als het renteboek van 1383. Nu wordt er echter ook regelmatig naar de oorkonden verwezen.

Op het einde van het Dry Renteboek wed ook een lijst van weldoeners ingebonden. Dit lijst was van groter formaat als de andere boeken en daarom sneed de inbinder op gebrekkige wijze een deel van de randen af, zodat de randnota's gedeeltelijk verdwenen.

Deze lijst bevat 7 folio's (f° CXXXIX - f° CXLVI) op perkament, waarvan slechts de helft beschreven werden.

In 2 kolommen werden de namen der weldoeners en hun giften opgeschreven tot 1410, zoals blijkt uit de later bijgeschreven titel. Niet alle weldoeners werden hier opgenomen. Men verwijst hiervoor naar een voorgaand en een volgend deel, die echter niet gekend zijn (1). Dit verklaart wellicht dat verscheidene weldoeners uit de eerste jaren na de stichting hier niet genoemd worden. De bijzonderste weldoeners, in deze lijst vermeld, vindt men terug in het Obituarium. Op het ein-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXXXIX :
 "Iste sunt elemosine usque ad annum MCCCX; sed et non omnes, sed quere ante in principio et deinceps".

de werden later enkele namen van weldoeners bijgeschreven met aanduiding van hun overlijdensdatum en van de plaats, waar zij begraven werden.

2. Renteboek van 1427.

Dit register was bij de overdracht aan het Rijksarchief nog ingebonden in een rood lederen band (1); nu is het in een wit kartonnen band ingebonden. Het bevatte oorspronkelijk 172 folio's, op papier en perkament in quarte. Een klein deeltje (f° 113-f° 128v°) berust op het Archief van het Aartsbisdom Mechelen.

In het eerste deel (f° 1-f° 128 °) zijn al goederen en renten ingeschreven in topografische volgorde. Hierbij werd op dezelfde wijze tewerk gegaan als in de vorige renteboeken. Nu is ook dikwijls het jaar vermeld, waarin de goederen verkregen werden en soms de prijs die men er voor betaalde. Gewoonlijk wordt ook verwezen naar het Cartularium. Herhaaldelijk moet de schrijver echter mededelen, dat het klooster geen oorkonde ~~van~~ bepaald goed bezit of dat hij haar niet terug vindt.

Dit deel werd op 30 April 1427 begonnen door de procurator, Jan van Helmont (2). Later schrijvers hebben ook hier

(1) J. VANNERUS, o.c., blz. 485.

(2) R.A.A., KA., Fonds Kart. Antwerpen, nr 15, f° 1: "ende waert beghonnen int jaer ons Heren MCCCC ende XXVII opten lesten dach van Aprille... Johannes Helmont, procurator, scriptor libri."

namen van eijnsplichtigen veranderd, goederen bijgeschreven of doorstreept.

Het 2e deel (f° 129-f° 144) werd getiteld : Notabilia domus diversa, en bevat allerlei aantekeningen over processen en moeilijkheden in verband met de administratie der goederen. Daarna volgen allerlei nota's over de administratie der bossen in Reet, Kontich, etc. Deze Notabilia werden ingeschreven door de opvolgers van Jan van Helmont, voornamelijk door Jan Taets en Jan Set, in de jaren 1430 - 1440.

Vanaf f° 145 tot f° 148 volgen 2 inhoudstafels; de eerste geeft een overzicht der verschillende kapittels in dezelfde volgorde als ze in het renteboek werden ingeschreven. In de 2e tafel staan de verschillende kapittels de alphabetische orde gerangschikt. Na de onbeschreven folio's 149-157v°, volgt een nieuw renteboek waarschijnlijk opgesteld in de 2e helft der 15e eeuw, en beperkt tot het Kiel.

Op f° 172 tenslotte werd in 1462 een korte inventaris geschreven van al de renteboeken, die de Kartuizers op dat ogenblik bezaten. Hieruit blijkt dat zij naast de reeds genoemde rentenboeken nog twee gelijkaardige boeken hadden van 1354 en 1366, beiden op perkament en in een boek samengebonden (1).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 15, f° 172 : "Twe cleyn oude slapers; dat eerste was ghescreven anno MCCCLIIII; dat ander anno MCCCLXVI, deze twe sijn tsaem ghebonden ende sijn in perkamente".

Verder hadden ze 5 of 6 zeer oude rollen over de renten binnen Antwerpen, buiten Antwerpen, Kiel en Boortmeerbeek (1). Tenslotte hadden ze nog 5 of 6 cijnsboeken op papier, waarmee de procurators de renten ophaalden. Het eerst werd geschreven in 1399 en gaat tot 1427. Alzo werden verschillende boeken opgesteld tot 1462. Die boeken werden allen in leder ingebonden (2).

Aan de hand van al die renteboeken en cijnsrollen konden de Kartuizers jaar na jaar nagaan welke renten ze hadden, wie ze moesten betalen, en welke onderpanden men er voor had gezet (3). Al deze rentenboeken zijn echter niet weergevonden.

Met behulp van de bewaarde boeken was het mogelijk de bezittingen en inkomsten van de Kartuizers na te gaan. Waarvoor die inkomsten werden gebruikt, kon bij gebrek aan rekeningen niet worden vastgesteld.

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 15, f° 172 : "Item hier sijn noch V of VI zeer oude rollen, deen vanden renten binnen Antwerpen, dander vanden renten buyten Antwerpen, dander van Kiel, dander van Mierbeke, etc."
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 15, f° 172 : "Item hier sien noch V of VI cijnsboeken, dar de procureers de renten mede ghehaelt hebben. Die yerste was ghescreven anno MCCCXCIX ende hout in tot MCCCCXXVII, en de alsoe voert ele renteboek na zinen jaren; ende dese V of VI papieren boecken sijn in leerderen ghebonden ende ghedueren tot MCCCCLXII, dat dit ghescreven was."
- (3) Ibid., nr 15, f° 172 : "Ende aldus machmen lichtelike weten ende vinden in ele jaer, wat renten wi hebben of hadden ende hoe dat haer namen waren, die de renten betaelden; by den welke namen donderpanden met kennisse der gehebueren bevonden werden."

IIIe DEEL : DE KARTUIZERS OP HET KIEL .

(± 1328-1542)

Eerste Hoofdstuk : De Stichting van het klooster.

Onder de schrijvers, die hun aandacht aan het Kartuizerklooster op het Kiel hebben gewijd, heerst geen eensgezindheid aangaande wijze waarop het klooster tot stand kwam. Dit is gedeeltelijk te verklaren doordat de meesten weinig of geen archief hebben ingezien. De oorzaak moet echter vooral gezocht worden in het feit dat de bewaarde bronnen zeer weinig gegevens omtrent de stichting verstrekken, zodat het onmogelijk is volledige klaarheid te verkrijgen.

Aan de hand van het bewaarde archivalisch materiaal en met de hulp van gegevens over andere Kartuizerkloosters, die in dezelfde tijd gesticht werden, zal getracht worden een beeld te schetsen van de stichting van Sint Katarina^H. Het is moeilijk uit te maken op welk ogenblik de Kartuis werd opgericht, omdat de stichtingsakte ontbreekt. Evenmin kan men zekerheid verwerven omtrent de personen die het initiatief namen. Pas na de overeenkomst met het kapittel van Antwerpen en de ingebruikname der oude kapel van het Kiel, kan het klooster als definitief gevestigd beschouwd worden.

§ 1. Tijdstip der stichting.

De oudste akte, die over het Kartuizerklooster op het Kiel gekend is, dateert van 24 maart 1324 (N.S.). In deze akte geven de deken en het kapittel van Onze Lieve Vrouw kerk van Antwerpen aan Jan van Bouchout, de eerste prior van het St Katarinaklooster van de orde der Kartuziers, de toelating om, mits aanvaarding van zekere voorwaarden, op het Kiel een klooster te bouwen of zich aldaar de nodige gebouwen aan te schaffen (1).

Uit deze oorkonde blijkt dat, voornamelijk het kapittel deze toelating gaf, reeds verschillende voorbereidende werkzaamheden waren voorafgegaan. De grond waarop het nieuwe klooster zou worden opgericht, was reeds aangewezen of reeds aan de Kartuziers overgedragen. Ook de naam van het nieuwe klooster was reeds vastgesteld.

Bij gebrek aan bronnen, weet men niet waarin die voorbereiding bestond. Nochtans bestaat de mogelijkheid om na te gaan welke weg er diende gevolgd bij een nieuwe kloosterstichting. Een brief van de prior-generaal der orde van 11 december 1328, gericht aan de prioren van St Katharina bij Antwerpen en van O.L.V. Capelle bij Herne, geeft daaromtrent inlichtingen (2). De heer van Diest en Jan van Lackenhove

(1) A.A.M., Fonds Kartuziers, Chartarium, 24 maart 1324, en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 77v°-78.

(2) C. LECOUTEULX, Annales ordinis Gartusiensis, dl V, blz. 232-234.

hadden het plan opgevat een Kartuis te stichten in de nabijheid van Diest. Ook Jan Gheylins, raadsheer van de graaf van Vlaanderen, koesterde gelijkaardige plannen te Geeraardsbergen. Zij waren bereid om een geschikte plaats voor een Kartuizerklooster aan te wijzen, om de nodige gebouwen op te richten en om voldoende goederen en renten te geven voor het onderhoud der monniken.

Zij maken hun plan bekend aan de prioren van Antwerpen en Herne, die Herovermaken aan de prior-generaal der orde. Deze geeft aan de twee voornoemde prioren opdracht met de stichters persoonlijk in contact te treden; ze zullen de goederen en renten, die door hen ter beschikking gesteld werden, nagaan; de geschiktheid der plaats onderzoeken en verder alles regelen in overeenstemming met de statuten der orde. Indien, naar hun mening, de aangeboden goederen voldoende waren voor een volledig convent, mochten zij hen in naam van de prior-generaal aanvaarden. Zodra die overdracht was geschied mochten zij ook de priors van de nieuwe kloosters aanstellen. Deze konden dan op hun beurt in verschillende kloosters der orde monniken vragen - ten hoogste twaalf en slechts zoveel als de goederen toelieten - , om met hen de nieuwe kloosters te gaan bewonen.

Heel waarschijnlijk moest, bij de stichting van het Kartuizerklooster op het Kiel, dezelfde weg gevolgd worden.

Indien dit in werkelijkheid ook is gebeurd, dan hoeft het geen betoog dat er wel wat tijd verstreek voordat de eerste prior het verdrag met het kapittel kon sluiten op 24 maart 1324. A. Raissius (1) en J. Le Roy (2) waren dan ook de mening toegedaan dat het klooster in 1320 werd gesticht. Bij gebrek aan verwijzing naar bronnen is het echter onmogelijk om na te gaan of deze schrijvers het bij het rechte eind hebben. J. Dierexsens (3) is van mening dat het klooster in 1323 werd gesticht. Hij steunt daarbij op een opschrift, dat in een der vensters van de Kartuizerkerk te Lier stond. Waarschijnlijk hebben de Lierse Kartuizers die datum gevonden in het Obituarium, waarin vermeld staat dat op 24 maart 1323 (O.S.) de eerste prior en de monniken op het Kiel aankwamen. (4). Deze datum is juist dezelfde als die van de oudst bekende akte. Heeft de opsteller van het Obituarium eenvoudig de datum van deze oorkonde overgenomen, of zijn de eerste monniken werkelijk op die dag op het Kiel aangekomen? In het tweede geval moesten er reeds enkele gebouwen opgericht zijn.

(1) A. RAISSIUS ; Origines Carthusiarum België, blz. 31.

(2) J. LE ROY, Notitia Marchionatus Sancti Romani Imperii, blz. 81.

(3) J. DIERCXSENS ; Antverpia, Christo nascens et crescens, dl I, blz. 287.

(4) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 130A : "Anno Domini MCCCXXIII, IX Kalendas Aprilis, adventus primi prioris Joannis et fratrum ordinis Carthusiensis ad istum locum".

P. Goetschalox is van mening dat er op 24 Maart 1324 nog niets is gebouwd. "t Ware immers al te ruw geweest, al te zeer de draak gestoken, met het gezag van het kapittel, allerfijnstgevoelig in dit opzicht, eerst een klooster te gaan stichten op het grondgebied van dit; dat alleszins in te richten, en dan slechts na dit alles gedaan te hebben, de toelating te gaan vragen om dat te mogen doen? Overigens de woorden van het kapittelⁱⁿ zijn toelating zijn afdoende. Het geldt daarin een klooster dat nog niet bestaat, nog in al zijne delen moet gebouwd worden. Wij blijven dus bij onze mening: het klooster van Ste Katrien op 't Kiel begon niet in 1320, ook niet in 1323, maar slechts na Meert 1324." Er bleef echter voor Goetschalox de moeilijkheid dat de overeenkomst van 24 maart 1324 werd gesloten tussen het kapittel en "de eerste prior van het St Katharinaklooster der orde der Kartuziers van Antwerpen". Hieruit zou men kunnen besluiten dat het klooster op dat ogenblik reeds bestond. Volgens Goetschalox betekent dit evenwel slechts dat de prior en de monniken voor het nieuwe klooster reeds waren aangeduid, maar dat zij zich nog niet op het Kiel hadden gevestigd.(1).

Indien de stichting geschiedde volgens de hogervermelde voorschriften van de prior-generaal, dan moet de stichting

(1) P. GOETSCHALOX, 't Klooster der Karthuizers op 't Kiel, in B.G., Ve, blz. 21.

gebeurd zijn, niet na 24 maart 1324, maar er vóór, en zelfs vóór de aanstelling van Jan van Bouchout tot prior. Deze aanstelling gebeurde na 1321, want in dat jaar is Jan van Bouchout nog procurator van O.L.V. Kapelle van Herne (1).

Aldus is het goed mogelijk dat J~~K~~ LE ROY het bij het rechte einde heeft, wanneer hij beweert dat het klooster rond 1320 werd gesticht en dat in 1323 Jan van Bouchout tot prior werd aangesteld (2). Daarom is het eveneens mogelijk dat de eerste Kartuziers reeds op 24 maart 1324 (N.S.) op het Kiel aankwamen of verbleven, wat overeenkomt met de formulering van het verdrag met het Kapittel.

Er blijft dan nog een laatste moeilijkheid. Volgens H.J.J. Scholtens werd er een rector aan het hoofd gesteld van een nieuw klooster, totdat dit door een plechtige oorkonde in de orde werd geïncorporeerd (3). De aanstelling van een rector en de incorporatie door een oorkonde zijn waarschijnlijk gebruiken die eerst in later tijd in voege zijn gekomen. Zo werd er te Herne onmiddellijk na de stichting (1324) een prior aangesteld. Van een rector was daar geen spraak; hetgeen de verwondering van de latere kroniekschrijver opwekte.

(1) E. LAMALLE, Chronique de la Chartreuse de la chapelle à Hérimnes-lez-Enghien, blz. 25.

(2) J. LE ROY, o.g., blz. 81.

(3) H.J.J. SCHOLTENS, De Kartuziers bij St Geertruidenberg, in B.B., XVIII, blz. 36.

(1). Bovendien is er in de hogergenoemde voorschriften van de prior-generaal, evenmin spraak van het aanstellen van een rector, maar wel van een prior (2), onmiddellijk na de aanvaarding der goederen. Hetzelfde geldt voor de incorporatie. P. Goetschalckx meende dat de incorporatie van het convent van het Kiel eerst geschiedde in 1336, maar dat de oorkonde er van ontbreekt (3). Die oorkonde ontbreekt niet alleen voor de Kartuis van het Kiel, maar ook voor de kloosters van Herne en Zelem. De Statuta Nova van 1368 spreken slechts van een opnemen van nieuwe kloosters in de orde, (4) waarmede wellicht de incorporatie bedoeld wordt. Die opneming geschiedde blijkbaar bij de aanvaarding der goederen door de twee prioren, die met de onderhandelingen omtrent de stichting waren belast (5).

-
- (1) E. LAMALLE, o.c., blz. 23-24 : "A principio autem fundationis huius domus fuit hic prior institutus, quantum ex omnibus exscriptis et literis protuimus habere; nec usquam fit mentio rectoris."
- (2) C. LE COUTEULX, Annales ordinis Carthusiensis, dl V, blz. 233 : "Damus vobis..auctoritatem instituendi priores in domibus de quibus fit mentio, cum a vobis receptae fuerint..."
- (3) P. GOETSCHALCKX, o.c., blz. 30.
- (4) Statuta Nova, Pars Secunda, Caput v : "Statuimus ut mella domus recipiatur..."
- (5) L. LECOUTEULX, o.c., dlV, blz. 233 : "... si vobis plenarie constitit illa (bona) posse sufficere... auctoritate, qua supra, damus vobis potestatem omnia... recipiendi et acceptandi nomine nostra"

§ 2. De Stichters.

Een probleem dat nauw verband houdt met het vorige, is dat der stichters van de Kartuis. Wie aan de Kartuizers, de grond heeft geschonken om hun klooster op te bouwen; wie hen de nodige goederen en renten als dotatie schonk is even min met zekerheid vast te stellen, omdat ook op dit punt de bronnen slechts weinige inlichtingen verschaffen.

In de oudste lijst der weldoeners wordt Arnold van Hovorst een van de drie eerste stichters genoemd (1). Wie de twee anderen waren wordt niet gezegd. Wel wordt een hele reeks bijzondere weldoeners opgesoms, onder de welke ook Hendrick Hellewaghen en Dankaard de Molenare, die in de lijst der weldoeners in het Obituarium, samen met de voornoemde Arnold van Hovorst als de drie stichters van het klooster worden voorgesteld, omdat het alzo op hun grafstenen was geschreven (2).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. van Antwerpen, nr 2, f° CXXXIXA:
"Arnoldus, dictus de Hovorst, unus de tribus fundatori-
bus primis..."

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. van Lier, nr 23, f° 132 A :
"Henricus Hellewaghen, mercator Allemanie, unus de tri-
bus fundatoribus, ut in eorum sarcophagis habetur..."
"Arnoldus de Hovorst, unus de tribus fundatoribus..."
"Danckardus de Molnere, unus de tribus fundatoribus,..."

Wanneer men echter nagaat wanneer deze drie personen goederen aan de Kartuziers schonken en waar die goederen gelegen waren, dan blijkt dat zij moeilijk als de stichters van het klooster kunnen aanvaard worden. Wellicht heeft men hen de titel van fundator gegeven om hun grote bijdragen tot de verdere uitbouw van het klooster.

Hendrik Hellenagen was een Duits koopman die tijdens een reis naar Engeland te Antwerpen ziek werd en er na enkele dagen overleed. Wanneer hij zijn einde voelde naderen, schonk hij aan de Kartuziers van het Kiel grote sommen geld, waarmede deze hun kerk en andere gebouwen hebben opgericht (1). Hellenagen overleed op 21 Maart 1334 (2) en werd bij de Kartuziers bevragen. De schenking van die grote som geld had dan ook kort daarvoor plaats, hetgeen bevestigd wordt door het feit dat de kerk in 1337 gewijd werd (3).

Dankaard de Molenare schonk eerst op 4 November 1332 verscheidene goederen aan de Kartuziers : 5 bunder land te Edegen, 1/2 bunder land te Camdonc en een erfrente van 33 oude grote tornoois en 2 Engelse penningen. (4).

(1) A. RAISSIUS ; Origines Carthusiarum Belgicæ, blz. 32.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. van Lier, nr 22 , f° 132 A : "Dies obitus ejus est ipso die sancti Benedicti, abbatis... anno 1333."

(3) Ibid., nr 22, f° 130.

(4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 24v°.

Pieter Doorland heeft een hele legende rond deze Dankaard de Molenaar geweven. De eerste Kartuziers hadden zich reeds op het Kiel gevestigd, maar leefden in grote armoede. Er was een mirakel nodig om hun lot te verbeteren. Dit mirakel liet echter niet lang op zich wachten. Op zekere dag trokken enkele ingezetenen van Antwerpen op jacht op het Kiel, dat toen nog voor een zeer groot deel woest en onbebouwd was en vele grote bossen bezat. Op een gegeven ogenblik slopen de jachthonden in een spelonk. Dankaard, die een grote vangst vermoedde ging zijn honden achterna. Bij zijn eerste stap in de spelonk, viel echter een zeer zwaar rotsblok dat boven de ingang hing, met woest geweld naar beneden en op Dankaard. Zijn vrienden, die van ver het ongeluk hadden gezien, kwamen aanstonds toegelopen. Volgens hen was er geen begoocheling mogelijk : hun vriend lag onder het rotsblok verpletterd en was zeker dood. Ze zouden echter zijn stoffelijk overschot niet achterlaten, maar trachten het onder de rots uit te halen en het dan een kerkelijke begrafenis verschaffen. Onmiddellijk zetten ze zich aan het werk. Veel gemakkelijker dan zij verwacht hadden, verroerde de rots en na korte tijd gelukte het hen haar geheel weg te wentelen. Dankaard, dien zij verpletterd waanden, stond aanstonds gaaf en ongedeerd op. Dankaard verklaarde dat hij op het ogenblik dat het rotsblok neerstortte, zijn toevlucht had genomen tot de H. Katarina, voor dewelke hij

een bijzondere verering had. Deze had hem zeker van de dood gered. Hij vroeg zich af hoe hij haar zijn dankbaarheid zou kunnen tonen. Men wees hem er op dat er in de nabijheid een zeer arm klooster was, toegewijd aan de H. Katarina. De aanduiding kon niet duidelijker zijn : de H. Katarina had hem gered, opdat hij dat arme klooster zou helpen. Dankwaard, die een rijk man was, en geld en goederen in overvloed bezat, liet zich niet pramen. Hij deed een rijke gift in landen, bossen en weiden, en werd alzo "niet de stichter dan toch een der bijzonderste". (1). Al is dit verhaal voor 't grootste de vrucht der fantasie van de schrijver - op 't Kiel zijn geen rotsen - dan blijkt er toch uit dat Dankwaard, de Molenare slechts bij de grote weldoeners moet gerangschikt worden.

Tenslotte is er nog Arnold van Hovorst, de oude. Deze schonk eerst op 2 Maart 1346 een stuk land van 2 1/2 bunder gelegen te Edegem, dat jaarlijks een half pond gr.torn. opbracht (2). Aldus zou men geneigd zijn hem eveneens te rangschikken bij de grote weldoeners. Hij zou nochtans een groot aandeel in de stichting gehad hebben volgens een akte van 17 Mei 1368. Hierin getuigen Arnold van Hovorst, de jonge, en Jacob van Brussel dat de Kartuizers in de eerste ja-

(1) T. PETREIUS, D. Petri Dorlandi chronicon Carthusiense, blz. 373-374.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 14, f° 23v° 24.

ren van hun vestiging op het Kiel slechts een dotatie hadden van 3 1/2 pond oude grote tornoois erfelijk. Arnold van Hovorst wist dit van zijn vader, de eerste en voornaamste stichter van het klooster, terwijl Jacob van Brussel zelf bij die stichting aanwezig was (1).

Deze Jacob van Brussel wordt in geen enkele andere akte in verband met de Kartuizers vernoemd. Evenmin wordt hij vermeld in de lijsten der weldoeners.

Naaft Arnold van Hovorst, de oude, zou ook Stefaan Wilmaer, kapelaan van O.L.V.kerk, een bijzonder aandeel gehad hebben in de stichting. In een akte van 17 februari 1343, waardoor hij aan de Kartuizers elf hunder land te Mortsel schonk, wordt hij genoemd de eerste promotor van de stichting en de bouw van het Kartuizerklooster (2).

Aan de hand van die twee voornoemde akten besluit P. Goetschalckx dat Stefaan Wilmaer en Arnold van Hovorst, de oude, "de twee ware en oorspronkelijke stichters" zijn (3).

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 69 :
 "...quod dictus Arnoldus asserunt se scire ex patre suo, dicte domus originali seu principali fundatore, et Jacobus prescriptus, quia eidem foundationi presens interfuit".
- (2) Ibid., nr 14, f° 27 : "...cum dictus dominus Stephanus primus fuerit promotor foundationis et constructionis domus sancte Katherine...."
- (3) P.J. GOETSCHALCKX, o.c., blz. 19-20.

Er is echter nog een derde persoon : Jan Tuelant, kanunnik in O.L.V.kerk, die in de cartae van het generaal-kapittel van 1337, medestichter van St Katharina wordt genoemd (1). Hij schonk aan de Kartuziers een erfrente van 2 pond oude gr. tornoois en ook zijn huis dat door de Kartuziers gebruikt werd als schuur (2).

Wanneer hij echter deze gift deed, is niet bekend. Zijn tweede testament, waarvan de prior der Kartuziers een der uitvoerders was, werd opgesteld op 31 Augustus 1336, enkele dagen voor zijn dood (6 Sept.) (3).

Op de grond van voornoemde gegevens zou men schepen Arnold van Hovorst, de oude, kapelaan Stefaan Wilmaer en kanunnik Jan Tuelant, als de drie stichters van het klooster kunnen aanzien. Er blijft dan echter steeds het feit dat hun schenkingen zovele jaren na de stichting geschieden. Indien zij ook de grond en de eerste dotatie schonken, waarom werd dit dan niet vermeld in de lijsten der weldoeners, waarin hun latere giften wel opgetekend staan ?

-
- (1) G. LE COUTEULX, o.c. dl V, blz. 171 : "... in charta anni 1337, ... : Obut magister Joannes, dictus Trunckelandt, sacerdos et confundator Domus S. Catharinae;..."
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXXXIX B : Magister Johannes Tuelant, canonicus in Antwerpia, ... magnus benefactor noster, qui dedit nobis circa duas libras grossorum turonensium hereditarie et homeum nostrum in quo habitare consueverat."
- (3) F. PRIMS, Geschiedenis van Antwerpen, dl IV, 3e Boek, blz. 66. De oorkonde zou bewaard zijn in het archief van O.L.V.kerk, Capsa 21, Dom. 265. Men kon haar echter niet terugvinden.

Wie aan de Kartuizers de grond op het Kiel schonk, blijft dus een onopgeloste vraag. Het is wel eigenaardig dat in lijsten der weldoeners, waarin toch zovele kleine schenkingen werden opgetekend, de schenking van de grond, waarop het klooster werd gebouwd, niet is vermeld.

§ 3. Verdrag met het kapittel.

Wellicht kan de periode der onderhandelingen als beëindigd aanzien worden op 24 Maart 1324, wanneer het reeds veelvuldig vermelde verdrag tussen Kartuizers en kapittel wordt gesloten. De rechten en plichten van beide partijen worden hierin nauwkeurig afgelijnd.

Om van het kapittel de toelating te verkrijgen om op het Kiel een kerk, cellen en andere noodzakelijke gebouwen op te richten of zich aan te schaffen, moeten de prior en het convent van St Katharina beloven dat zij de volgende voorwaarden eeuwig en ongeschonden zullen naleven (1) :

1. De offergiften, die tijdens de H.Mis in hun kerk aan de priesters gegeven worden, zullen aan het kapittel overhandigd worden.
2. Geen enkel parochiaan van Antwerpen mag in de kerk of op het kerkhof der Kartuizers begraven worden, tenzij hij aan het klooster een erfrente van 10 s. oude grote tornoois schenkt tot vermeerdering der dotatie. De begrafenisdienst moet echter in O.L.V.kerk plaats hebben.

(1) A.A.M., Fonds Kartuizers, Chartarium, 24 Maart, 1324;
B.A.A., K.A., Fonds Kartuizers Antwerpen, nr 14, f° 77v°-
 78,
 en P. GOETSCHALCKX, o.c., blz. 44-45.

De funeralia, die aan de Kartuizers toekwamen, mochten zij voor de helft behouden ; de andere helft moest aan het kapittel overgedragen worden.

3. De monniken van het klooster, zowel de novicen als de geprofesten, mogen zonder toelating van het kapittel bij de Kartuizers begraven worden.
4. Het dienstpersoneel, dat in het klooster verblijft, en alle personen, die niet tot de parochie van Antwerpen behoren, mogen eveneens zonder toelating in het klooster begraven worden.
5. Wanneer een parochiaan van Antwerpen tijdens een ziekte, waardoor hij sterven zal, vraagt om in de orde der Kartuizers opgenomen te worden, en opgenomen wordt, dan zullen de funeralia geheel aan het kapittel overgedragen worden, indien hij bij de Kartuizers begraven wordt.
6. De Kartuizers zullen de tienden betalen voor al hun goederen, zowel binnen als buiten Antwerpen, waarvoor aan het kapittel tienden moeten betaald worden. Er moeten echter geen tienden betaald voor nieuwe gronden, die voor zover men zich herinneren kan, nog nooit bewerkt werden; evenmin voor de wokingen binnen het kloosterslot, en voor de landerijen, waarop de Kartuizers hun groenten en het voedsel voor hun dieren winnen.
7. Wanneer Antwerpen onder interdict valt, zullen de Kartuizers in alles deken en kapittel volgen.

Dit verdrag werd eerst een jaar later, op 20 April 1325 door de vicaris van de bisschop van Kamerijk goedgekeurd (1).

De bepalingen betreffende het begrafenisrecht zullen aanleiding geven tot moeilijkheden tussen Kartuziers en kapittel, waarschijnlijk betreffende de gift van 10 schell. oude grote torn.

De Kartuziers zullen dan ook alles in het werk stellen om een wijziging in de bestaande bepalingen te verkrijgen (2). Het is echter eerst op 12 Dec. 1392 dat deze zullen veranderd worden. Voortaan zullen er jaarlijks drie parochianen van Antwerpen in de kerk of op het kerkhof der Kartuziers mogen begraven worden, zonder dat zij enige gift moeten doen. De begrafenisdienst zal echter zoals vroeger in de O.L.V. kerk plaats hebben, terwijl ook de helft der funeralia aan het Kapittel zal blijven toekomen (3). In 1393,

-
- (1) A.A.M., Fonds Kartuziers, chartarium, 20 April 1325 en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 78.
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 79-80 :
 "... eisdem-que literis clausula quedam reperiatur, que tam de predecessoribus vestris, quam vobis..., causa extiterit multimode scrupulositatis, quam vos... plurimo labore ac diligentia non modica pro reformatione dicte clausule institeritis..."
- (3) Ibid., nr 14, f° 78-79 : "... quod exnunc in antea perpetuis temporibus, quolibet anno, tres dumtaxat de nostris parochianis, quos ad ipsos nobis... constititerit elegisse sepulturam, valeant in eorum ecclesia vel cimiterio sepeliri libere, absque quod ad ecclesiam nostram dictorum funera deportentur, ac etiam non teneantur dicti prior et fratres aliquid exigere a dictis parochianis nostris ibidem sepeliendis..."

tijdens het algemeen kapittel der orde, werd deze nieuwe overeenkomst door de prior-generaal en de diffinitoren goedgekeurd (1).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 79-80.

§ 4. De oude kapel op het Kiel.

In de eerste helft der 13e eeuw ondernam de Antwerpse schepenen, Hugo Nose, grote ontginningswerken ten Noorden en ten Zuiden der stad. De abdij van St Michiel en het kapittel van O.L.V.kerk stonden hem daartoe verscheidene gronden af, hetzij voor 18 of 9 jaar, hetzij tegen eeuwige erfcijns. Andere reeds ontgohnen gronden kocht hij van Hendrik II, hertog van Brabant. In februari 1246 verkreeg hij van dezelfde hertog dat het Kiel, waar de meeste van zijn gronden ten Zuiden van Antwerpen gelegen waren, tot leen verheven werd, met hoge, middele en lage jurisdictie. Door toedoen van zijn broer, kanunnik Willem Nose, verkreeg hij korte tijd daarna van het kapittel van O.L.V. kerk de toelating om op het Kiel een kapel te bouwen. In afwachting van een bepaalde dotatie werd ze door Hugo Nose opgebouwd, en waarschijnlijk voltooid vóór januari 1250.

Enkele jaren na de dood van hertog Hendrik II in 1248, ging hij echter finantieel ten onder door toedoen van Hendrik III, die hem al zijn goederen op het Kiel ontnam, als ten onrechte door de vorige hertog aan hem verkocht. Tevens moest hij aan het kapittel en aan St Michielsabdijk de door hem in huur of te erve genomen gronden teruggeven. Hugo Nose was nu ook bij de kanunniken in ongenade gevallen, en deze ijverden voor de afschaffing van de kapel. Ze schreven

daarvoor naar de bisschop van Kamerijk. Als argumenten brachten ze naar voor dat er bijna geen mensen op het Kiel woonden, dat de kapel gebouwd was dicht bij het veld waar de dieven werden opgeknoopt en begraven, en dat de stichter der kapel beroofd was van de goederen, waarmede hij haar moest doteren. Op 3 April 1253 geeft Niklaas van Fontaine, bisschop van Kamerijk, toelating om de kapel af te schaffen. Het is deze kapel, die de Kartuziers in 1325 terug in gebruik nemen (1).

Aan wie zij tot op dat ogenblik toebehoorde is niet bekend.

Toen op 20 April 1325 de vicaris-generaal van de bisschop van Kamerijk de overeenkomst tussen kapittel en Kartuziers bekrachtigde, gaf hij hen ook de toelating om in hun kapel de goddelijke diensten op te dragen en daarrond een kerkhof aan te leggen (2).

Reeds enkele dagen later, op 29 April wijdde Herman, bisschop van Henno, in naam van de bisschop van Kamerijk, in de kapel een altaar ter ere van het H. Kruis, van O.L.V., van St Jan de Doper, patroon der Kartuziers, van St Andries, van de H. Katharina en van alle heiligen.

(1) F. PRIMS, Wat is er met Hugo Nost gebeurd ?, in Antwerpsch Archivenblad, 1927, blz. 249-267; De eerste kapel van het Kiel, in Antwerpiensia, 1928, blz. 46-49.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 78 : "... et ut in oratorio suo possint divina officia perpetuo celebrare et circa idem oratorium seu capellam cimiterium acquirere ipsis...concedimus".

Tot kerkhof wijdde hij de plaats in de kapel, de plaats daarrond, behalve aan de Oostzijde, de weg langswaar men van de kapel naar de cellen ging, en het vierkanten pleintje, dat door de cellen ingesloten werd. De kerkwijding zou gevierd worden op de eerste zondag na het feest van de H. Kruisvinding (2 Mei). De bisschop schonk tevens een aflaat van 40 dagen, aan al degenen, die de Kapel bezochten op de feestdagen en tijdens het octaaf van de Ker¹wijding en van alle heiligen, waaraan het altaar was toegewijd. (1).

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 130 A : "Anno domini MCCCXIV, dominus Hermannus, Dei gratia Hennesis episcopus, vices gerens in pontificalibus domini G.,... camerancensis episcopi, conseravit III. Kal. Maii hic in capella beate Katherine altare in honorem et venerationem sancte Crucis, sancte Marie semper virginis, sancti Johannis Baptiste, patroni nostri, sancti Andree apostoli, sancte Katherine... et omnium sanctorum. Et aream infra capellam predictam et locum extra circum-quaue, excepto loco orientali, et viam qua itur de dicta capella ad cellas, ac etiam ambitum sive quadrangulum et pratellum, cellis circumcinctum, pro cimeterio dedicavit. Et instituit dinceps die consecrationis et dedicationis huiusmodi singulis annis dominica prima post inventionem sancte Crucis celebrari, assignans et pie conferens ipso dedicationis die et per octavas eiusdem, nichilominus manifestis singulis predictorum sanctorum... et per octavas eorundem, omnibus... ibidem accedentibus altareque...visitantibus, XL. dierum indulgentias..."

TWEEDE HOOFDSTUK : DE MATERIELE UITBOUW

§ I. Ontstaan en groei van het domein.

- a. Stichtingsgoederen.
- b. Vermeerdering der inkomsten
- c. Uitbreiding van het kloosterdomein op het kiel.
- d. Financiële moeilijkheden in de 16e eeuw.

§ II. Kloosterbouw.

- a. Het terrein.
- b. Het grote pand.
- c. het klein claustrum

De kloosteradministratie van St Katharinaklooster maakte een onderscheid tussen de substantialia-inkomsten en uitgaven die het onderhoud der monniken aanbelangden - en de accidentalialia - de toevallige inkomsten, die aangewend werden om buitengewone uitgaven te dekken.

De substantialia moesten verzekerd worden door de fundatiegoederen, die evenwel niet volstonden om de eerste monniken te onderhouden. Geleidelijk zou evenwel de toestand verbeteren.

De kloosterbouw daarentegen was afhankelijk van het toevallig inkomen, van de giften der weldoeners, die nooit ontbraken. Nochtans zou de afwerking der gebouwen meer dan

2 eeuwen in beslag nemen.

§ 1. Ontstaan en groei van het domein.

De stichtingsgoederen, die de stichters ter beschikking stelden van de Kartuizers, blijken niet voldoende geweest te zijn voor het onderhoud der eerste monniken zodat zij moesten beroep doen op het kapittel van O.L.V.kerk. door de talrijke giften der weldoeners en door aankopen zouden de inkomsten nadien in grote mate verhoogd worden en bereikten de Kartuizers in de 15e eeuw een zekere welstand. Tegelijkertijd gelukten zij er in het kloosterdomein op het Kiel uit te breiden, waardoor zij de rust rond het klooster konden in stand houden. In de eerste helft der 16e eeuw deden belastingen en natuurrampen de voorspoed sterk verminderen.

A. Stichtingsgoederen.

Op 18 Juli 1324 gaf hertog Jan III aan de Kartuizers van het Kiel de toelating om door aankoop of schenkingen een dotatie te verwerven, die hen jaarlijks 200 pond grote tornoois zou opbrengen. De goederen die de Kartuizers aldus zouden verkrijgen amortizeerde hij tevens op voorhand samen met de plaats waar zij zich gevestigd hadden (1).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 7.

Uit deze toelating blijkt dat de Kartuziers op dat ogenblik nog niet over dergelijke dotatie beschikten. De vraag is dan ook welke inkomsten de stichters aan het nieuwe klooster bezorgden, opdat de monniken in hun onderhoud zouden kunnen voorzien.

In de Statuten van 1368 zou bepaald worden dat geen enkel nieuw klooster in de orde zou worden opgenomen, tenzij er vooraf zoveel renten en bezittingen werden overgemaakt dat een prior en twaalf monniken in hun onderhoud zouden kunnen voorzien. Deze bepaling werd ingevoerd, omdat er te voren herhaaldelijk schandalen waren geweest, doordat nieuwkloosters op onvoldoende wijze gedoteerd waren (2).

Ook de dotatie van het nieuwe Kartuizerklooster op het Kiel blijkt niet bijster groot geweest te zijn. In het Obituarium werd opgetekend dat de 5 of 6 eerste monniken in ongelooflijke armoede leefden (2). Is deze tekst, die dateert uit de 15e eeuw, wellicht in enigzins overdreven beoordelingen opgesteld, dan schijnen de eerste monniken het toch niet al te breed gehad te hebben. Immers, op 10 Mei 1368 -

(1) Statuta ordinis cartusienensis, Statuta nova, pars II, caput V : "...et quia ex levi et indiscreta receptione domorum novarum, minus sufficienter dotarum et edificiorum necessarium carentium, multa scandalia evenerint..., statuimus ut nulla domus recipiatur nisi prius pro sustentatione prioris et duodecim monachorum ac pro aliis oneribus, necessariis redditibus vel possessionibus assignatis..."

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 138A : "... quia in initio hujus domus 5 vel 6 fratres incredibilem patientur penuriam..."

bijna 50 jaar na de stichting - getuigden Arnold van Hovorst, de jonge, en Jacob van Brussel dat de dotatie van het klooster bij de stichting slechts drie pond en half bedroeg. Arnold van Hovorst verklaarde dit te weten van zijn vader, de voor- naamste stichter van het klooster, terwijl Jacob van Brussel bij de stichting aanwezig was. Ze legden deze verklaring af, zo zegden ze, omdat ze hun geweten wensten te ontlasten van een waarheid, daar hun nalatigheid anders aanleiding zou kunnen geven tot vooroordelen (1). Arnold van Hovorst en Jacob van Brussel zouden deze verklaring afgelegd hebben, omdat de bisschop van Kamerijk, Pieter Andreas, zou geluisterd hebben naar praatjes over de Kartuizers. Deze zouden het kapittel van Antwerpen bedrogen hebben, wanneer ze zegden dat hun klooster zeer arm gesticht was (2).

De Kartuizers hadden zich in 1326 tot hetkapittel van O.L.V. kerk gericht om de overdracht te verkrijgen van de kapelanie, gesticht door de klerk Wilmaer de Rode en door Elisabeth Tuclant, wellicht een familielid van Jan Tuclant, een der eerste stichters van de Kartuis. Zij hadden hun

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 69 : "... de veritate eis cognita ipsorum penitus cupientes exonerare conscientiam ne ejusdem latentia in innocentium fasces cederet prejudicium..."

(2) F. PRIMS, Geschiedenis van Antwerpen, del V, 2e boek, blz. 254-255.

verzoek gestemd op het feit dat zij nog niet over voldoende goederen beschikten, om in hun onderhoud te voorzien. De kanunniken antwoordden dat zij de bezittingen van de kerk zomaar niet mochten weggeven; zelfs indien ze het deden, dan zouden zij hen steeds kunnen terugvorderen op grond van de dekreten van het canoniek recht, door bemiddeling van hertog Jan III, verkregen de Kartuziers van de bisschop van Kamerijk dat deze aan het kapittel de toelating gaf om de kapelanie met al haar inkomsten aan de Kartuziers over te dragen. De kapelaan zou, zolang hij leefde, in het klooster de kapelanie als seculier kapelaan bedienen. Het kapittel was echter niet volledig voor dit voorstel gewonnen, omdat de kerk door die overdracht, naar zijn mening, grote schade zou lijden. Na lange beraadslaging stelde het een compromisvoorstel voor: de kapelanie, die op dat ogenblik in handen was van Jan Wilmaer, zou met haar inkomsten aan de Kartuziers overgedragen worden voor zolang de huidige kapelaan of zijn opvolger, indien Jan Wilmaer haar verwisselde, zou leven. Deze kapelaan kon de Kartuziers, die toen nog niet talrijk waren, bijstaan tijdens de goddelijke diensten. Wanneer echter de kapelaan, of diens opvolger stierf of de kapelanie aan een derde kapelaan overliet, dan zou ^{zij} terug aan O.L.V. kerk komen. De Kartuziers mochten dan nog tien jaar over de helft der inkomsten beschikken. Daarna zouden de inkomsten volledig aan de kapelaan toekomen. De bisschop zou dit

voorstel bekrachtigen wanneer de Kartuizers er mede akkoord gingen en de overdracht hadden aanvaard. Of de Kartuizers nog meer toegevingen van het kapittel hebben trachten te bekomen, is niet bekend. De bekrachtiging van de overeenkomst door de bisschop bleef nochtans uit tot 11 Juni 1328 (1).

Door deze overdracht konden de Kartuizers beschikken over een jaarlijks inkomen van minstens 15 pond. Het kapittel erkende namelijk in die tijd geen enkele kapelanie, die een jaarlijks inkomen had dat kleiner was dan dat bedrag (2). Hoelang de Kartuizers over de inkomsten van die kapelanie konden beschikken, is niet bekend.

B. Vermeerdering der inkomsten.

Aanvankelijk hebben de Kartuizers vooral gestreefd naar de verhoging van hun povere dotatie, om over voldoende inkomsten te beschikken zodra de kapelanie terug naar O.L.V. kerk overging. Omwille van hun beperkte middelen waren zij voor die uitbreiding in zeer grote mate afhankelijk van weldoeners. Tot 1331 werden slechts een viertal aankopen gedaan. De voornaamste hiervan was de aankoop op 3 Jan. 1327 van

(1) J. DIERCXSENS, Antverpia, Christo nascens et crescens, dl II, blz. 298-304.

(2) F. PRIMS, Geschiedenis van Antwerpen, dl IX, 2e boek, blz. 185.

3 bunder land te Oelegem, 4 bunder bos te Schilde, een hoeve met 4 bunder land te Veltvenne en erfrenten ter waarde van 15 pond en 15 schell. payment op panden te Schilde. In de zelfde periode kwamen hen 10 geakteerde giften toe (1). Vanaf 1332 zou het aantal aankopen geleidelijk toenemen om na enkele jaren reeds het aantal giften te evenaren en vanaf circa 1345 te overtreffen. Door vele kleine en grote giften en aankopen hadden de Kartuziers tot en met 1385 ongeveer 100 bunder in land en bos verkregen. De grootste delen hiervan lagen op het Kiel (29 bunder), in Mortsel (14 b.), in Edegem (13 1/2 b.) en Hove (13 1/2 b.) (2).

Al deze bezittingen lagen binnen een afstand van 15 mijlen van het klooster, zoals bepaald werd tijdens het generaal-kapittel van 1345 (3). Eigenlijk moesten deze grenzen reeds vroeger afgebakend geweest zijn. Op 23 Juni 1336 hadden de visitatoren der orde evenwel vastgesteld dat het klooster nog te weinig renten bezat, en zij hadden daarom de afbakening der bezitsgrenzen uitgesteld, totdat het klooster een

-
- (1) Een uitgebreid overzicht der eerste giften en aankopen vindt men bij P. GOETSCHALCKX, 't Klooster der Kartuziers op het Kiel, in BG, VI, blz. 24, en volg.
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. antwerpen, nr 2, f° LXXIIIv° - f° C.
- (3) Ibid;, nr 14, f° 80 : "...— Terminis vero pro possessionibus acquirendis assignamus circumquaque per quindecim leucas..."

grotere welstand zou bereikt hebben (1). Ze hadden er zich toe beperkt te bepalen dat de procurator zich met de toelating van de prior mocht begeven naar de stad en naar de dorpen, die binnen een kring van 2 mijlen van Antwerpen lagen. De prior mocht hem evenwel geen toelating geven, wanneer een knecht of convers de zaken met even goed gevolg kon afhandelen (2).

Het gebeurt ook dat burgers van Antwerpen aankopen doen voor de Kartuziers. Hendrik van Loen, Dankoord de Molenare en Arnold van Hovorst, de oude, hebben verscheidene malen die taak op zich genomen (3). Voor het innen der renten deden de Kartuziers blijkbaar meestal beroep op een priester. Jan de Decker (4), kapelaan van St Walburgis, en Petrus van Akeren (5) traden in de 14 eeuw als dusdanig op.

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 80 :
 "...de terminis autem acquirendi possessionis, quum dicta domus adhuc nova est et tenuis in redditibus, ad presens supercedimus ...usque...ad statum pervenerit pinguiorem."
- (2) Ibid., nr 14, f° 80 : ...statuimus...quod procurator... possit ire de sui priori licentia in villam de Antwerpia et per duas leucas circumquaque... Caveat autem tamen dictus prior ne eum mittat pro negotiis que per famulum aut conversum valeant laudabiliter expediri."
- (3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 19v°, f° 93 en f° 13v°.
- (4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 38, 23 april:
 O..... receptor reddituum domus, dominus Johannes dictus Deckere, presbiter."
- (5) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXXXIX :
 "Dominus Petrus de Akeren...receptor reddituum domus nostre".

Op het einde der 14e eeuw stuitten de Kartuziers op moeilijkheden met het stadsbestuur bij de aankoop van nieuwe goederen en renten. De stad Antwerpen zag ongaarne de vermeerdering der bezittingen der geestelijke instellingen, daar deze van belastingen waren vrijgesteld, terwijl de lasten der bevolking vermeerderden door de toename der zorgen voor de gemeenschap. In een ordonnatie van circa 1390 werd bepaald dat de stad geen schepenbrieven meer zou bezegelen, waarbij een klooster een nieuw erfelijk goed of nieuwe renten zou verkrijgen, behalve wanneer de kloosterlingen zelf het nieuwe goed gingen bewonen. Verlieten ze het daarna, dan moest het terug in lekenhanden overgaan. Alleen wanneer een oude erfrente werd afgelost, mocht het kapitaal in een nieuwe rente belegd worden (1). De visitatoren der orde hadden tijdens de visitatie van St Katarina in 1390 of 1391 een bedrag van 600 franken gevonden en hadden opdracht gegeven met dit geld renten aan te kopen (2). De stad weigerde evenwel enige schepenbrief te bezegelen. De Kartuziers wendden zich dan tot de hertog, zich beroepend op hun arme stichting en op het

(1) F. PRIMS, Geschiedenis van Antwerpen, del V, 2e boek, blz. 168.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 68v° :
 "... que par certains freres et religieux dudit ordre, qui lors avoient visite ledit convent, leur fu commande... que de certaine somme d'argent montant environ six cens frans, laquelle lesdiz visiteurs trouveres audit convent, fussent achetees et acquises rentes et revenues..."

feit dat ze weinige grote renten in de stad hadden (1). De hertog deed op 29 juni 1392 beroep op de stad (2). Dit schijnt geholpen te hebben want tussen 1393 en 1395 bezegden de Antwerpse schepenen verscheidene oorkonden, waardoor de Kartuizers renten aankochten voor een bedrag van 87 lb. 4 sch. en 5 p. groten Vlaams (3). Door deze aankopen toe te laten, heeft het stadsbestuur wellicht gemeend dat aan het verzoek van de hertog in voldoende mate werd tegemoet gekomen. Vanaf 1396 tenminste verkregen de Kartuizers geen enkele rente meer in Antwerpen, tenzij door testamenten of notariële akten. Aldus werden ze gedwongen hun geld elders te beleggen. Sinds 1396 kochten de Kartuizers renten in Bergen-op-Zoom. Reeds vroeger hadden ze er daar enkele gekocht, maar nu in veel grotere mate (4). Aldus verkregen ze venwel vele renten, waarvan de panden buiten de voor de procurator vastgestelde grenzen lagen. Om deze reden werd in het generaal-kapittel van 1400 aan de prior van de Kielse Kartuis de toelating gegeven om 7 maal per

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 68v° :
 "... diceulx religieux, qui sont petitement fondez et nont nie moult grandes rentes en laditte ville..."

(2) Ibid., nr 14, f° 68v°.

(3) Ibid., nr 14, f° 230v°-232 en f° 235-235v°; en ibid., nr 2, f° 1v°.

(4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 299 en volg.

jaar de procurator te voet of te paard uit te zenden tot op 8 mijlen van het klooster. Dit echter alleen voor zaken, die niet door een convers, reddiet of knecht konden afgehandeld worden (1).

Op 1 mei 1408 kochten de Kartuizers van Jan van Berlaer, heer van Helmont, een leengoed te Boortmeerbeek voor een bedrag van 126 pond (2). In de loop van het jaar 1427 werd dit nog in belangrijke mate uitgebreid (3), zodat de Kartuizers aldaar een volledig ridderlijk hof verkregen met meier en laten, die het bedrijf hadden van erven en ont-erven en vonnissen in dergelijke zaken konden vellen. Op 21 februari 1445 kregen de Kartuizers de toelating om uit de laten 7 schepenen te kiezen, die met de meier de voornoemde zaken zouden afhandelen (4).

Ook te Aarschot verkregen de Kartuizers talrijke bezittingen. Raes van der Rivieren, heer van Neerlinter, schonk hen aldaar in 1445 de drie vierden van het hof van Boenwijk.

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 80v° :
"quia plures ex redditibus vestris perpetuis assignati sunt in locis ultra terminos procuratoris...concedimus ut prior...pro negotiis...que per conversum aut redditum aut famulum dicte domus expediri commode mequerint, septies quolibet anno emittere possit procuratorem pedestrem vel equestrem, sic tamen ut ultra octo leucas a sepedicta domo vestra nullatenus se elonget..."

(2) Ibid., nr 14, f° 335 en vlg en nr 2, f° 6L.

(3) Ibid., nr 14, f° 333 en vlg.

(4) A.A.M., Fonds Kart. Chartarium, 21 februari 1445.

bestaande uit een hoeve, 10 bunder beemd en 7 1/2 darhinalen land en wijngaard. Kort daarop kochten de Kartuizers ook het vierde vierendeel voor een bedrag van 150 kronen, terwijl in 1423 eveneens de tocht, die Agnes van Elezeem gedurende haar leven aan het goed had, voor een bedrag van 125 kronen afgekocht werd (1).

Alhoewel de Kartuizers door de verordening der stad Antwerpen verplicht werden goederen te kopen, die op grote afstand van het klooster lagen, dan hadden zij toch ook spoedig middelen gevonden om in meer nabije plaatsen aan gronden en renten te geraken. Een eerste middel om aan de bemoeiingen der stad te ontsnappen bestond er in dat men de akten liet opstellen door de schepenbanken van de plaats waar de goederen lagen. Tevoren had men hiervoor meestal ook beroep gedaan op de Antwerpse schepenbank. Op dergelijke wijze kochten de Kartuizers goederen op het Kiel, te Hoboken en te Schoten (2).

Een tweede middel was het aankopen van schenkingen : Deze methode was wel niet geheel nieuw. Reeds vroeger bestond het gebruik schenkingen te kopen. Dit was onder meer het geval met de aankoop van 25 bunder land op het Kiel in 1350 (3). Het nieuwe bestond hierin dat de schenking niet

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 83v° en vlg. en ibid., nr 2, f° CXXXVIIB en f° CIIB.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 96v°, f° 102 en f° 112v° - 113.

(3) Ibid., nr 14, f° 8v°.

bij middel van een schepenakte werd gedaan, maar met een notariële akte, zodat men niet meer voor de schepenbank moest verschijnen. Aanvankelijk werden de goederen rechtstreeks door de eigenaar geschonken. Op dergelijke wijze deden de Kartuizers in 1406 een drietal aankopen (1).

De aankopen voor plaatselijke schepenbanken en rechtstreek van de eigenaar bij middel van een notariële akte schijnen nochtans geen volledige voldoening te hebben geschonken, want na enkele jaren reeds kopen de Kartuizers op die wijze geen goederen meer. Vanaf 1420 komt evenwel een andere methode in voege, waaruit blijkt dat de Kartuizers vooral streefden naar het bezit van nieuwe Antwerpse schepenbrieven, die blijkbaar veel meer waarde hadden. De nieuwe methode bestond hierin dat de gronden of renten voor de Antwerpse schepenen werden aangekocht door tussenpersonen, die ze op hun beurt korte tijd nadien samen met de nieuwe schepenbrieven aan de Kartuizers "in puren almoeese" overdroegen bij middel van een notariële akte.

Hoe weet men dat deze giften bij notariële akten in werkelijkheid aankopen waren? Vooreerst was het opvallend dat de aangekochte goederen gewoonlijk binnen het jaar aan de Kartuizers werden overgemaakt. Bovendien werd geen enkele van die "weldoeners" opgetekend in de lijsten die de

(1) R.A.A. K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 14, f° 5v°-6v°, f° 91v° - 92v° en f° 114v° -115.

Kartuizers daarvan bijhielden. Deze twee vaststellingen zouden wellicht op zichzelf reeds voldoende zijn om tot het besluit te komen dat er hier niet van een gift, maar van een aankoop sprake was. De laatste twijfel dienaangaande werd volledig weggenomen doordat in het renteboek van 1427 de aankooprijzen van deze giften werden opgetekend, evenals de redenen waarom men op dergelijke wijze te werk ging (1).

Op die manier kochten de Kartuizers in de jaren 1420-30 talrijke goederen (2). Nadien werd deze methode nog zelden toegepast, wellicht omdat het stadsbestuur inzag dat zijn ordonantie van 1390 weinig resultaat had. Vanaf 1430 bezegden de Antwerpse schepenen opnieuw oorkonden, waardoor goederen a/de Kartuizers werden overgemaakt (3).

In 1437 bereikten de Kartuizers een jaarlijks inkomen van bijna 400 Engelsen nobelen; wellicht kwam dit bedrag overeen met de 200 pond oude grote tornoois, die hertog Jan III in 1324 had vrijgesteld van alle belastingen en bedⁿ(4).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart; Antwerpen, nr 15, f° 16 : "...die brief spreekt van Claes vanden Werve, die jonge, omme dat die stat niet gheern en heeft dat enige religiosen meer copen onder die heerlicheit van Kyel ende onder die vrijheit of meergreefscap van Antwerpen; ende aldus so en beseghelen die soepenen van Antwerpen niet gheerne over ons; sed est alia littera, daer die voirs. Claes vanden Werve den voirs. goede ons weder overgaf."

(2) Ibid., nr 14, f° 94v°-95, f° 97v° - 98, f° 119v°-120v°, f° 123-124, f° 135v°, f° 148-148v°.

(3) Ibid.; nr 14, f° 125-125v°, f° 137v°-138, f° 146v°-147v° en f° 149-149v°.

(4) Cfr. supra, blz. 58.

In elk geval, in dat jaar richtten de Kartuizers zich tot de hertog van Bourgondië om de machtiging te verkrijgen zich nog goederen aan te schaffen met een jaarlijkse waarde van 200 Engelse nobelen; welke goederen eveneens belastingvrij zouden zijn. Op 20 April 1437 geeft de hertog hen die toelating, hierbij evenwel bepalend dat ze belastingen zullen betalen voor de goederen, die ze zich zullen aanschaffen nadat ze een jaarlijks inkomen van 600 Engelse nobelen zullen bereikt hebben. Voor de lenen, die ze bezitten behalve voor het Kiel, zullen ze ook een man zetten en leenverhef betalen (1). Deze gunst beschouwden de Kartuizers als een zeer grote weldaad (2).

Na het verkrijgen van dit voorrecht nam het aantal aankopen in zeer sterke mate toe. Tussen 1437 en 1444 werden er niet minder dan 26 aankopen gedaan voor een bedrag van 42 pond Brab. of 70 Engelse nobelen. Hierbij waren o.m. 21 bunder land en bos te Kontich en 10 bunder bos te Reet (3). Ook nadien kochten de Kartuizers nog veel gronden en renten, vooral in de Kempen : Oostmalle, Wechelderzande, Zoersel, Rijkevorsel en Verselaar. Op 21 oktober 1444 deden zij wel-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 12, f°6-8.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 138A : "Philippus, ..., gracieuse nobis concessit ut omnia bona nostra usque ad summam 600 nobilium hereditarie excepta essent de talliis dandis in Brabantia. Magnum est beneficium".

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 15, f° 135v°.

licht de grootste aanwinst in gronden uit heel hun geschiedenis. Op die dag immers werden hen door de schepbank van Oostmalle 3 hoeven toegewezen met 83 bunder land, waarvan de helft bestaande uit heide. De reden hiervan was dat Jan van Zalphele en zijn borgen, Wouter van Zalphele en Jan Gheraert, in gebreke waren gebleven in het betalen van een erfrente van 12 suster rogge (1).

Vóór 1449 verkregen de Kielse Kartuizers ook goederen en renten te Brugge en te Amsterdam, die ver buiten de afgebakende grenzen lagen, en die zij dus niet mochten hebben. Om welke goederen het hier gaat, is niet bekend. In de cartularia of de renteboeken worden ze nooit vermeld. Het werd nochtans ^{ook} de visitatoren vastgesteld en aan het generaal-kapittel medegedeeld. De Kielse Kartuizers werden dan ook ter verantwoording geroepen. Zij zegden dat ze geen akte betreffende afbakening van de bezitsgrenzen hadden en dat niemand van het convent zich kon herinneren haar ooit gezien te hebben (2). Het generaal-kapittel gaf dan ook de toelating die goederen te behouden en bepaalde dat de Kielse Kartuizers goederen mochten bezitten tot op 16 mijlen van het klooster (3); dit was 1 mijl meer dan in 1345 reeds was

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 179-181 en A.A.M., Fonds Kart., liasse, Losse Stukken.
- (2) R.A.A., K.A. Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 80v° : "Cum domus vestra, ut comperimus, litteras terminorum suorum ad manum non habeat, nec aliquis de conventu recordatur vidisse.."
- (3) Ibid., nr 14, f°, 80v°-81.

bepaald (1).

Vanaf circa 1460 daalt het aantal aankopen geleidelijk, terwijl in de laatste decennia der 15e eeuw de Kartuziers zich meestal beperken tot het afkopen van renten die zij voor vele van hun goederen moesten betalen. In de 16e eeuw werd elke uitbreiding in Brabant bemoeilijkt door toedoen van een bepaling van de Blijde Intrede, waardoor aan de geestelijke instellingen verboden werd goederen te verwerven zonder de instemming van de vorst (2). De Kartuziers belegden dan hun geld in gronden, in Zeeland. Tussen 1505 en 1522 kochten ze voor een bedrag van circa 5.300 pond Brab. ongeveer 300 gemeten polderland te Middelharnisse, Oude Tonge, Parflist en Melissande; daarbij een tiende te Middelharnis en een zestiende der heerlijkheid van het zelfde dorp. Al deze goederen werden in 1529 door Keizer Karel geamortiseerd tegen betaling van 800 pond Brabants (3).

Het geheel der renten en gronden, die bijna allen verhuurd werden, verachafte aan de Kart. in 1533 een jaarlijks netto-inkomen van 415 lb., 14 s., 1 p. en 6 1/2 mten. (4). Dit bedrag volstond in die tijd evenwel niet meer om in hun onderhoud te voorzien, vermits zij met ernstige financiële

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 80.

(2) R. KOERPERICH, Les lois sur la mainmorte dans les Pays-Bas catholiques, blz-47-48.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 35, 20 juli 1532.

(4) R.A.A., KA., Fonds Kart. Lier, nr 2, liasse 5, dl 2, f° 2.

moeilijkheden te kampen hadden (1).

C. Uitbreiding van het kloosterdomein op het Kiel.

In het begin hebben de Kartuziers zich blijkbaar niet veel moeite getroost om het kloosterdomein op het Kiel uit te breiden. De reden hiervan is wellicht in hun arme stichting te zoeken. Tot 1350 is de uitbreiding der bezittingen in hoofdzaak te danken aan schenkingen van verschillende personen. Zo schonk Lysbeth, vrouw van Gielis van Hackendonc, op 21 oktober 1330 voor haar jaargetijde "de twee gedele" van een bunder land, gelegen tussen de Kartuziers en de Kalkoven (2). Daarbij kwam op 9 februari 1335 een half bunder land gelegen achter het Begijnhof, die door Bankaard de Loddere ten behoeve der Kartuziers werden gekocht (3). Tenslotte, in 1350, schonken Niklaas de Laet en Willem Brand, respectievelijk een huis met een half bunder land en drie vierendeel land (4).

In dit zelfde jaar werd door de Kartuziers een grote expansiepolitiek op het Kiel ingezet. Op 17 April verkregen ze van Jan van Wineghem en diens vrouw 25 bunder land en bos

(1) Gfr infra, blz. 77 en vlg.

(2) Antwerpsch Archievenblad, 1931-1932, blz. 209-210.

(3) Ibid., 1933, blz. 40.

(4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 10-10v9.

met de gebouwen die er op stonden. Volgens de akte van overdracht werden deze goederen "in puren almoeese" geschonken(1). In feite werden ze gekocht (2). Daar een gedeelte van die 25 bunder feodaal of subfeodaal was, was voor deze aankoop de toelating van de hertog vereist. Immers, in 1324 had de hertog van de Kartuziers slechts de toelating gegeven om allodiale en oijnsgoederen te verwerven (3). Op 28 Jan. 1351 gaf de hertog de nodige vergunning, hierbij evenwel bepalend dat de Kartuziers alle leenverplichtingen, moesten op zich nemen, die voortsporen uit het bezit van die 25 bunder van Jan van Wineghem, en uit 4 bunder, die ze van andere personen hadden verkregen (4).

Door het aankopen van deze gronden, die in de onmiddellijke nabijheid van het klooster lagen, verhinderden de Kartuziers dat de rust rond hun klooster zou kunnen verstoord worden door andere lieden. Om de zelfde reden kochten zij in die tijd eveneens alle rechten af die Wouter van der List en de hertog van Brabant hadden op een weg, die over voornoemde gronden liep vanaf de weg naar Sint Bernards tot aan de weg naar Wilrijk (5).

(1) P. GOETSCHALCKX, o.c., blz. 55.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 8v° : "Charter vanden 25 bunder lands metten husinghen, ghecocht ieghen Janne van Wineghem."

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 7.

(4) P. GOETSCHALCKX, o.c., blz. 55-56.

(5) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 9-9v°.

Even belangrijk was de aankoop van het vierde deel der heerlijkheid van het Kiel tegen Jan Zymaer. Nog vooreer die overdracht voor de schepenen van Antwerpen werd bevestigd op 19 april 1354, deed Jan Wolfs van Antwerpen op 22 februari 1354 als man der Kartuizers het leen verhef (1). Doordat aan de Kartuizers voortaan een vierde der inkomsten der heerlijkheid toekwam, verminderden zij in grote mate de heerlijke gijnzen, die zij anders voor hun bezittingen op het Kiel moesten betalen. Dit is wellicht de voornaamste reden waarom de Kartuizers tot die aankoop besloten.

Op 16 september 1381 kochten de Kartuizers van ridder Jan van Cruninghen ook het tweede vierendeel der heerlijkheid voor een bedrag van 450 florijnen. Hierbij kwamen dan nog 27 1/2 fl. voor allerlei onkosten. Om deze sommen te kunnen betalen waren de Kart. verplicht talrijke renten en goederen te verkopen (2). Op dat oogenblik bracht de ganse heerlijkheid een jaarlijkse cijns op van bijna 10 lb. Leuvens, 4 gulden, 48 sister haver waarvan de helft goede en de andere helft kleine, 3 sister kleine haver, 3 sister rogge en omtrent 89 hennen. Hiervan kwam de helft toe aan de Kartuizers en de andere helft aan Wouter vander List, die de helft der

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 7-8.

(2) Ibid., nr 14, f° 5 en ibid., nr 2, f° L.

heerlijkheid bezat. Daar de Kartuizers evenwel zelf voor hun talrijke bezittingen een groot deel der cijzen moesten betalen, bracht hun helft der heerlijkheid per jaar slechts een bedrag op van bijna 2 s. Leuvens, 12 oude groten en 2 oude Engelsen, 3 hennen min een vierendeel, 4 suster haver min een derde van 2 halster voor de helft goede en voor de andere helft kleine, 6 veertelen kleine haver en 2 veertelen rogge (1).

In 1401 vroegen en verkregen de Kartuizers van Philips de Soute de amortizatie van hun helft der heerlijkheid. Tot dan toe waren ze verplicht een gewapende man te leveren in oorlogstijd en bij elk nieuw leenverhef een bedrag van 11 gulden en 4 oude Engelsen te betalen, alsof de gehele heerlijkheid aan hen toebehoorde, wat voor hen zeer nadelig was. Tevens beriepen de Kartuizers zich op hun sobere fundatie en op het feit dat hun helft van de heerlijkheid van kleinere waarde was dan de andere helft (2). Dit is evenwel geen volledig juiste weergave der zaken. Immers de Kartuizers voegen er niet bij dat ze een groot deel der cijzen, die ze ook zouden moeten betalen, wanneer ze de helft der heerlijkheid niet bezaten, nu niet hoefden te betalen, wat ook winst betekende. Aldus had hun helft een veel grotere waarde

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° LXVI-f°LXXIIv°.

(2) P. GOETSCHALCKX, o.c., blz. 64-66.

dan ze lieten uitschijnen. Het was vooral dank zij de tussenkomst van ridder Arnold van Craeynhem, heer van Grobbendonk, dat de Kartuizers de amortizatie verkregen (1).

In de 15e eeuw zetten de Kartuizers hun expansiepolitiek op het Kiel in nog grotere mate verder. In 1410 kochten zij van Wouter vander List ook de andere helft der heerlijkheid voor een bedrag van 600 kronen (2). Hierdoor hadden de Kartuizers opnieuw feodale verplichtingen jegens de hertog en ze vroegen dan ook in 1413 de amortizatie van de tweede helft der heerlijkheid. Ditmaal steunden ze hun verzoek op hun arme staat en op het feit dat de andere helft geamortiseerd was (3). Hertog Antoon van Bourgondië, verleende han de amortizatie, welke de Kartuizers in het vervolg door elke nieuwe vorst lieten bekrachtigen (4).

Aldus verkregen zij trapsgewijze de gehele heerlijkheid van het Kiel met hoge, middelen en lage jurisdictie. Ze hadden een eigen schepenbank met meier en laten, wier akten werden bezegeld met het zegel van het klooster. Verschillende laten waren evenwel nog zeer jong en kenden het oude land-

-
- (1) R.A.A., KA., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 134A : "Dominus Arnoldus de Craeynhem, miles, ... impetravit amortizationem apud ducem de medietate domini de Kyel."
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° Civ°A : "Item anno Domini M°CCCC°X° emimus erga dominum Wouterum vander List mediam partem domini de Kyel... pro 600 coronis."
- (3) Ibid., nr 14, f° 73v°.
- (4) Ibid., nr 12.

recht niet. Daarom gaf de hertog in 1433 aan de Kartuizers de toelating om uit de 28 laten van het Kiel de 7 beste uit te kiezen, die samen met de meier het gehele bedrijf zouden hebben van erven en onterven, en vonnissen zouden vellen in dergelijke zaken (1).

Bracht de heerlijkheid aan de Kartuizers allerlei voordelen, zij berokkende hen ook herhaaldelijk moeilijkheden. Dit was onder meer het geval in de jaren 1428-1430. In deze tijd verminderde de waarde van de grote in belangrijke mate (2). De cijnzen, die de laten van het Kiel jaarlijks moesten betalen, waren in de renteboeken opgetekend in oude groten, maar moesten in nieuwe groten betaald worden. In 1428 had de oude grote in de stad een waarde van 3 nieuwe groten. De Kartuizers rekenden voor de oude grote evenwel 4 nieuwe groten, zoals ook de rentmeester van de hertog van Brabant. De laten bekloegen zich hierover bij de stadsverheid en wilden geen recht meer spreken. In 1430 werd de oude grote door de Kartuizers gerekend op 5 nieuwe groten, terwijl hij in de stad nog steeds de waarde van 3 nieuwe groten had. Opnieuw deden de laten hun beklag bij de stadsverheid. De Kartuizers beloofden hen dat zij al, wat ze naar hun mening te veel betaalden, zouden teruggeven, indien ze het recht

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 12, f° 3v°-5.

(2) F. PRIMIS, Geschiedenis van het Kiel, blz. 31.

aan hun kant hadden (1). Dit was evenwel niet het geval, want in 1433 bepaalde de hertog dat de Kartuizers van hun renten en cijzen op het Kiel voor de oude grote evenwed zouden ontvangen als de hertog zelf (2).

De Kartuizers waren er ook steeds op uit de rust en de stilte rond hun klooster te bewaren. Dit bracht ook weer moeilijkheden mede, vooral door de steeds groter wordende bloei der Antwerpse haven. In 1427 waren de Burchtenaren begonnen met het laden en lossen van schepen op de Schelde achter het klooster der Kartuizers. In 1430 legden ze er zelfs een veer aan om het verscheperen van goederen te vergemakkelijken. Dit stuitte op verzet van de Kartuizers, die beroep deden op het stadsbestuur. Ze verlangden de toelating om de weg tussen de Schelde en hun klooster af te sluiten. Dit werd evenwel niet volledig toegestaan : er werd wel verboden er met paard en kar te rijden, maar er bleef een voetpad voor een man te voet of te paard (3).

Ondertussen kochten de Kartuizers op het Kiel vele goederen bij. Voor vele aankopen zijn er evenwel geen schepen-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 15, f° 129v°-130.

(2) Ibid., nr 12, f° 5 : "...see willen wij dat die voers. religieuse selen hebben ende ontfaen van huere renten ende ghijsen voere den ouden groeten alsoe vele als wij ende die smale heeren..."

(3) Ibid., nr 15, f° 129B-129v° A en f° 131B.

brieven, daar de koop geschiedde binnen "de vrijheid" der Kartuizers (1). Rond 1460 hadden de Kartuizers op het Kiel ongeveer 50 bunder en 10 gemeten in land en bos. Het grootste gedeelte hiervan werd verhuurd (2). Nadien werden nog slechts weinige goederen en renten op het Kiel bijgekocht. Slechts in 1528 werd nog een belangrijke aankoop gedaan. De Kartuizers kochten alsdan van Sint Michielsabdij 7 bunder land, gelegen voor de poort van hun klooster (3). Om deze gronden te betalen hadden ze echter 22 1/2 gemeten land in Zeeland moeten verkopen (4). In deze tijd hadden de Kart. immers reeds te kampen met erge financiële moeilijkheden, die nog van jaar tot jaar toenamen (5). In 1540 was de toestand zozeer verslecht dat ze besloten de heerlijkheid van het Kiel tegen gunstige voorwaarden aan de stad Antwerpen te verkopen, temeer daar haar opbrengst in verhouding tot de andere bronnen van inkomsten zeer gering was. In april 1540 gaf het generaal-kapittel de toelating tot de verkoop, die na verschillende voorafgaande besprekingen op 20 november

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 15, f° 5 : "...ende omdat aldus binnen onser vriheit es ghesciet, so en sijnder gheen scepenbrieven af."

(2) Ibid., nr 15, f° 5 - 14v°.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 23, f° 65-66.

(4) Ibid., nr 23, f° 62v°-63v°.

(5) Cfr infra, blz. 77 en vlg..

van hetzelfde jaar definitief geregeld werd. Voor een bedrag van 1.000 Karolusgulden, dat door de Kartuizers werd aangewend om hun schulden te betalen, verkochten zij aan de stad Antwerpen de heerlijkheid, die op dat ogenblik jaarlijks 2 lb. en 16 s. Brabants, en 39 veertelen haver opbracht. De voornaamste voorwaarde was dat zij geen eijnzen zouden moeten betalen voor hun bezittingen op het Kiel. Verder werd onder meer nog bepaald dat de Kartuizers bomen zouden mogen planten op de straten voor hun bezittingen; dat ze ten allen tijde een windmolen zouden mogen oprichten, zonder de stad iets te moeten betalen; dat ze zouden vrij zijn van accijnzen op brood, turf, wijn, bier en dergelijke dingen meer, die ze voor hen zelf, voor hun vrienden en gasten zouden nodig hebben; dat de stad hen steeds zal beschermen. Om de rust van het klooster te bewaren, werd bepaald dat er in de nabijheid van het klooster geen misdadigers mochten opgehangen worden, of doelen opgesteld, en dat er geen kaaien mochten gebouwd worden of schepen gelost en geladen aan de schorren, die achter het klooster lagen (1).

D. Financiële moeilijkheden in de 16e eeuw.

In de loop der 16e eeuw hadden de Kartuizers met grote financiële moeilijkheden te kampen. Wellicht vinden zij ten

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 23, f° 55v°-57.

dele hun oorsprong in de amortizatiegelden, die de vorsten in 1475 en 1515 voor de laatst verworven bezittingen opeisten (1). Welk bedrag de Kartuziera hiervoor moesten betalen is evenwel niet bekend, daar gegevens dienaangaande ontbreken.

In 1521 vertoonde de belans der in- en uitgaven een klein tekort. In de volgende jaren gingen de jaarlijkse tekorten in bijna steeds stijgend lijn en bereikten in 1527 een bedrag van 400 pond Brab. (2). Om deze schuld af te betalen werden in dat jaar erfrenten verkocht voor een bedrag van 1200 pond (3). Dit mocht evenwel niet haten, want het jaar daarop, in 1528, was er weerom een tekort van 200 pond.

(1) R. KOERPERICH, Les droits de la mainmorte dans les Pays-Bas catholiques, blz. 43-46.

(2) Overzicht der tekorten voor de jaren 1521-1531, ontleend aan R.A.A., K.A., Fonds kart. Lier, nr 2, liasse 5, dl 2, f° 2 - 2v°.

1521 :	12 lb.		4	p.	
1522		4 s.	6	p.	9 m.
1523	18 lb.	15 s.	11 1/2	p.	11 m.
1524	222 lb.	16 s.	8 1/2	p.	
1525	3 lb.	2 s.	6	p.	
1526	128 lb.	16 s.	3	p.	
1527	400 lb.				
1528	200 lb.				
1529	283 lb.	5 s.	6	p.	11 m.
1530	180 lb.	8 s.	3	p.	
1531	262 lb.	19 s.	10 1/2	p.	8 m.

(3) Ibid., nr 2, liasse 5, dl 2, f° 3 : "K.. om de scult vanden jaere XXVII te betalen hebben wij ons moeten graveren ende onse goede belasten van 300 gulden erfrente, were welcke wij ontfangen hebben de somme van 1200 lb."

De oorzaken van deze toenemende schulden vóór 1527 zijn wellicht de hogergenoemde amortizatiegelden. Vanaf 1527 vinden zij hun oorsprong in de belastingen en vooral in de natuurrampen die het Scheldebekken teisterden. In 1527 had de springvloed talrijke polders onder water gezet, daar zij nog onvoldoende door dijken werden beschermd. Hierdoor hadden de Kartuizers grote schade geleden vooral in Zeeland en werden ze gedwongen tot het herstellen en verhogen der dijken in Hoboken, Austrueel en Zeeland. Dit noopte hen tot grote uitgaven. In 1529 moesten zij bovendien nog 200 lb. Brabants betalen om de amortizatie van hun bezittingen in Zeeland te verkrijgen. In 1530 werd Zeeland door een nieuwe grote overstromingsramp geteisterd, die de vruchten van alle geleverde inspanningen om het land op het water te heroveren, opnieuw vernietigde. Vermits de Kartuizers zich na de eerste overstroming reeds zeer zwaar met schulden hadden belast, hadden ze niet meer de middelen om het overstroomde land op het water terug te winnen. Niet minder dan 89 gemeenten land gingen aldus verloren. Alle vroeger gedane uitgaven voor de aankoop van het land, voor de amortizatie en bedijkingswerken waren tevergeefs geweest. Dit alles berokkende de Kartuizers een schade van bijna 3.000 lb. Brab. (1). Tenslotte moesten zij nog grote uitgaven doen om de schorren

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 2, liasse 5, dl 2, f° 2v° - 3v°.

achter het klooster te beschermen tegen het water der Schelde. Deze werken konden niet uitgesteld worden. Indien zij de schorren opgaven, zou het water spoedig de muren van het klooster bereiken, wat nog grotere schade zou veroorzaken (2).

In 1533 kreeg Karel V van de Pans de toelating om een belasting op het kapitaal te heffen op alle bezittingen der geestelijkheid. Dit betekende voor St Katharinaklooster een nieuwe ramp. Wijzend op de grote tegenslagen, die ze de voorgaande jaren hadden ontmoet, vroegen de Kartuizers vrijgesteld te worden van de belasting. Indien zij toch moesten betalen, zouden zij verplicht zijn, zegden ze, heilige vaten en kostbaarheden van de kerk te verkopen, want zij mochten niet uitgaan om te bedelen zoals andere orden(2). Hun dringend verzoek was echter vruchteloos, want zij moesten toch belasting betalen (3).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 2, liasse, 5, dl 1, f° 3.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier nr 2, liasse 5, dl 2, f° 4:
 "... indijen dat wij moeten contribuieren ende Uwe graciën niet en gebruyken, welke ons nochtans van node es, aengemerckt dat wij niet vutgaen en mogen omden cost te mendiceren, ... soe suldi ons daer duere compelleren te vercoopen vasa sanctuarü et alenodia ecclesie, want anders en weten wij gheen middel".

(3) Ibid., nr 2, liasse 5, dl 1, f° 2v°.

In 1537 werden aan de Kartuizers opnieuw belastingen opgelegd voor alle bezittingen, gelegen in het bisdom Kamerijk. Opnieuw verzochten zij om vrijstelling (1). Het mocht evenwel niet baten en zij werden aangeslagen tot een subsidie van 882 Karol.gulden. Na lang bidden en smeken, verkregen ze toch een vermindering van 282 Karol.gulden (2).

Om de vele schulden en de belastingen te betalen bleef er de Kartuizers niets anders over dan de heerlijkheid van het Kiel aan de stad Antwerpen te verkopen voor een bedrag van 1.000 Karol. gulden (3). Wellicht werden met deze som de voornaamste schulden afbetaald en hoopten de Kartuizers dat alle geldelijke moeilijkheden definitief voorbij waren. De vernietiging der Kartuis op 26 juli 1542 zou evenwel alle vroegere tegenslagen in grote mate overtreffen (4).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 2, liasse 5, dl 1.

(2) S.A.A., Fonds Kart., Processen, 7 maart 1547.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 23, f° 55v° : "... mits der sommen van duysent Karol. guldenen eens... die bij hen voorts zijn bekeert ende beleyt inden noetelicken schulden ende lasten des voirs.goidshuys..."

(4) Cfr infra, Hfst. IV.

§ II. Kloosterbouw.

Afgezien van kleine verschillen, die meestal te wijten zijn aan de gesteldheid van het terrein en de beschikbare grond, werden de meeste Kartuizerkloosters op bijna dezelfde wijze opgericht.

Rond een groot vierkantemiddenplein werden de cellen der monniken opgericht, die onderling verbonden zijn door een galerij of pandgang. Dit deel van het klooster noemde men het grote pand of magna Galilea.

Daarnaast omringden de gemeenschappelijke gebouwen : kerk, sacristij, refter, keuken, kapittel en gastenkamer, een klein slot, parva Galilea of colloquium genoemd, dat verbinding geeft met het grote pand. Buiten dit geheel vindt men gewoonlijk ook nog een brouwerij, bewaarplaatsen en dergelijke meer.

Een Kartuizerklooster kwam gewoonlijk niet ineens tot stand.

Bij de stichting werd meestal slechts een gedeelte der cellen en gemeenschappelijke gebouwen opgericht. De kloosterbouw was immers afhankelijk van de financiële bijdragen der stichters en weldoeners (1). Het zou dan ook vele jaren

(1) H.J.J. SCHOLTENS, De voormalige Kartuizerkloosters hier te lande. Hun bouw en inrichting, in Het Gildeboek, XXIII, blz. 33-37.

duren vooral de Kartuis geheel voltooid was.

Er is geen afbeelding bewaard van het Kartuizerklooster op het Kiel. Minder visuele gegevens zullen dus moeten volstaan (1). Men vindt hen in enkele oorkonden, en vooral in de lijsten der weldoeners. De meeste gegevens uit deze lijsten echter kan men bij gebrek aan data, slechts situeren vóór of na 1410, al naargelang men hen in de eerste of in de tweede lijst ontmoet.

A. Het terrein

Gedurende verscheidene jaren, aldus de kroniek van P. Doorland, werd de plaats, waar het klooster zou gebouwd worden, bij nacht helder verlicht (2). Dit cliché werd echter ook gebruikt door de kronijkshrijvers van Herne (3) en Scheut (4) en Utrecht (5).

-
- (1) Afbeeldingen van Kartuizerkloosters vindt men bij E. VAN EVEN, Louvain monumentale, blz. 256; H.J.J. Scholtens, o.c., blz. 34; en A.R.A., Kaarten en plannen, nr 623.
 - (2) T. PETREIUS, P. Dorlandi chronicon cartusiense, blz. 372.
 - (3) E. LAMALLE, La Chronique de la Chartreuse de Herinne-lez-Enghien, blz. 10.
 - (4) A. PIL, Een geschiedenis van het Kartuizerconvent O.L. Vrouwe van Gratie te Scheut en binnen Brussel, blz. 23.
 - (5) J. VANHASSELT, Het Necrologium van het Kartuizerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal buiten Utrecht, in B.M.H.G., IX, blz. 137.

De Kielse Kartuis werd gehouden ten Westen van de oude kapel, niet ver van de Schelde, op de helling van een der zuidelijke uitlopers aan de hoogte van Kronenburg, waarop in het begin der 14e eeuw de nieuwe stadswallen werden gebouwd (1). Zo was er vóór de poort een klein heuveltje (2) terwijl achter het klooster het terrein verder afdaalde naar het broek van Hoboken (3). Het klooster lag niet ver buiten de muren der stad, hetgeen in 1542 de oorzaak zou worden van zijn vernietiging.

Dit gebied lag voor de aankomst der Kartuizers, nog voor het grootste gedeelte braak. Voor de meeste gronden die in 1383 aan de Kartuis toebehoorden, moesten geen tienden betaald worden, omdat ze voor hun aankomst nog niet bewerkt waren (4). Men mag dan ook veronderstellen dat er op dit deel van het Kiel tegen de Schelde nog niet veel volk woonde.

Aldus scheen dit gebied geschikt voor de oprichting van een Kartuis, daar het aan de voorwaarden, die in de Statuten der orde waren vastgelegd, beantwoordde (5).

- (1) F. PRIMS, De oorsprong van het Kiel, in Antwerpiensia, 1927, blz. 36-37.
- (2) R.A.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 80v° : "... ut predietii fratres circuire possunt monticulum, qui est ante postam monasterii".
- (3) R.A.A., K.A. Fonds Kart. Lier, nr 23, f° 56 : "... de strate van hueren geldshuyse ende berghe af tot aende strate, loopende... na de haaen van Hoboken..."
- (4) R.A.A., K.A. Fonds Kart. Antw.: nr 2, f° LXXIVv° en vlg..
- (5) Statuta ordinis Cartusiensis, Nova Statuta, Pars II, C.V: "Statuimus ut nulla domus recipiatur... nisi in loco habili et honesto ac a habitatione, hominum debite segregato..."

Spoedig bleek echter dat de nabijheid van Antwerpen gevaren inhield voor de afzondering der monniken. In 1336, bij de vaststelling van de grenzen binnen dewelke de monniken met toelating van de prior mochten wandelen, werd reeds op dit gevaar gewezen, en werd de raad gegeven hen niet te dikwijls in de richting van Antwerpen te laten gaan (1). In 1423 zou het formeel verboden worden (2).

B. Het grote pand.

Indien op 24 maart 1324 (N.S.) de eerste prior en de monniken op het Kiel aankwamen (3), dan veronderstelt dit dat er op dat ogenblik reeds enkele gebouwen waren opgetrokken voor de 5 of 6 monniken, die bij de aanvang van de Kartuis op het Kiel vertoefden (4). Wellicht waren dat maar voorlopige gebouwen, en werd er eerst na het verdrag met het kapittel aan de definitieve bouw van cellen en andere gebouwen begonnen. Wanneer juist de bouw der cellen werd

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 80 :
 "Consulimus... tum propter ville propinguitatem, tum propter populi confluentiam, ne prior eos versus villam nisi modicum... ire permittat,..., et etiam provideat sibi prior ut propter causas predictas dicti exitus raro fiant."
- (2) Ibid., nr 14, 80v° : "...partem spariamenti antiqui qui supra Scaldam tendit versus oppidum Antwerpie... propter hominum frequentiam... monachis interdicimus."
- (3) R.A.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 130A.
- (4) Ibid., nr 22, f° 138 A: "...quia in initio domus hujus 5 vel 6 fratres..."

ingezet, is niet vast te stellen. Mogelijk waren er reeds enkele opgericht wanneer op 29 april 1325 het kerkhof rond de kapel werd gewijd (1). In de tekst die deze wijding verhaalt, wordt vermeld dat er rond het graspleintje oellen stonden. Het is evenwel mogelijk dat de schrijver, die deze tekst eerst in de tweede helft der 15e eeuw opstelde, de toestand weergaf, zoals hij op dat ogenblik was.

In elk geval was men reeds aan de bouw der cellen begonnen vóór 18 Juli 1326. Op die dag immers schonk Kristina van der Dulf aan haar neef, de Kartuiser Jan van Zandvliet een stuk land, om zijn cel te voltooien⁽²⁾. Enkele maanden nadien op 13 november 1326 wordt bevestigd dat de bouw van het klooster reeds is ingezet (3). In de eerste jaren der vestiging op het Kiel werden er welé^{licht} een zevental cellen opgericht, de cel van Jan van Zandvliet medegerekend.

Het was echter niet voldoende dat men cellen bouwde, zij moesten ook gedoteerd worden. Voor elke cel moest er een kapitaal ter beschikking gesteld worden dat diende tot blijvend onderhoud van de monnik, die in die cel woonde (4).

- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 130A : "... et viam, qua itur de dicta capella ad cellas ac etiam ambitum sive quadrungulum et pretellum cellis circumcinctum..."
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 115v° : "Voert so gaf de selve/joncfrouwe Kerstine...broder Janne van Zantvliete, den chartroos, horen neve, sijn selle mede te volmakene, een ghemet lants..."
- (3) J. DIERCKSENS, Antverpia, Christo nascens et crescens, dl II, blz. 299.
- (4) H.J.J. SCHOLTENS, o.c., blz. 40.

Voor deze dotatie der eerste cellen zorgden waarschijnlijk de talrijke weldoeners. Een der eersten was ridder Niklaas van Deurne, die een som van 4 pond groten schonk (1). De oel van Jan van Zandvliet werd wellicht gedoteerd door zijn ouders, die een erfrente schonken van 12 groten en 3 mudde rogge, en een som van 20 pond (2).

Een al te groot aandeel in de bouw der cellen werd door Le Couteulx aan Hendrik Hellewagen toegekend. Met het geld dat deze op zijn sterfbed aan de Kartuziers schonk, zou het grootste deel der cellen opgericht zijn (3). "It is echter fel overdreven. In werkelijkheid werd slechts een cel door Hendrik Hellewagen bekostigd. Daarvoor gaf hij vijf pond (4).

Rond 1390 werd er naast de kerk een cel gebouwd door toedoen van de heer van Gaesbeke, Putte en Strijen. Deze cel werd klein Gaesbeek genoemd. Dezelfde heer liet ook het groot huis van Gaesbeek optimmeren (5). Welk de bestem-

- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXLIII A : "Nicolaus de Dorne, miles, contulit nobis in prima fundatione 4, lb. gross."
- (2) Ibid., nr 2, f° CXXXIXv° B : "Jacobus filius Michaelis, qui dedit nobis 12 gross. et 3 madiolos siliginis annuatim. Item in panna, 20 lb.."
- (3) C. LE COUTEULX, Annales ordinis cartusiensis, dl V, blz 170.
- (4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXXXIX B : "... et dedit 5, lb. pro cella facienda."
- (5) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 133 B : "Dominus de Gaesbeke, miles, fecit fieri magnam domum de Gaesbeke et cellam juxta ecclesiam, que dicitur Cleyne Gaesbeke".

ming was van dit gebouw is niet duidelijk. Op 15 oktober 1390 zorgde hij ervoor dat zijn erfgenamen geen aanspraak konden maken op al gebouwen, die hij in de Kartuis had laten timmeren of nog zou laten maken (1).

Vóór 1410 werden nog 3 cellen opgericht. Twee werden gebouwd en doteerd door Avezote Colvets, die hiervoor een som van 10 pond schonk (2). De derde cel werd door de Kartuizers opgericht met het materiaal van een huis dat geschonken werd door de vrouw van Niklaas De Coninck. (3). Deze was wellicht familie van de convers Willem De Coninck, de zoon van Antwerpse schepen Arnold De Coninck.

Op 14 juni 1409, vóór zijn intrede in St. Katarina schonk genoemde Willem de Coninck verscheidene goederen en renten om een cel te bouwen (4). Hiervoor was echter de toevan het generaal-kapittel vereist, want het klooster bezat blijkbaar reeds 12 cellen, het maximum dat normaal door de

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 83.

(2) Ibid., nr 2, f° CXXXIXv° A : "Avezoeta, uxor Colvets, unde habuimus X lb.gross., de quibus fuerunt empti redditus et facte fuerunt due celle."

(3) Ibid., nr 2, f° CXXXIXv° A : "Beatrix, uxor Nicolai Regis... dedit nobis domum unam de qua ferimus cellam".

(4) A.A.M., Fonds Kartuizers, Chartarium, 14 juni 1409, en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 108v°.-104v°.

statuten toegelaten was (1). Op 5 mei 1412 gaf de prior-generaal de toelating om zoveel personen in de orde op te nemen als er konden onderhouden worden (2). De cel, door Willem De Coninck bekostigd, werd gebouwd naast de kloostergevangenis aan de kerk (3).

Ondertussen was ook de pandgang gebouwd, die de cellen met de gemeenschappelijke gebouwen verbond. Hij was echter in verval geraakt en werd rond 1420 hersteld door toedoen van ridder Engelbert van der Merke, die hiervoor 100 kronen schonk. Bij de kloosterpoort liet hij ook een groot gebouw oprichten dat enkele tijd als brouwerij werd gebruikt (4). Aan hem waren de Kartuziers een som van 2.400 kronen verschuldigd; Op 20 oktober 1420 werden er 1.800 terugbetaald. De overblijvende 600 kronen schonk hij aan de Kartuziers (5).

Een belangrijke aandeel in de kloosterbouw had ook Isabella van Portugal, de vrouw van hertog Philips de Goede. Zij schonk vóór 1 april 1449, een som van 2.000 cijdersgulden, waarmede onder meer 2 cellen werden opgericht en gedo-

(1) H.J.J. SCHOLTENS, o.o., blz. 39.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 128 B: "...concedo vobis...quod...sine serupulo recipere poteritis ad ordinem tot personas, cum Dominus eas miserit, quot de bonis domus vestre commode valeant sustentari..."

(3) Ibid., nr 22, f° 134B: "Frater Wylhelmus De Coninc, conversus domus hujus...construxit cellam contiguam carceri usque ecclesiam".

(4) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 133B-134A: "Dominus Engbertus de Merka, miles... edificavit domum prope portam ubi alim brascabatur...Item (dedit) 100 coronas semel pro Galilea nostra reparanda".

(5) A.A.M., Fonds Kart., Chartarium, 20 oktober 1420.

teerd. Deze cellen werden genummerd met de letters F. en V. (1). De zelfde hertogin zou in de nieuwe Kartuis te Scheut zorgen voor de bouw van 5 cellen en te Gosnay voor 2 cellen (2). Op het einde der 15e eeuw wellicht, werden nog 2 cellen opgericht, Cel H werd gebouwd en gedoteerd door Jaspas Rosiager van Keulen, die daarvoor 700 gulden gaf (3). Een zelfde som geschonken Jan Crumback en zijn vrouw voor de bouw van cel A. (4).

Aldus werd op het einde der 15e eeuw een totaal van 17 cellen bereikt. De cellenbouw was hiermede nog niet beëindigd. Uit een verzoekschrift opgesteld tijdens het prioraat van Herman van Sneek (1504-1517) blijkt dat nog 4 cellen werden bijgebouwd. Een hiervan kostte 300 Rijkgulden. Dit bedrag kwam voort van de verkoopprijs van 50 hunder moer te Westdorne (bij Wuustwezel), die op 4 mei 1510 aan de

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 127 : "... re-
cipisse pro nobis ... duo milia equitum aureorum... que
summa... applicata est ad structuram duarum cellarum,
quarum prima intitulatur... F, altera vero... V, ... sed
et certi redditus perpetui empti sunt ad sustentationem
duorum religiosorum."

(2) E. LAMALLE, o.o., blz. 69.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kartuziers Lier, nr 22, f° 139 B :
"Jaspas Rosiager, civis Coloniensis, dedit pro semel
700 flor. pro structura et dotatione unius celle, signa-
te litera.H."

(4) Ibid., nr 22, f° 139 B : "...Johannes Crumback en Kateri-
na, uxor eius, pro fundatione et structura unius celle,
signate litera.A., dederunt semel 700 flor."

heer van Nassau werden verkocht. De drie andere cellen werden gebouwd door toedoen van drie niet nader genoemde personen (1). Men zou van mening kunnen zijn dat twee van deze cellen door Jaspas Roslager en Jan Grumback werden opgericht. Dit is nochtans niet het geval. Uit een verzoekschrift van 1533 blijkt immers dat er op dat ogenblik 21 cellen waren (2).

Werden al die cellen door monniken bewoond? Hoeveel monniken er vóór 1533 waren, is bij gebrek aan gegevens, onmogelijk na te gaan. Volgens het verzoekschrift van 1533 waren er wel degelijk 21 monniken. De schrijver heeft zich hierbij uitsluitend gesteund op het aantal cellen. In een akte van 1 mei 1533 werden echter naast de prior slechts 13 geprofeste monniken en 2 hospites genoemd (3).

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 1, ded 1, f° 12v°:
 "Item... hebben wij vercocht vijftich buynder moerlant... mijnen heere van Nassauw... voir de somme van omtrent drie duysent... Rijsgulden eens ende drie hondert dergelijke gulden ter fundatien van eender cellen... Item hebben wij noch van drien anderen personen ter fundatien ende dotatien van drien cellen ende ander tymmerinhen binnen onsen voirs goldshuyse ontfanghen een zekere quantiteit van penninghen".
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 2, liasse 5, dl 2, f° 2 :
 "Te consideren ende te mercken es... hoe dat wij op deze voirs somme te sustenteren ende te onderhouden hebben nae outwijsen van den cellen XXI priesteren..."
- (3) A.A.M., Fonds Kartuizers, Chartarium, 1 mei 1533.

Wellicht dienen hier enkele novicen bijgerekend. Op 20 november 1540 is het aantal monniken gedaald tot 12. (1). Deze vermindering is waarschijnlijk te wijten aan de moeilijkheden waarmede de Kartuis in die tijd te kampen had.

C. Het kleine Claustrum.

De bouw van de gemeenschappelijke gebouwen rond het kleine pand is evenmin duidelijk opgetekend. In de eerste jaren van hun verblijf op het Kiel hebben de Kartuizers zich wellicht zich het meest beziggehouden met de bouw der cellen en met de restauratie van de kapel, waarin op 29 april 1325 een altaar werd gewijd (2).

De meeste gemeenschappelijke gebouwen werden eerst gebouwd na de dood van Hendrik Hellewagen (21 maart 1334). Met het geld dat deze kort voor zijn dood aan de Kartuizers had geschonken werden de kerk, de sacristij, de kapittelzaal, de refter, de keuken, en het gastenverblijf naast de keuken opgericht. Bovendien schonk hij nog 12 pond voor het bouwen van een muur aan de kant van de Schelde (3). Hendrik Helle-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 23, f° 55.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 130A.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 2, f° CXXXIVv° A : "Henricus Hellewagen, mercator Alemanie, fundator ecclesie cum alijs adiacentibus, videlicet vestiarij, capituli, refectorij, coquine et hospitij, Item habemus ab ipso 12 lb., gross. pro muro inferiori contra Scaldam."

wagen werd begraven in de kapel en kreeg op zijn grafsteen de titel van fundator. Omwille van zijn grote verdiensten verleende het generaal-kapittel hem een dertigste in alle kloosters der orde (1).

In het voorjaar van 1337 was de kerk voltooid en vroegen de Kartuziers aan de bisschop van Kamerijk de toelating om haar met de gepaste plechtigheden te laten wijden. Op 16 feburari 1337 werd de toelating gegeven om de kerk door gelijkwelke bisschop te laten inzegenen (2).

Op 24 en 25 maart 1337, juist 13 jaar na het verdrag met het kapittel van Antwerpen werden de kerk met 5 altaren en een klein kerkhof tussen de kerk en de refter plechtig gewijd door Gono, hulpbisschop van Luik (3). Het hoofdaltaar werd blijkbaar toegewijd aan de H. Geest en de Verrijzenis van Kristus (4).

(1) G. LE COUTEULX, o.c., dl V, blz. 170.

(2) R.A.A., K.A. Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 76v° :
 "eta quocumque reverendo patre domino... archiepiscopo
 vel episcopo, catholico et sancte ecclesie Romane devoto,
 ecclesiam vestram que de novo...constructa est... possitis
 facere dedicari...."

(3) Ibid., nr 14, f° 76v° - 77v°, en R.A.A., K.A. Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 130.

(4) Ibid., nr 22, f° 134* : "...ante magnum altare de Spiritu Sancto et Resurrectione..."

Het kerkwijdingsfeest werd, zeala voor de kapel, bepaald op de eerste zondag na 't feest der H. Kruisvinding (2 Mei). De bisschop verleende een aflaat van een jaar aan al de genen die op die dag of tijdens het oktaaf de kerk bezochten. Voor een bezoek aan elk altaar en aan het kerkhof verleende hij een aflaat van 40 dagen. Dezelfde aflaten konden verdiend worden op de feestdagen der heiligen, aan de welke de kerk en de altaren waren toegewijd. De vrouwen, die volgens de statuten der ordeniet in het klooster mochten komen, konden de-zelfde aflaten op de-zelfde dagen verdienen, wanneer ze een bezoek brachten aan de oude kapel, die buiten de poort der Kartuis stond, (1).

Het koor van de kerk, dat later vergroot werd (2) was van het schip afgezonderd door het doksaal (3). Ter hoogte van dit doksaal was de ingang, langswaar de prior gewoonlijk in de kerk kwam (4). Voor het altaar lag een berenvel dat geschonken werd door Godscalk van Loen (5). Bij grote plech-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 130.

(2) Ibid., nr 22, f° 132 A : ".et quia iam chorus ampliatus est..."

(3) Ibid., nr 22, f° 132B: "ante ostium chori sub tascali..."

(4) Ibid., nr 22, f° 133A: "...in introitu janne ecclesie, per quam prior solitus est intrare, sub taxali..."

(5) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXLIII B : "Godscalcus de Loen dedit pellem ursinam, iacentem ante altare".

tigheden werd een relikwieschrijn met kostbare relikwien aan het altaar gebruikt. Het werd geschonken door ridder Geeraard (1).

In het begin der 15e eeuw liet Raes van der Rivieren, heer van Linter en Heer, achteraan in de Kerk, aan de rechterkant een kapel bouwen. Op zondag 9 Aug. 1416, werd zij door de hulpbisschop van Kamerijk ingezegend in tegenwoordigheid van twee Kartulizerprioren uit Engeland en van drie monniken van abdij van St Bernardus op de Schelde. Het altaar werd toegewijd aan God, de H. Maagd, St Maarten en St Niklaas. In het altaar werd, naast verscheidene relikwiën, een oorkonde ingemetseld, die opgesteld was door de hulpbisschop(2). Dezelfde Raes van der Rivieren gaf bij deze gelegenheid ook de benedigdheden voor plechtige en gewone diensten, een missaal en een schilderij dat boven het altaar werd geplaatst. (3).

Hij schonk ook 40 oronen voor hetplaatsen van een lamp voor deze kapel. Deze lamp werd alleen op de feesten van

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXLIII A : "Gheraerdus, milis, et Isabella, uxor eius, unde habemus tabulam cum reliquis preciosis, qua utimur in solempnitatibus in altari..."
- (2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 130 B - 131 A.
- (3) Ibid., nr 22, f° 133 B : "Item fecit fieri capellam et consecrari cum ornamentis tam solempni quam priuato, missale et tabula super altare".

het Tijdeigen aangestoken (1).

Op zijn kosten werd ook het Groot huis van Gaesbeek volledig met een doek bedekt; tevens liet hij in dit huis een provisiekamer oprichten (2). Hij schonk bovendien herhaaldelijk grote sommen geld en in 1415 schonk hij een hof te Aarschot, dat jaarlijks 100 kronen opbracht (3). In zijn tweede testament, waarvan de prior der Kartuziers een der uitvoerders was, gaf hij de wens te kennen in de door hem gebouwde kapel begraven te worden (4). Hij overleed op 21 mei 1425 (5).

Met de 2.000 riddersgulden, die hertogin Isabella geschonken had, werd ook een kapel gebouwd in het midden van de kerk voor het koor, waarschijnlijk tegen het doksaal. Op 5 sept. 1441 werden in deze kapel twee altaren ingezegend door hulpbisschop Pieter van Andras, van de Orde der Minderbroeders. Het altaar aan de Noorderkant wijdde hij toe aan St Maarten : dat aan de Zuidzijde aan de H. Anna.

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 133B : "Item de-
dit 40 coronas pro lampade pendenda ante capellam suam
perpetuis temporibus; que tamen non accenditur nisi tempo-
re divinorum."
- (2) Ibid., nr 22, f° 133B : "...Item fecit cellarium fieri
infra domum de Gaesbeek, et eandem domum fecit tegere
ex integro."
- (3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 83-84.
- (4) A.A.M., Fonds Kartuziers, Chartarium, 16 april 1422.
- (5) BRUSSEL, K.B., hs., nr II, 1959, f° 61.

De hertogin schonk voor de kapel ook 2 kazuivels, verscheidene kostbare misgewaden, een vergulde zilveren kelk, twee zilveren ampullen, twee zilveren mandelaars, een wijwatervat met een zilveren kwispel en een piscis voor de hosties (1). Op last van de hertogin werd tegen de muur der kerk een opschrift aangebracht (2). Wat dit opschrift juist bevatte is niet duidelijk. Wellicht eiste de hertogin het recht op dat haar kapelanen in de Kartuizerkerk voor haar en haar familieleden missen mochten opdragen en zelfs de mis die vanwege de orde was opgelegd (3). De Kartuizers waren echter geenzins akkoord met dit opschrift en waren niet van plan de inhoud ervan uit te voeren. Uit vrees voor de hertogin dierden ze echter niet verbieden dat het op de muur aangebracht werd (4). De Kartuizers gingen zelfs te rade bij juristen in het canoniek recht, die hen schreven, dat zij niet verplicht konden worden de inhoud van het opschrift uit te voeren (5).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 131 en f° 127-128A.

(2) Ibid., nr 22, f° 127A : "...ab epitapho muro ecclesie nostro ex parte prefate ducisse imposito..."

(3) Ibid., nr 22, f° 127A : "...an capellanicus possent etiam celebrare missas pro se vel pro suis vel etiam missam ex ordine debitam..."

(4) Ibid., nr 22, f° 127A : "... et idem epitaphium conventus non recepit nec que in eo continetur facere intendebat, nec muro imponi permisisset, si indignationem et iram ducisse non pertinuisset..."

(5) Ibid., nr 22, f° 127A : "...multi etiam iuris canonici super isto laculenter scripserunt quod ad contenta in epitaphio servanda non astringimur..."

Omwille van haar grote verdiensten verleenden de Kartuizers op 1 april 1449 aan de hertogin bijzondere gunsten. Deze werden vastgelegd in een oorkonden (1), waarvan de inhoud in grote mate verschilde van het opschrift. De Kartuizers maakten de hertogin en haar familieleden, zowel tijdens hun leven als na hun dood deelachtig aan al de H. Missen, gebeden en geestelijke oefeningen, die in het klooster plaats hadden. De monniken zouden bijzondere gebeden voor hen bidden, terwijl dagelijks twee H. Missen zouden opgedragen worden waarin de priesters een eeuwigdurende gedachtenis zouden houden, voor het eeuwig geluk van de hertogin en haar familie (2). Het Generaal-kapittel der orde keurde het verleenen van die bijzondere gunsten goed in 1450 (3).

Tijdens het prioraat van Jan vanden Berghe (1473-1480) werd eveneens een nieuwe kapel gebouwd en ingezegend, (4). Of dit een kapel was in de kerk, zoals de voorgaande kapellen, of een vernieuwing van de oude kapel buiten de poort, is niet duidelijk.

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 127A : "∴. que litera longe differt ab epitaphio...".

(2) A.A.M., Fonds Kart., liasse, Losse Stukken, en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 127-128A.

(3) Ibid., nr 22, f° 128 A.

(4) Ibid., nr 22, f° 112, 30 november : "O.D. Johannes de Monte, prior domus hujus, anno LXXX, sub quo fuit edificata et consecrata nova capella."

Maria Teereboets, de eerste vrouw van Willem van Riethoven, rentmeester van Antwerpen, droeg het grootste gedeelte der onkosten van deze nieuwe kapel (1), waarin zij evenals haar man begraven werd (2).

Tenslotte kan nog vermeld worden dat de kerk voortdurend verrijkt werd met vaatwerk en liturgische gewaden. Op het einde der 15e eeuw kochten de Kartuziers onder meer van Jacob Fijfel, een Florentijns koopman, een stuk laken dat in gouddraad geweven was. De 42 florijnen, die dit stuk kostte, schonk Fijfelhen nadien terug. Er werd een kazuivel van gemaakt, die alleen tijdens de allergrootste plechtigheden werd gebruikt (3). De convers, Hendrik de Duytse, maakte het kruis op deze kazuivel, evenals op vele andere (4).

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 111, 27 november : "O... domicella Maria de Ryethoven, sepulta in nova capella ante altare, constructa per eam pro maiora parte".
- (2) *Ibid.*, nr 22, f° 60, 29 juni : "O...Wylhelmus de Ryethoven et sepultus est apud nos in nova capella cum uscore sua priore..."
- (3) *Ibid.*, nr 22, f° 139B : "Jacobus Fyfel, mercator Florentinus, de quo eminus aureum pannum unde facta est casula, qua utimur in principalioribus solempnitatibus. Remisit et dedit nobis 42 flor."
- (4) *Ibid.*, nr 22, f° 76, 14 aug., "O...pater Henricus Duyts, conversus domus hujus, qui ferit crucem super casulam nostram auream et super multas alias casulas."

DERDE HOOFDSTUK : DE KARTUIZERMONNIK OP HET KIEL.

- § 1. Vreemde monniken.
- § 2. De roepingen.
- § 3. Scriptoriumarbeid.
- § 4. Betrekkingen met andere kloosters.

De eerste monniken, die zich op het Kiel kwamen vestigen waren afkomstig van andere kloosters. Alhoewel geleidelijk een zelfstandige communiteit ontstond, toch zou het ambt van prior nog dikwijls door vreemde monniken worden waargenomen.

De roepingen kwamen uit verschillende middens : priesters die reeds een zekere ouderdom hadden, jongeren uit de Antwerpse burgerij en uit tal van andere steden, en een aantal universitair gevormden. Bij conversen en donaten kwamen de postulanten niet noodzakelijk uit een minder bemiddeld milieu.

Buiten de uren van het koorgebed was de scriptoriumarbeid de normale bezigheid der monniken. Zij moesten zorgen dat het convent over de nodige liturgische boeken kon beschikken. Verscheidene monniken hebben daartoe bijgedragen.

Het convent onderhield drukke betrekkingen met andere kloosters. Het had een belangrijk aandeel in de stichting van verscheidene nieuwe Kartuizen en, vanaf het Westers Schisma, ook in het bestuur der Nederlandse provincie der

orde. Omwille van zijn hoogstaand godsdienstig leven, had het convent grote invloed op de kloosterslotbeweging in Brabant. Herhaaldelijk ook werd aan de prior van St Katharina de hervorming van geestelijke instellingen opgedragen.

§ 1. Vreemde monniken.

De vijf of zes monniken, die zich rond 1324 onder leiding van Jan van Bouchout op het Kiel kwamen vestigen waren volgens A. Raissius allen afkomstig uit de Kartuis van O.L.V. Capelle bij Herne (1). Dit is evenwel weinig waarschijnlijk. Het vertrek van zo vele monniken zou in dat convent de goede gang van zaken in erge mate hebben verstoord. Veeleer zijn die monniken afkomstig uit verschillende kloosters, wat overeenkomt met de instructies die de prior-generaal in 1328 gaf voor de stichting van de Kartuis van Zelem (2) : Aldus mag men aannemen dat er niet alleen monniken uit O.L.V. Capelle bij Herne, maar het Kiel kwamen, maar ook uit de Kartuis van Macourt bij Valenciennes, en misschien ook uit de nog niet lang opgerichte kloosters van Gent en Brugge.

(1) A. RAISSIUS, Origines Carthusiarum Belgii, blz. 31.

(2) C. LECOUTEULX, Annales ordinis Cartusienensis, dl V, blz. 233 : "... qui priores...possint vocare secum aliquos monachos de domibus ordinis nostri..."

Geleidelijk aan zouden monniken, die in St Katharina in de orde traden, hen komen vervangen. Een der eerste novicen, die op het Kiel in de orde traden was Jan van Zantvliet, die reeds in 1326, was geprofest (1) en later prior zou worden van de Kielse Kartuis (2).

Jan van Bouchout leidde slechts enkele jaren het jonge convent. In 1328 was hij reeds prior van O.L.V. Capelle en van 1332 tot aan zijn dood in 1353 was hij prior van St Maartensbosch bij Geeraardsbergen (3). Minstens eenmaal kwam hij nog op het Kiel terug: in 1336, om de grenzen af te bakenen binnen de welke de monniken met toelating van de prior eens per week mochten wandelen (4).

Tot opvolgers van Jan van Bouchout werden nog herhaaldelijk monniken uit andere kloosters aangesteld. Jan van Meldert, die misschien de tweede prior van de Kielse Kartuis werd, was eveneens afkomstig uit O.L.V. Capelle, waar hij ook prior was geweest. Hij bleef evenwel ook niet lang in

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 115v°.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 51, 1 juni: "O.D. Johannes de Zantvliete, monachus et prior domus hujus."

(3) E. LAMALLE, Chronique de la Chartreuse de la chapelle d'Hérinnes-lez-Enghien, blz. 25.

(4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 80.

St Katharina, en werd prior van de Kartuis van Zelem (1). Pieter Nagels, die in de jaren 1360-65 prior van St Katharina was, was ook een geprofest monnik (2). Jan de Moelhere ^{van Herne} was prior van het klooster te Gent rond 1359. In 1372 wordt hij vermeld als prior op het Kiel (3). Waren deze prioren nog afkomstig uit nabije kloosters, Niklaas Helmine en Willem van Wadenoyen, daarentegen, waren respectievelijk afkomstig uit de Grande chartreuse (4) en de Kartuis van Vanvert bij Parijs (5). Hun aanstelling tot prior van St Katharina staat echter in verband met het Westers Schisma, dat de eenheid in de orde had verbroken.

Somtijds gebeurde het ook dat monniken van andere kloosters om een of andere reden als hospes naar het Kiel werden gestuurd, maar zij meestal slechts enkele jaren verbleven. Gewoonlijk werd hun verblijf vergoed door het klooster

-
- (1) E. LAMALLE, o.c., blz. 12, en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 90, 26 september.
- (2) E. LAMALLE, o.c., blz. 32, en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 41, 1 mei.
- (3) H.J.J. SCHOLTENS, Necrologie van het Kartuizerconvent van Monnikhuizen, in A.G.A.U., LXXII, blz. 94.
- (4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 35, 13 april : "O...B. Nycholaus Helmins, monachus Cartusie, et quondam prior domus hujus...."
- (5) Ibid., nr 22, f° 29, 27 maart : "O... D. Wylhelmus de Wadenoey, monachus domus Vallis Viridi, quondam prior domus hujus."

van afkomst. Enkele hospites, die in St Katharina verbleven zijn bekend. Ten tijde van het Utrechtse Schisma (1427) werd Jan Taets van de Kartuis Nieuwlicht bij Utrecht als hospes naar het Kiel gezonden. Hij deed aldaar weldra een nieuwe professie zodat de banden met zijn vroeger klooster verbroken werden (1). De convers Heymericus, eveneens afkomstig uit het Utrechtse convent, kwam in 1444 als hospes naar het Kiel. Twee jaar nadien werd ^{hij} als hospes naar Zelen gestuurd, waar hij opgesloten werd (2). Sebastiaan Peters van Amsterdam, die in 1515 te Herne in orde was getreden, kwam in 1525 als hospes naar St Katharina. Hij verbleef er tot aan zijn verkiezing tot prior van O.L.V. Capelle in 1533 (3). Willem van Branteghem, profes van Gent, verbleef in de jaren 1530-1537 als hospes op het Kiel, wellicht om verscheidene van zijn werken te Antwerpen kunnen uitgeven(4).

§ 2. De roepingen.

Het bewaarde archiefmateriaal verschaft slechts weinige gegevens over de monniken van St Katharina. Hun namen werden

- (1) H.J.J. SCHOLTENS, Neurologie van de Utrechtse Kartuziers, in A.G.A.U., LXXI, blz.107.
- (2) IDEM, o.c., blz.120.
- (3) E. LAMALLE, o.c., blz.162.
- (4) H.J.J. SCHOLTENS, Bijdrage voor geschiedenis van het voormalig Kartuizerklooster buiten Delft, in H.B., XLIX, blz.329.

wel opgetekend in het Obituarium, maar dit volstaat niet om na te kunnen gaan hoe de roepingen voor de Kielse Kartuis ontstonden. Omtrent de betrekkingen tussen het convent en de postulanten tast men bijna volledig in het duister. Die betrekkingen worden slechts begrijpelijk wanneer men met ingezetenen van Antwerpen te doen heeft. Op de Antwerpse Burgerij heeft het klooster van het begin af een grote aantrekkingskracht uitgeoefend. Vele Antwerpse burgers behoren tot de weldoeners van het klooster. De roepingen uit dit milieu zouden gedurende de ganse tijd, dat het Kartuizersklooster op het Kiel gevestigd was, nimmer onthreken. In dit verband kunnen de namen vernoemd worden van Jan van Zantvliet en Rogier van de Werve (1). Deze laatste is ongetwijfeld afkomstig uit de gelijknamige Antwerpse schepenfamilie. Talrijke leden van dit geslacht uit de 14e en 15e eeuw staan in het Obituarium als weldoeners opgetekend. (2).

Reeds vroeg voelden zich ook postulanten uit verder afgelegen streken aangetrokken tot de Kartuis op het Kiel. De familieleden van Niklaas Oem, die in 1360 als prior van St Katharina overleed (3), ^{woonden} in Bergen-op-Zoom, zodat men mag

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart-Lier, nr 22, f° 56, 15 juni : "O...D. Rogerus vande Werve, monachus domus hujus".

(2) Ibid., nr 22, f° 12, f° 18, f° 39, f° 66, f° 79 en f° 86.

(3) Ibid., nr 22, f° 106, 13 november : "O...D. Nycholaus, prior domus hujus anno LX."

aannemen dat hij ook van dezelfde stad afkomstig is (1).

Ook de twee priesters Jacob Dase en Niklaas Rode blijken in die streek verbleven te hebben voor hun intrede in St Katharina (2). Jacob Dase trad slechts kort voor zijn dood in de orde (3). Niklaas Rode was in 1361 pastoor te Bymaal (4). Na zijn intrede, was hij in St Katharina vicarius tot aan zijn dood (5). Jan Bone was de zoon van de reguliere kanunnik Jan van Sceepstal, pastoor te Helvoort bij 's Hertogenbosch (6). Wellicht zijn in de 14e eeuw nog vele andere monniken uit verder afgelegen streken afkomstig. Gegevens dienaangaande ontbreken evenwel.

In het begin der 15e eeuw nam het aantal postulanten in zo grote mate toe, dat in 1412 aan de Grande Chartreuse

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 317.
- (2) Ibid., nr 14, f° 319v° : "...heren Jacoppe Basen, priester wijlen ende sartroys starf".
- (3) Ibid., nr 14, f° 319 v°; en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier nr 22, f° 115, ldec. : "O. D. Jacobus dictus Dase, monachus, domus hujus".
- (4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 320 : ".... in gherechten egghendomme Claes Roden, priester, persoon van Bymael..."
- (5) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 35, 14 april: "O.D. Nycholaus Rubel, vicarius domus hujus."
- (6) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXXXIXv° B : "Dominus Johannes de Sceepstal, canonicus regularis, investitatus ecclesie de Hellevordia, pater domini Johannis Bone, monachi nostri, qui dedit..."

de toelating moest gevraagd worden om in de Kielse Kartuis meer dan 12 monniken te mogen opnemen (1). De reden, die zovelen er toe bracht in de Kartuizerorde te treden, is wellicht te vinden in het feit dat de zonen van de H. Bruno hun idealen trouw bleven, terwijl in de rijkgeworden kloosters de tucht zozeer verslaptte, dat velen zich van hen afkeerden. Wellicht heeft ook de grote invloed, die het klooster in de 15e eeuw, vooral dank zij prior Dirk Terlink, op het godsdienstig leven uitoefende, velen er toe aangezet op het Kiel in de Kartuizerorde te treden.

Niet slechts uit Antwerpen en de onmiddellijke omgeving kwamen zich kandidaten op het Kiel aanmelden, maar uit de gehele Nederlanden, vooral uit het Noorden, waar toch ook verscheidene Kartuizen waren. Niet zelden gebeurde het dat de ene broeder de andere aantrok. Maarten en Victor Buser, de twee zonen van Maria Buser, waren afkomstig van Brugge (2). Hendrik de Bruyne, de laatste prior van St Katharina had een broer, Joris, die als donaat in het Klooster verbleef (3). Een zekere Quirinus van Brussel, die in 1532 als prebendarius in de Kartuis van Scheut verbleef in de hoop later donaat te worden, werd door zijn vader naat het Kiel gestuurd, omdat daar ook zijn broer verbleef (4). Of de talrijke monniken,

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 128B.

(2) Ibid., nr 22, f° 12, f° 76 en f° 80.

(3) Ibid., nr 22, f° 48, 24 mei : "O. Elizabeth, mater confratrum nostrorum Henrici Bruyn, monachi, et Georgii, donati..."

(4) BRUSSEL, K.B., hs. n° 57 64, f° 89v° : "...hic recepti ad statum prebendariorum primus Quirinus de Bruxella...sub spe quod erunt donati tempore suo. Sed pater ipsius Quirini transtulit Quirinum filium suum, ad domum Antverpie, ubi habuit fratrem suum adatem."

die Vanden Berghe heten, enigzins met elkaar verwant zijn, blijft een open vraag.

Evenals in de 14e eeuw, gebeurde het ook in de 15e eeuw dat reeds oudere personen in de orde traden. Jan van Kuyk, de natuurlijke zoon van meester Jan van Kuyk, heer van Hoogstraten, en Katharina Spapen (1), was bijna 32 jaar (2) monnik bij de Kruisheren te Hoei, vooraleer hij rond 1438 zijn intrede deed bij de Kartuizers op het Kiel (3).

Jan Roelofsx had twee natuurlijke zonen (4). Wanneer hij rond het midden der 15e eeuw Kartuizer werd, was de jongste zoon, Jan, 15 jaar oud. De prior van St Katharina zou voor zijn onderhoud zorgen tot hij 20 jaar werd, of hem daarvoor jaarlijks 15 Rijngulden uitbetalen (5). Wanneer Jan 20 jaar

- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 158v° : "...dat Katline Spapen... had eenen natuerliken zone bij meester Janne van Kuyck, geheten brueder Janne van Kuyck..."
- (2) Ibid., nr 14, f° 158v° : "...ende datte tgodshuys vors. de selve 23 lopen erfroegge... geheven hevet...omtrent tweendertich jare.."
- (3) Ibid., nr 14, f° 132v° : "... quales frater Johannes de Kuyck, quondam frater et religiosus professus dicti monasterii Hoyensis, nunc vero monachus professus prefati monasterii chartusiensis prope Antwerpianam, habuit..."
- (4) A.A.M., Fonds Kart., Chartarium, 3 aug. 1461: "... quos predictus quondam Rolandus de Lent, avus suus, ...dedit predictis Johanni et Adriano, filijs naturabilibus predicti Johannis, filii Rolandi..."
- (5) A.A.M., Fonds Kart., Liasse Losse Stukken : "Inden iersten dat hij her Jans Roelofs natuerlic soen van Worken, idie ook Johan heit ende is out 15 jaer, besorghen sal sijnder betameliken noeterste tot hi 20 jaer out wort of hij mach hem daervoor geven jaerlics den vors.tijt duerende 15 Rijnschen gulden..."

was, mocht hij, indien hij het wenste, op het Kiel monnik worden. Indien echter het convent op dat oogenblik redenen had om hem niet te aanvaarden, dan mocht hij in een ander klooster der orde intreden (1). Of hij werkelijk Kartuizer is geworden, is eerder twijfelachtig. Wel werd hij priester (2), maar zijn naam werd niet in het Obituarium opgetekend.

Het Kartuizerklooster op het Kiel oefende een grote aantrekkingskracht uit op jongelieden, die zich aan de universiteit in de letteren hadden bekwaamd. Verscheidene monniken studeerden vóór hun intrede aan de Leuvense Universiteit (3). De meesten brachten het in St Katharina tot voor-
aanstaande functies of maakten zich verdienstelijk als schrijvers.

-
- (1) A.A.M., Fonds Kart., liasse Losse Stukken : "...gericht hiernamaels dat Johan, brueder Jans natuerlic soen vors. tot synen twintichsten jaer inden godshuyse buten Antwerpen vors. nyet tot der oerdene ontfanghen mocht worden ut redeliker zaken, den convent daertoe powende ende hij daertoe goede wille ende begeerte hadde, ende hij dan trocke in een ander cloester, daer men de observantie der erdene gemeinlic hielde..."
- (2) A.A.M., Fonds Kart., Chartarium, 22 aug. 1461 : "... dat Jan natuerlic soen heren Jan Reeloffs soen van Lent, Priester" ...
- (3) Het nazicht der Matriculavan de Leuvense Universiteit, uitgegeven door E. REUSENS en J. WILS, bezorgde volgende namen : Nicolaas van Harlem (1435), Olivier Pistoris (1438), Jan Vekestijl (1451); Jan de Ridder (1454), Hendrik van Duiveland (1464), Maarten van Antwerpen (1465), Daniel van Hildernisse (1471), Jan Bouwens (1471), Lodewijk van Mechelen (1475), Antoon van Rosendael (1476), Jacob Volpaerds (1477), Bartolomeaus Smits (1479), Jan van Livornia (1479), Philip van Zierikzee (1479), Hendrik Seelline (1482), Maarten Duyck (1483).

Alhoewel uit de aard der instelling zelf de roepingen voor de staat van convers en donaat anders gericht zijn - zij waren onder meer niet gehouden tot het koorofficie of de schrijfarbeid der monniken - toch zouden verschillende roepingen voortkomen uit het zelfde sociaal milieu als dat der monniken. De convers Willem de Coninck was de zoon van de Antwerpse schepen Arnold De Coninck en was langs moederszijde verwant met de adellijke familie Vander List (1). De twee donaten, Joris en Quirinus hadden beide een broer, die monnik was (2).

Over de andere donaten en conversen zijn geen nadere gegevens bekend, maar toch mag men aannemen dat vele onder hen uit een lager milieu afkomstig zijn, aangezien zij in St Katharina meestal portier, kok, kleermaker waren. Zoals de monniken waren zij ook uit zowat alle gewesten der Nederland afkomstig.

§ 3. Scriptoriumarbeid.

Van ouds was de scriptoriumarbeid de normale bezigheid der Kartuizermonniken buiten de uren van het kloosterofficie, tenminste wanneer zij geen bijzonder ambt in het klooster toegewezen kregen. Een groot gedeelte van de dag

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 103v°-104.

(2) Cfr supra, blz. 107.

werd in de oel aan dit werk besteed. In de Consuetudines van Guigo werd tot in détail bepaald welk schrijfgerief in elke oel moest aanwezig zijn (1).

Elk convent moest zorgen voor zijn eigen boeken. Niet alleen moest het convent talrijke liturgische boeken hebben, ook de monniken hadden in hun oel verscheidene werken in gebruik. Wanneer het gebeurde, dat zij naar een ander klooster werden gezonden, namen zij hun boeken mee, gewoonlijk 10 à 15 codices, waaronder een bijbel, een brevier, hormeliaria, ordestatuten en vrome lektuur (2).

De schrijfarbeid der monniken was ook aan zekere wetten gebonden. De ordeoverheid hield er ten zeerste aan dat de juiste tekst van de bijbel en andere liturgische boeken zou bewaard blijven. Men moest daarvoor steeds de boeken van de Grande Chartreuse tot voorbeeld nemen (3). Zelfs het overschrijven der jaarlijkse cartae van het generaal-kapittel moest met de nodige nauwkeurigheid gebeuren. Geen enkele exemplaar mocht doorgegeven worden, tenzij het met het oorspronkelijke was gezollationeerd (4).

- (1) A. DEMEYER - J.M.DESMET, Guigo's "Consuetudines" en de eerste Kartuziers, in Mededelingen van de Kon.Vll.Acad., voor Wetenschappen. Klasse der Letteren, XIII, 6, blz. 59 en 36.
- (2) M.E.THOMPSON, The Carthusian Order in England, blz. 325 en vlg.
- (3) Statuta ordinis Cartusienensis. Statuta antiqua, Paris I, caput I.
- (4) BRUSSEL, K.B., hs. nr. VI, 1959, f° 83 : "...quod nullus portet cartam capituli extra domum, nisi collationata ad originalem."

Wat nu meer in het bijzonder de schrijfarbeid der Kie-
se Kartuizers betreft, hierover zijn weerom slechts weinige
gegevens bewaard. Voor de 14e eeuw zijn slechts de namen be-
kend, van twee monniken, die schreven. Prior Niklaas Helmino,
die afkomstig was uit de Grande Chartreuse, schreef verschei-
dene werken, zowel in zijn vroeger klooster als in St Katha-
rina (1). Op het einde der 14e eeuw schreef Arnold Sleepstaf
een groot lectionarium (2). Men mag evenwel aannemen dat de
meeste monniken hebben bijgedragen om het convent van de no-
dige koorboeken te voorzien. De vermelding in het Obituarium
van de schrijfarbeid van beide voornoemde monniken en van
anderen uit latere tijd, bekennt wellicht dat hun literaire
produktie die der andere monniken ver overtrof.

Enkele liturgische boeken werden door weldoeners ge-
schonken. Een magister uit Zierikzee schonk een bijbel, die
uit verscheidene delen bestond (3). Raas vander Rivieren
schonk een missal, ten behoeve van de kapel, die hij in de
kerk der Kartuizers liet bouwen (4).

-
- (1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 35, 13 april :
"O.D. Nycholaus Helmino, monachus Cartusie, et quondam
prior domus hujus, qui multa bona scripsit hic et in Car-
tusia".
- (2) Ibid., nr 22, f° 71, 30 juli : "O.D. Arnoldus Sleepstaf,
monachus domus hujus, qui scripsit magnum lectionarium".
- (3) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Antwerpen, nr 2, f° CXLIII^o A :
Magister..de Zyriczee dedit quosdam libros, scibicet
bibliam".
- (4) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 133B : "...ferit
fieri capellam et consecrari cum ornamentis..., missale..."

Omtrent de scriptoriumarbeid der monniken in de 15e eeuw zijn wel wat meer gegevens bewaard, dan voor de 14e eeuw, maar toch nog onvoldoende om een ^{een} zich juist idee te kunnen vormen van hun literaire produktie. Niklaas van Harlem schreef tijdens zijn verblijf in de nieuwe Kartuis te Scheut van 1456 tot 1458, een kopij op papier van de privilegiën der orde, evenals een klein werkje, dat Opus Paris, werd genoemd (1).

Hendrik vander Meer, die in dezelfde jaren als hospes te Scheut verbleef, begon aldaar aan het kopiëren van een Summa Pisana, het veel verspreide werk van Bartolomeus van Pisa. Hij beëindigde dit werk na zijn terugkeer naar St Katharina. Ten behoeve van hetzelfde convent, voltooide hij in 1463 een juridisch compendium, Oculus iuris, dat begonnen was door Jan Balen (2).

(1) BRUSSEL, K.B. hs. nr 5764, f° 32v°-33 : "Dictus autem frater Nicolaus scripsit hic pro domo librum in papiro de privilegijs ordinis. Item puto quemdam parvum libellum dictum Opus pacis."

(2) BRUSSEL, K.B., hs. nr 5764, f° 30v° : "... frater Henricus de Mari... qui scripsit pro domo ista partim hic, partim in domo sua Summam Pisanam in pergamento. Item continuavit librum dictum Oculum iuris, per fratrem Joannem Balen inceptum, quem finivit anno LXIII in domo sua..."

In de tweede helft der 15e eeuw schijnt de scriptorium-
arbeid wel een bloeiperiode door te maken. Mogelijk heeft
de gift van Lambert Edel daar in grote mate toe bijgedragen.
Hij schonk aan het convent een erfrente van 25 Rijngulden
om boeken te schrijven (1). Dit kan vergeleken worden met een
gift, die in 1436 aan de Kartuis van Zelem werd gedaan door
de postulant Rombout Boon van Mechelen. Deze voorzag in zijn
testament een hele som voor het afschrijven van boeken en
voor het betalen van een leermeester in de schrijfkunst (2).

Verscheidene monniken uit deze periode zijn gekend om
hun schrijfwerk. Over Jacob Volpaerds (3) en Philip van Zierik-
zee (4), die beiden te Leuven hadden gestudeerd wordt in het
Obituarium slechts gezegd dat zij veel schreven. Dezelfde
bron verstrekt wat meer gegevens over Robert van Doornik.
Deze schreef in het koor der kerk niet minder dan 5 anti-
phonalia (5).

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 103, 3 november:
"O. D. Lambertus Edel, monachus domus hujus, qui legavit
domui isti 25 florenas renenses pro libris scribendis."

(2) H.J.J. SCHOLTENS, Uit een testament van 1436, in H.B.,
XIV, Haarlem, 1925, blz. 67-68.

(3) R.A.A., K.A.? Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 54, 14 juni:
"O.D. Jacobus Volpaerdi, monachus domus hujus, qui multa
scripsit in domo ista."

(4) Ibid., nr 22, f° 90, 26 september: "O.D. Philippus
Zyriczee, monachus domus hujus, qui multa scripsit."

(5) Ibid., nr 22, f° 89, 22 september: "O.D. Robertus de
Tornaco, monachus domus hujus, qui scripsit quinque anti-
phonaries in choro nostro."

Of Jan Vekenstijl en Daniel van Hildernisse, die ook te Leuven hadden gestudeerd, op het Kiel boeken hebben geschreven is niet geweten. Wel is bekend dat zij schreven tijdens hun verblijf in andere kloosters.

Jan Vekenstijl, die in 1491 tot procurator van de nieuwe Kartuis van Leuven werd aangesteld, schreef aldaar een kroniek over de stichting van dit nieuwe convent (1). Daniel van Hildernisse kopieerde in 1507, tijdens zijn verblijf in Kartuis van Geertmidenberg, een handschrift, dat in de catalogus van de Vaticaanse Bibliotheek, waar het nu berust, Pseudo-Augustinus, opuscula nonnulla et aliorum wordt genoemd (2).

In de verderelke eeuw zijn er geen Kielse monniken meer bekend, die boeken schreven, tenzij Willem van Branteghem, tenminste indien men hem mag beschouwen als behorend tot het convent van St Katharina. Hij verbleef slechts als hospes op het Kiel van 1530, tot 1537. In die jaren werden verscheidene werken van zijn hand te Antwerpen uitgegeven. In 1533 verscheen van hem bij Maarten De Keyser Violae Animae (3)

(1) E. REUSENS, Chronique de la chartreuse de Louvain depuis sa fondation en 1498 jusqu'à l'année 1525, in A.S.H.B., XIV, blz. 228.

(2) H.J.J. SCHOLTENS, De Kartuizers bij Geertmidenberg, in B.B., XVIII, blz. 19.

(3) T. PETREIUS, Bibliotheca Cartusiana, blz. 120.

In het begin van 1535 drukte G. Vosterman zijn Pomarium mysticum, evenals de Franse vertaling ervan. Op 7 juli van het zelfde jaar kwam ook de Nederlandse vertaling klaar: In december 1537 tenslotte verscheen bij Mattheus Crom zijn Jesu Christi vita, dat in 1539 ook in Franse vertaling werd uitgegeven (1).

§ 4. Betrekkingen met andere kloosters.

Het Kartuizerklooster op het Kiel was zelf pas enkele jaren gesticht en nog verre van voltooid, en reeds in 1328 werd de prior belast met de voorbereiding en de oprichting van twee nieuwe Kartuizerkloosters. Reeds in een ander verband werd over de plannen van de heer van Diest, Jan van Laekenhove en Jan Gheylins gesproken (2). Het past er hier enigzins verder op in te gaan. Men herinnere zich dat de prior-generaal aan de prioren van St Katharina en van O.L.V. Capelle van Herne in december 1328 de opdracht had gegeven met voornoemde personen in contact te treden om na te gaan of de plaats, die zij voorstelden voor het bouwen der kloosters

(1) H.J.J. SCHOLTENS, Bijdrage voor de Geschiedenis van het voormalig Kartuizerklooster buiten Delft, in H.B., II, blz. 329.

(2) Cfr supra, blz. 32-33.

en de inkomsten, die zij aanboden voor het onderhoud der monniken, beantwoordden aan de eisen, welke de statuten der orde dienaangaande stelden. De onderhandelingen betreffende de nieuwe Kartuis te Zelem werden reeds twee maanden na dien succesvol beëindigd. Op 1 februari 1329 droegen de stichters de vereiste gronden en inkomsten over aan Hendrik, prior van St Katharina en Jan van Bouchout, prior van O.L.V. Capelle. Op dezelfde dag sloten zij ook een overeenkomst met de pastoor van Zelem (1). Te Geeraardsbergen bleek de eerst aangewezen plaats niet geschikt voor de oprichting van een Kartuis en moest een andere worden gezocht. Op het einde van 1329 was ook hier alles in orde (2).

Op het Kielse convent in de 14e eeuw nog gelijkaardige opdrachten heeft gekregen is niet bekend. Mogelijk heeft het nochtans in 1336 een rol gespeeld in de stichting van de Kartuis van Geertruidenberg, de derde Kartuis, die in het hertogdom Brabant werd opgericht. Er werden in elk geval goede betrekkingen tussen beide kloosters onderhouden. Zo verbleef de prior van Geertruidenberg op 18 januari 1351 op het Kiel en trad er welwillend op als getuige in een notariële akte. (3)

(1) C. DE COUTEULX, Annales ordinis Cartusiensis, dl V, blz. 241-242.

(2) ID., o.c., blz. 236.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 10v°.

Het was ook met het klooster van Geertruidenberg dat het Kielse convent in 1379 de eerste overeenkomst sloot betreffende een gemeenschap van gebeden. De bepalingen hiervan reikten veel verder dan die der overeenkomsten die enkele jaren later met andere kloosters werden gesloten. Niet alleen zou men voor elkaars overleden monniken bidden, zodra men hun overlijden vernam, maar reeds tijdens het leven maakte men elkander deelachtig aan alle geestelijke weldaden, die God hen zou verlenen (1). In de gemeenschappen van gebeden, die in 1398 met de kloosters van Herne en Brugge werden gesloten, beperkte men zich tot de belofte bij het vernemen van het overlijden van een monnik of een clericus redditus onmiddellijk een dertigste te doen en eeuwigdurend een jaargetijde te houden (2).

Het Westers Schisma, dat de eenheid in de Kerk gedurende verscheidene jaren verbrak, liet ook in de Kartuzerorde zijn

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 124A : "...vobis;... con/cedimus in vita pariter et in morte omnium honorum que nostri. Salvatoris elementia operari degnabitur in nobis... plenam participationem necnon et veram integramque fraternitatem... sed et cum obitus vestri ac successorum vestrorum nobis intimatisunt, pro vobis... sicut pro nobis metipsis secundum ordinis instituta facere consuevimus, devote persolvemus."

(2) Ibid., nr 23, f° 124B - 125A : "...nos et nostros successores obligamus... quod pro quolibet professo de monachis dumtaxat et clericis redditus dicte domus Antwerpie... semel faciemus post obitum cuiuslibet iam dictorum, cum de ipso perreperimus, unum tricenarium defunctorum et anniversarium conventuale singulis annis et perpetuis temporibus."

nefaste invloed gelden. Tijdens het generaal-kapittel, dat in 1380 in de Grande Chartreuse plaats greep, hadden de diffinitoren voorzichtig het voorstel geopperd dat elke prior in zake de obediëntie de zijde zou kiezen van de bisschop, in wiens diocees zijn klooster gelegen was. De meeste afgevaardigden wilden hiermede niet instemmen. De aanhangers van de paus van Avignon, onderleiding van de prior-generaal vormden de meerderheid en hielden vast aan hun zienswijze. De minderheid, die het bij de paus van Rome hield, verliet het generaal-kapittel. Aldus ontstond ook een scheuring in de orde, welke zou duren tot 1410. De Grande Chartreuse bleef het middelpunt van de Franse en Spaanse kloosters, die Clementijns gezind waren. De Italiaanse, Duitse en Engelse kloosters, die trouw bleven aan Urban VI, vormden een eigen bestuur, waarvan de zetel eerst gevestigd was in Italië en vanaf 1391 te Seitz in Oostenrijk (1).

De Nederlandse kloosters werden het voorwerp van een felle strijd tussen Clementijnen en Urbanisten. In tegenstelling met de Antwerpse geestelijkheid en de meeste Kartuizerkloosters der Nederlanden, die trouw bleven aan de paus van Rome, hebben de Kielse Kartuziers reeds vroeg de zijde der Clementijnen gekozen. Op 16 oktober 1381 nam de Clementijnsgezinde Philips de Stoute het Kielse convent in bijzondere

(1) H.J.J. SCHOLTENS, De Kartuziers bij Geertruidenberg, in B.B., XVIII, blz. 43.

bescherming (1). Het jaar daarop hernieuwt de hertog deze maatregel. De Kartuizers hadden bij hem hun beklag gedaan over het feit dat verschillende personen poogden hun goederen en renten in beslag te nemen, omdat ze niet de zijde van de paus van Rome hadden gekozen (2).

Wellicht waren niet alle monniken in het Kielse convent voor de paus van Avignon gewonnen, want in 1386, na het overlijden van prior Jan Scheerwaert, werd Niklaas Helmine, die afkomstig was uit de Grande Chartreuse, tot prior aangesteld (3). Lang heeft deze evenwel het klooster niet geleid. Hij overleed reeds drie jaar nadien op 13 april 1389 (4) Na het korte prioraat van Hendrik Even, werd in 1391 opnieuw een vreemde monnik tot prior aangesteld, namelijk Willem van Wadenoyen, die afkomstig was uit de Kartuis van Vauvert bij Parijs. Hij werd tevens benoemd tot visitator der Picardische provincie, waartoe ook de meeste Kartuizerkloosters der Nederlanden behoorden (5). Aanvankelijk zou hij de neutraliteit hebben voorgestaan, maar weldra ijverde

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 14, f° 66-66v9.

(2) Ibid., nr 14, f° 66v° : "Comme nous avons entendu que aucuns se sont efforces et sefforcent de jour en jour de prendre et lever les rentes, revenues et possessions, appartenant a les religieux des chartreux decoste nostre ville danwers, saubz umbre de ce quil ne se veulent determiner a un qui se dit pape Urbain..."

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 35, 13 april : O.D. Nycolaus Helmine, monachus Cartusie, et quondam prior domus hujus..."

(4) C. LE COUTEULX, Annales ordinis Cartusienensis, dl VI, blz 413.

(5) E. LAMALLE, o.c., blz. 41.

hij voor de paus van Avignon in de kloosters van Vlaanderen, Brabant en Henegouwen. Hij werd daarom door de Urbanisten in de ban geslagen (1).

In Philips de Stoute vond hij een goede bondgenoot. Reeds in 1389 had deze een grote druk op de kloosters in Vlaanderen uitgeoefend om de zijde der Clementijnen te kiezen. In 1393 stelde hij nieuwe pogingen in het werk om zijn plannen door te drijven. Talrijke Kartuziers van de kloosters in Vlaanderen, Henegouwen, en ook van St Katharina weken in deze tijd uit naar de kloosters van Luik en Keulen (2). In 1394 werden op beval van de hertog 12 monniken van de Brugse Kartuis per schip naar het Kiel overgebracht om aldaar onder het gezag te worden gesteld van prior Willem van Wadenoyen. Na korte tijd werden ze naar de Kartuis van Gosnay gezonden (3). In het begin van 1395 werd Herman Clineke een monnik van St Katharina, tot prior der Brugse Kartuis aangesteld. Onder zijn bestuur heeft dit klooster zich definitief aan de zijde van de Grande Chartreuse gehaald (4).

(1) C. LE COUTEULX, o.c., dal VII, blz. 183.

(2) C. LE COUTEULX, o.c., dl VI, blz. 48s.

(3) F. PRIMS, Geschiedenis van Antwerpen, dl V, 2e boek, blz. 257-258.

(4) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 56, 16 juni, en H.J.J. SCHOLTENS, Het Kartuizerklooster Dal van Gracien buiten Brugge, in A.S.E.B., LXXXIII, blz. 165-167.

Het klooster van Geeraardsbergen had zich ook reeds vlug gewonnen gegeven. De pogingen om de Kartuis van Gent en het monialen klooster St Anna ter Weestijne bij Brugge voor Avignon te winnen, mislukten. Zij bleven de ganse duur van het Schisma trouw aan de paus van Rome (1).

De verdeeldheid in de Kartuizerorde, die het godsdienstig leven in de kloosters voorzeker niet ten goede kwam, nam in 1410 een einde, wanneer de eenheid in de Kerk hersteld werd. In 1411 besloot het eerste generaal-kapittel, dat na de hereniging werd belegd, de Picardische provincie te verdelen omwille van haar uitgestrektheid en het taalverschil tussen de Franse en Nederlandse conventen. De kloosters van Herne, Kiel, Brugge, Gent, Zelen, Geeraardsbergen, Geertuidenberg, Luik en het monialenkonvent bij Brugge werden gegroepeerd in een nieuwe provincie, die Picardia remotior of Tontoonse provincie werd genoemd (2).

Dirk Terlink, prior van St Katharina, werd tot eerste visitator van de nieuwe provincie aangesteld. Hij bekleedde dit ambt onafgebroken tot aan zijn dood op 14 januari 1449(3).

(1) C. LE COUTEULX, o.c., dl VI, blz. 538.

(2) E. LAMALLE, o.c., blz. 44.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 4, 11 januari:
 "Anno Domini M° CCCC° XLVIII obiit venerabilis pater noster
 Dominus Theodricus Terlinck, qui prior fuit in domo
 ista XXXIX annis aut plus, visitator autem circa XXVIII
 annos,"

In die functie spaelde hij een belangrijke rol, niet alleen in de Nederlandse provincie, maar ook in de ganse orde. Reeds in 1416 gaf het generaal-kapittel hem de macht om aan de kloosters der provincie een oplossing te voor te stellen voor moeilijkheden, die men niet kon laten aanslepen tot het generaal-kapittel opnieuw bijeenkwam (1). De taak van visitator verplichtte Birk Terlink dikwijls tot een langdurige afwezigheid uit St Katharina. Het generaal-kapittel deed daarom aan de monniken de aanbeveling die afwezigheid niet al te zwaar op te nemen en geduld te hebben (2).

In de volgende jaren zou hun prior evenwel nog meer afwezig zijn, omdat hij naast zijn taak van visitator ook verscheidene bijzondere opdrachten kreeg. In 1424 en 1426 zond het generaal-kapittel hem naar Engeland om de kloosters te visiteren, daar zich aldaar verschillende onregelmatigheden voordeden (3). Op 15 augustus 1428 vertoefde hij met de prior van Gent te Amsterdam op verzoek van het aldaar pas gestichte

-
- (1) BRUSSEL, K.B., ha.II, 1959, f° 19 : "Elegimus priores... Antwerpie.... quibus committimus auctoritatem capituli generalis usque ad futurum sequens capitulum ut dispensare possint precipue in his que sine notabili dampni domorum futurum capitulum spectare nequeant."
- (2) Ibid., f° 22v° : "Priores Antwerpie et Capelle visitatores et hortamur conventus eorum ne moleste ferant absentia eorum in laboribus ordinis et sint patientes."
- (3) E.M. THOMPSON, The Carthusian Order in England, blz. 267 en 287K

klooster om de termini vast te stellen (1). In 1434 gaf het generaal-kapittel aan Dirk Terlink opdracht alles te regelen in verband met de stichting van een nieuwe Kartuis te Zierikzee in Zeeland (2). Het was Jan Lievens, een burger van dat stadje, die het plan had opgevat aldaar een Kartuis op te richten. Later vestigde hij zich te Antwerpen, en werd een groot weldoener van de Kartuis op het Kiel waar hij ook begraven werd (3). De onderhandelingen, die Dirk Terlink met hem aanknoopt verliepen zo gunstig dat reeds in het zelfde jaar een rector kon worden aangesteld en monniken aangeduid om zich te Zierikzee te gaan vestigen. Deze eerste monniken zijn wellicht afkomstig uit de kloosters van het Kiel, Gent en Brugge en Geertruidenberg (4). In 1446 trok Dirk Terlink met de prior van Gent naar Schotland om de Kartuis van Perth te visiteren, die in zware financiële moeilijkheden verkeerde; Zij deden beroep op Jacob II, wiens vader in 1429 de Kartuis had gesticht, om

-
- (1) H.J.J. SCHOLTENS, Het voormalig Kartuizerklooster te Amsterdam, in H.B., LII, blz. 50.
- (2) BRUSSEL, K.B., hs. II, 1959, f° 116 : "Priori Antwerpie... committatur... auctoritas capituli generalis super nova plantatione prope Zericzee."
- (3) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 136A, en R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr c, f° CXLIIIv°A.
- (4) H.J.J. SCHOLTENS, De Kartuizers bij Zierikzee, in H.B., LIII, blz. 177.

het klooster te helpen. Hun oproep was niet te vergeefs. De koning schonk talrijke goederen aan de Kartuis om haar er weer boven op te helpen (1).

Dirk Terlink blijkt dus wel een man met grote ijver en bekwaamheid geweest, die in de orde een belangrijke plaats innam. Tijdens het generaal-kapittel van 1438 was zelfs ^{hij} een der acht diffinitoren, die tijdens de duur van het kapittel alle macht in handen hebben (2). Tromby is de mening toegedaan dat hij meer macht had dan een gewone eerste visitator van een provincie. Terlink zou de functie gehad hebben van vicaris-generaal der orde, wiens bevoegdheid bijna zo groot was als die van de prior-generaal. (3). Dit is wellicht een enigszins overdreven voorstelling van de grote invloed, die hij in de orde had.

Na de dood van Dirk Terlink in 1449, werd Arnold Cupers van Helmont tot prior van St Katharina aangesteld. Van 1443 tot 1449 was hij prior geweest van de Kartuis van Geeraardsbergen. Al bracht hij het niet tot visitator, dan vervulde hij toch herhaaldelijk die taak in de Kartuis van Herne. De prior van dit convent, die convisitator was, mocht dit ambt niet in zijn eigen klooster uitoefenen(4).

(1) E.M. THOMPSON, o.c., blz.247-248.

(2) H.J.J. SCHOLTENS, o.c., blz.179.

(3) E. LAMALLE, o.c., blz.42.

(4) Id., o.c., blz 66.

Arnold Cuper had ook een belangrijk aandeel in de oprichting van de nieuwe Kartuis te Scheut. De stad Brussel had rond 1453 het initiatief genomen om bij het Genadeoord te Scheut een klooster te stichten. Na lang wikken en wegen besloot het stadsbestuur de voorkeur te geven aan een Kartuizerklooster. Deze beslissing werd genomen onder invloed van de amman, Jan van Edingen, en de stadssecretaris Adriaan Dullaert, die beide zeer bevriend waren met Hendrik van Loen, prior van O.L.V. Capelle. Het voorstel werd overgemaakt aan de Grande Chartreuse, die in Mei 1454 de priors van Herne, Gent en Antwerpen voor verdere besprekingen aanduidde. In 1456 was alles in zoverre geregeld dat aan de bouw van voorlopige cellen kon begonnen worden en dat de 3 priors in augustus een oproep konden richten tot de verschillende kloosters om een of meerdere monniken voor het nieuwe convent af te staan. Op 6 september 1456 kwamen de eerste monniken te Scheut aan (1).

Arnold Cupers stelde zelf Niklaas van Haarlem ter beschikking van het nieuwe convent. Deze was van 1443 tot 1453 procurator van het Kieelse Kartuis en werd te Scheut met dezelfde taak belast (2).

(1) A.E. PIL, Een geschiedenis van de Kartuis, O.L.V. van Gratie te Scheut en binnen Brussaël, passim.

(2) BRUSSEL, K.B., hb. 5764, f° 32 en E. LAMALLE, o.c., blz. 71.

Op het einde van het jaar 1456 werd ook Hendrik vander Meer als hospes naar Scheut gestuurd. Na twee jaar keerde hij reeds naar het Kiel terug (1). Ook Niklaas van Haarlem bleef slechts twee jaar te Scheut. Op het einde van 1458 werd hij verkozen tot prior van het Utrechtse klooster (2).

Prior Arnold Cupers zou ook bijdragen tot de materiele uitbouw van het klooster. In 1435 had Egidius van Berghen op de hoek van de Stuiversstraat te Brussel een kapel opgericht tot eerherstel van het H. Sacrament, dat daar door de Joden werd onteerd. Het bijbehorend huis en het patronaat over de kapel, droeg hij in zijn testament op aan de Kartuziers van het Kiel en Herne, die heel wat moeilijkheden ondervonden met het kapittel van St Gudele, dat zeer zware voorwaarden stelde voor de erkenning der kapel. Het was de bedoeling van Egidius van Berghen, dat zijn stichting de kern zou worden van een nieuwe Kartuis. Dit zou evenwel niet geheuren. Slechts af en toe verbleven er Kartuziers wanneer zij om een of andere reden te Brussel moesten zijn. In 1456 wilden de

(1) BRUSSEL, K.B., hs. 5764, f° 30v° : "Item eodem anno LVI circa aduentum Domini venit ad domum istam frater Henricus de Mari, de Lovanio natus, monachus professus domus Antverpie, qui stetit hic duos annos..."

(2) Ibid., f° 32v° : "Item eodem anno (1458)... frater Nicolaus de Harlem, monachus professus domus Antverpie, primus procurator huius domus, electus fuit in priorem domus Trajecti..."

Kartuizers het huis verkopen, zij bedachten zich evenwel en schonken het samen met de daarbij horende patronaat over de kapel aan het nieuwe convent van Scheut (1).

Ook de opvolgers van Arnold Cupers bleven goede betrekkingen met Scheut onderhouden en hielpen bij de uitbouw van het klooster Niklaas van Haarlem, die in 1468 tot prior van St Katharina werd verkozen, en van 1472 tot aan zijn dood in 1473 tevens de functie van convisitator waarnam (2), sloot in 1472 een gemeenschap van gebeden met zijn vroeger convent (3). In 1476 deed prior Jan vanden Berghe aan de Kartuis van Scheut een belangrijke gift op voorwaarde dat met het geld een cel zou gebouwd worden aan de N.O. zijde van het grote pand (4). Op 10 oktober 1480 schonk hij opnieuw een som van 10 lb. en 5 s. om de bouw der kerk te bespoedigen (5).

(1) P. LEFEVRE, La chapelle expiatoire du S. Sacrement de Miracle à Bruxelles, in Bulletin de la Soc. roy. d'Arch. de Brux., 1934, blz. 62-66.

(2) H.J.J. SCHOLTENS, Neurologie der Utrechtse Kartuizers, in A.G.A.U., LXXI, blz. 122.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 125 B.

(4) BRUSSEL, K.B., hs. nr 5764 f° 52 : "Item anno eodem (1476) prior Antverpie, Johannes de Monte... dedit elemosinam... tali conditione ut... domus hec faceret edificare unam cellam... in sono boreali versus orientem".

(5) Ibid., f° 55 : "Item eodem anno (1480) x octobris prior Antverpie, Joannes, ... dedit ad opus nove ecclesie perficende 10 lb. 5 s."

In de oprichting van de Kartuis van Leuven, de laatste die in de Nederlanden werd gesticht, had het Kielse convent weer een groot aandeel. Walter Wataet, scholaster in St Gudule had het te Leuven in 1488 een stuk land van 4 bunder gekocht nabij de kapel van het H. Kruis in de parochie van St Jacob met het oog op de stichting van een Kartuizerklooster. Hij had de zaak in handen gegeven van Hendrik van Duiveland, sedert 1480 prior van St Katharina en convisitator der provincie vanaf 1484 (1). Hendrik van Duiveland nam de zaak ter harte en liet niets onverlet om zijn opdracht zo spoedig mogelijk tot een goed einde te brengen. Hij verkreeg spoedig de vereiste toelating van Philips de Stoute, van de bisschop van Luik en van het kapittel van St Pieter. Alleen de onderhandelingen met de plebaan van St Jacob verliepen niet zo vlot. In 1491 was nochtans alles in zoverre klaar dat reeds twee menniken, Jan Sculink en Jan Vekenstijl, en de donaat Niklaas naar Leuven konden gestuurd worden. Jan Sculink, die tot dan prior van de Kartuis te Delft was, werd aangesteld tot rector, Jan Vekenstijl en de donaat waren beide afkomstig van het Kiel (2).

(1) A. RAISSIUS, Origines Cartusarium Belgii, blz 148-149.

(2) E. REUSENS, Chronique de la chartreuse de Louvain depuis sa fondation en 1498 jusqu'à l'année 1525, in A.S.H.B., blz. 230-233.

De financiële kant der stichting had Hendrik van Duiveland wellicht enigzins verwaarloosd. In 1500 stond het nieuwe klooster er zo slecht voor, dat Maarten Adorne, visitator der provincie, zich verplicht zag een oproep te richten tot alle klooster om het jonge convent te helpen. Aan het Kielse klooster stelde hij voor een bijdrage te storten van 5 s. Arnol Vastaert, die in 1497 Hendrik van Duiveland, als prior van St Katharina en als convisitator had opgevolgd (1), schonk een antiphonale. Enkele jaren nadien schonk hij ook het oude koorgestoelte der kerk, dat nog in tamelijk goede staat was. Alleen het gedeelte dat op vloer rustte moest vernieuwd worden. Een convers van Delft, die schrijnwerker was, nam het uit elkaar en zette het te Leuven opnieuw ineen met de hulp van twee andere schrijnwerkers. Tijdens het generaal-kapittel van 1504 zorgde Arnold Vastaert voor de incorporatie van het convent in de orde en de aanstelling van Jan Seulink tot prior (2).

Arnold Vastaert overleed in 1506. Herman van Sneek volgde hem als prior van St Katharina. Tevens was hij van 1513 tot 1517 convisitator der provincie (3). Na hem bekleedde geen enkel prior van St Katharina nog dit ambt. Dit

(1) A. RAISSIUS, o.g. blz. 148-149.

(2) F. REUSENS, o.g., blz. 250-51, 260 en 266.

(3) A. RAISSIUS, o.g., blz. 148-149.

Dit wijst er op dat het convent in de 16e eeuw niet meer zulke vooraanstaande plaats in de provincie innam als in de 15e eeuw.

Niet alleen onderhield het convent van St Katharina betrekkingen met de kloosters van dezelfde orde, ook met kloosters van andere orden stond het op goede voet. Vooreerst dient gewezen op de goede relaties met St Michielsabdij. Gedurende vele jaren hebben de abten van dit klooster met allerlei middelen de pas gestichte Kartuis op het Kiel geholpen (1). Dat die goede betrekkingen bleven voortduren blijkt uit de talrijke vermeldingen van abten van St Michiels in de overlijdensberichten van de Grande Chartreuse (2).

Belangrijker evenwel is de invloed die het Kieldse convent samen met de andere Kartuizerskloosters van Brabant uitoefende op de kloosterslotbeweging. De Kartuizers hadden in de 14e eeuw hun ideaal van afzondering hooggehouden, terwijl in de meeste andere kloosters het geestelijk peil fel gedaald was. Tengevolge van de uithuizigheid der monniken hadden de kloosterregels veel van hun wijding verloren. In tal van kloosters vond men de clausuur een nutteloze last, die niet meer van de tijd was. Reacties tegen deze verslap-

(1) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Lier, nr 22, f° 138A: "Abbatēs sancti Michaelis per annos multos, quia in initis domus hujus... fratres incredibilem patiebantur penuriam, subverunt eis... sepe et in diversis."

(2) G. LE COUTEULX, p.c., dlVI, blz.171-172.

ping bleven niet uit. In Brabant stonden de hervormingen in het teken van clausuur, die bij de Kartuizers zozeer in eer werd gehouden (1).

Een belangrijke figuur in de kloosterslotbeweging was ridder Arnold van Crayenhem, heer van Grobbendonk. Deze stond in nauwe betrekkingen met de Kartuizers van het Kiel. Door zijn toedoen hadden zij de amortisatie verkregen van de helft der heerlijkheid van het Kiel. Herhaaldelijk liet hij hen grote giften worden en menigmaal verleende hij onderdak aan de prior van St Katharina en aan andere priors (2). Het veelvuldig contact met het leven der Kartuizersmonniken heeft ^{op} Arnold wellicht een grote indruk nagelaten. In 1410 stichtte hij te Herentals een besloten klooster voor vrouwen, dat hij onder toezicht stelde van de abt van Tongerlo en de prior van Zelem. Enkele jaren nadien was hij te Herent bij Leuven aanwezig op een plechtigheid in het klooster van Bethlehem, het eerste mannenklooster dat het kloosterslot aanvaardde, zoals dit bij de Kartuizers in voege was. Sedertdien rijpte ook bij Arnold van Craeyenhem het plan een gelijk-

(1) F. PRIMIS, De kloosterslotbeweging in Brabant, in Mededelingen van de Kon. Vl. Akad. voor Wetenschappen. Klasse der letteren, VI, 1, passim.

(2) R.A.A., K.A., Fonds Kart. Antwerpen, nr 2, f° CXLVIIv° A: "Dominus Arnoldus de Crayenhem, miles nobilis in Brabantia, valde sapiens vir, qui dilexit honos et religiosos.. fuit etiam promotor noster in omnibus et hospitalis priori nostro et aliis prioribus."

aardig mannenklooster te stichten. Hij wou zoals bij de Kartuizers, afzondering der monniken in cellen : in plaats echter van de schrijfarbeit der Kartuizers wou hij dat gewijde studie de voornaamste bezigheid der monniken zou zijn. Herhaaldelijk ging hij om raad bij de prioren van Korsendonk, Zelem en het Kiel. Op het einde van 1414 werd de stichtingsakte voor de priorij van O.L.V. ten Troon te Ouwen-Grobbendonk opgesteld. Op 25 maart 1420 legden de vijf eerste novicen na een proefjaar hun geloften af. Bij die gelegenheid had er een grote plechtigheid plaats, waarop de priors van Zelem en het Kiel aanwezig waren (1).

Prior Dirk Terlink bekleedde niet alleen in zijn eigen orde een vooraanstaande plaats, ook te Antwerpen stond hij zeer in aanzien. Verscheidene malen werd op hem beroep gedaan om reeds bestaande geestelijke instellingen te hervormen. In aug. 1426 gaf Jan van Gavere, bisschop van Kamerijk, aan Ancelm Fabri, deken van het kapittel, Floris Vranckx, deken der christenheid, en Dirk Terlink opdracht een onderzoek in te stellen in de leprozerij Terzieken, waar ongehoorde wantoestanden zouden heersen. De bisschop gaf hen tevens de macht om de nodige hervormingen door te voeren. Zij namen hun taak ernstig op. Reeds op 14 juni 1427 werden de talrijke hervormingen, die zij voorstelden door de paus goed-

(1) F. PRIMS, De priorij O.L.V. ten Troon te Ouwen-Grobbendonk, passim.

gekeurd (1). Het jaar daarop, in 1428 verzochten de zusters van St Elisabethgasthuis de paus om hervorming van hun statuten. De paus gaf aan de abt van St Michiels, en de prioren van St Katharina en van O.L.V. ten Troon opdracht die taak op zich te nemen, die zij reeds het volgend jaar tot een goed einde brachten (2).

Wanneer Pieter Pot in 1439 in de Munsterstraat een klooster stichtte voor Broeders van den Gemeenen Leven, duidde hij Dirk Terlink en de prior van O.L.Vrouw ten Troon aan als provisoren. Zij zouden de rector aanstellen en toezicht houden op het godsdienstig leven in het convent. In 1444 wijzigde Pieter Pot zijn plannen en besloot een Cistenciënerabdij op te richten. De rekeningen van dit klooster zouden door de prior der Kartuziers worden nagezien (3).

Tenslotte dient nog vermeld dat de Kartuziers in de tweede helft der 16e eeuw eveneens goede betrekkingen onderhielden met de Minderbroederkloosters van Antwerpen en Mechelen. Omwille van de materiele hulp, die de Kartuziers hem hadden verleend, maakten zij alle bewoners van de Kartuis op het Kiel deelachtig aan al hun gebeden (4).

(1) F. PRIMS, Geschiedenis van Antwerpen, dl VI, 3e boek, blz. 178.

(2) F. PRIMS, o.g., dl VI, 3e boek, blz. 173.

(3) J. DIERCKSENS, Antverpia, Christo nascens et crescens, dl I, blz. 480-487 en 543-563.

(4) R.A.A., KA., Fonds Kart.Lier, nr 22, f° 126A.

VIERDE HOOFDSTUK : VERWOESTING VAN HET KLOOSTER.

Na de verkoop der heerlijkheid van het Kiel en de delging van hun schulden, hadden de Kart. wellicht gehoopt dat alle narigheid voor goed voorbij was en dat er een nieuwe periode van voorspoed zou volgen. De nieuwe ramp, die de Kartuis op 26 juli 1542 teisterde en die alle voorgaande verre overtrof, deed hun verwachtingen in rook opgaan en vernietigde de vruchten van twee eeuwen moeizame arbeid.

In 1542 was er opnieuw een oorlog losgebroken tussen Karel V en de Franse koning. Deze had als bondgenoot de graaf van Gelderland, wiens troepen werden aangevoerd door Maarten van Rossum. Kort voor de oorlogsverklaring had men deze te Antwerpen gezien, wellicht om zich te vergewissen van de sterke en zwakke punten in de verdedigingsgordel rond de stad. Een deel hiervan, gelegen tussen de Schelde en het Begijnhof was beduidend zwakker en gevaarlijker dan het overige gedeelte, dat in de loop der 15e eeuw herbouwd was of versterkt. Tegenover deze sector lag het Kartuizerklooster, dicht genoeg bij de stadswallen, om een geschikte aanvalsbasis voor de vijand te vormen. Wanneer Maarten van Rossum plunderend naar Antwerpen afzakte en zijn kamp op het St Wilibrordaveld ten Noorden der stad opsloeg, werden de verdedigers, vooral die van de zwakke sector, door een panische angst overvallen. Op hun herhaalde verzoeken ingaande, besloot

het stadsbestuur de Kartuis te vernielen, om te beletten dat zij voor Maarten van Rossum een goede stelling zou vormen. Op 26 juli 1542, nadat de Kartuizers slechts het bijzonderste van hun bezittingen hadden kunnen redden, staken de verdedigers het klooster in brand. Er bleef nadien nog weinig van over. Alleen de kapel, die buiten het klooster stond en het grootste deel der afzonderlijk gebouwde cellen bleven gespaard. Enkele dagen nadien trok Maarten van Rossum met zijn leger weg, zonder een aanval op de stad te hebben gedaan (1).

De Kartuizers, die een toevlucht gevonden hadden in hun refugehuizen in de stad, vroegen aan het stadsbestuur dat het klooster op de kosten der stad zou herbouwd worden. Het was immers op haar bevel dat het klooster werd afgebrand en tevens had de stad hen in 1540, ter gelegenheid van de verkoop van de heerlijkheid, beloofd hen ten allen tijde te beschermen. Op 16 aug. 1542 gaf Karel V evenwel bevel het klooster verder af te breken en het materiaal aan te wenden voor het herstel en de versterking der stadsmuren (2).

(1) F. PRIMS, Geschiedenis van het Kiel, blz. 41-42.

(2) S.A.A., Fonds Kart., Processen, 16 augustus 1542.

Er moet dus een andere plaats gezocht worden om een geheel nieuw klooster op te richten. de Kartuijzers vroegen dan aan het stadsbestuur toelating om zich in de stad te mogen vestigen. Hierop werd hen geantwoord dat de stad niet bevoegd was om hen die toelating te geven, omdat dit in strijd zou zijn met de bepalingen van de Blijde Intrede (1). Hierin werd immers bepaald dat de geestelijkheid geen nieuwe goederen mocht verkrijgen en dat er geen nieuwe kloosters mochten opgericht worden tenzij met de instemming van de vorst (2).

De Kartuijzers richtten zich dan tot de vorst en verkregen de toelating om een nieuw klooster op te richten in gelijk welke stad van Brabant. Vijf of zes steden boden aan de Kartuijzers een geschikte plaats en verscheidene voordelen aan. Zij zouden zich echter veel liever in Antwerpen vestigen en vroegen aan het stadsbestuur dat het hen een geschikte plaats in de stad zou geven. Zij zelf hadden niet de middelen om de nodige grond te kopen, vermits die in de stad zeer duur was. Alle beloften van bescherming, in 1540 afgelegd, ten spijt, voelde de stad niets voor dit voorstel en antwoordde dat zij "selen haer versuch moghen vervolghen te hove aldair

(1) S.A.A., Fonds Kart., Processen, 11 jan. 1543.

(2) R. KOERPERICH, Les droits de la mainmorte dans les Pays-Bas catholiques, blz. 47-50.

zij begost hebben ende, dat doende, specificeren de plaatse daer sij begeiren te sijn... (1). Indien de Kartuizers zich dus in Antwerpen wilden vestigen, moesten zij zelf maar voor hun grond zorgen. Daar zij dit evenwel niet konden, besloten zij zich te vestigen te Lier, dat hen wellicht de meest gunstige voorwaarden aanbod en dat tevens het dichtst bij Antwerpen lag, waar zij de meeste bezittingen hadden. Op 19 juli 1543 gaf de stadsoverheid van Lier hen de toelating om zich aldaar te vestigen (2) en op 11/12 aug. van dat jaar stemde Karel V hiermede in (3).

(1) S.A.A., Fonds Kart.. Processen, 11 jan. 1543.

(2) A.A.M., Fonds Kartuizers, Chartarium, 19 juli 1543.

(3) R.A.A., K.A., Fonds Kart.Lier, nr 2, liasse 2.

BESLUIT

Voor de monniken van St Katharina betekende de vernietiging van hun klooster een zware slag. Het verbod van Keizer Karel om het klooster op dezelfde plaats herop te bouwen en de weigering der stadsoverheid om hen in de stad zelf de nodige gronden te geven, verplichtten hen elders een onderkomen te zoeken. Te Lier, begonnen zij met dezelfde ijver als de eerste monniken op het Kiel, aan de bouw van een nieuwe klooster.

Het bronnenmateriaal, dat zij over hun vroeger convent op het Kiel zorgvuldig bewaarden, maakte het mogelijk de geschiedenis van hun eerste klooster na te gaan.

Dit materiaal bevatte echter weinige gegevens over de stichting van St Katharina op het Kiel. Het was dan ook moeilijk uit te maken op welk ogenblik der Kartuis werd gesticht. Evenmin kon zekerheid verkregen worden over de personen die het initiatief tot de stichting namen. Pas na de overeenkomst met het kapittel van Antwerpen en de ingebruikname van de oude kapel, kon men het klooster als definitief gevestigd beschouwen.

Het klooster begon niet met ruime mogelijkheden. De eerste dotatie was zo klein dat de monniken beroep moesten doen op het kapittel om de overdracht van een kopelanie te ver-

krijgen. Met de hulp der weldoeners konden de monniken zich inspannen om een gunstigere economische staat te bereiken. Men stelde alle pogingen in het werk om het vast inkomen te verhogen. Tevens breidden de Kartuizers het kloosterdomein op het Kiel in belangrijke mate uit en werden zij zelfs heren van het Kiel. Dit bracht hen niet alleen economische voordelen, het stelde hen ook in staat de rust rond het klooster te bewaren. Belastingen en natuurrampen zouden de welstand, die de Kartuis in de loop der 15e eeuw had bereikt, in grote mate verminderen. De giften der weldoeners werden ook aangewend om de onkosten van de kloosterbouw te dekken - alhoewel die giften nooit ontbraken toch zou de voltooiing der Kartuis vele jaren duren. Het klooster had een groot pand, waarrond een-entwintigh cellen gebouwd werden, en een klein pand dat door de gemeenschappelijke gebouwen was omringd.

De eerste monniken waren afkomstig uit andere kloosters. Geleidelijk aan groeide er een zelfstandig convent. Aan roepingen zou het nooit ontbreken. De postulanten kwamen uit de meest verscheiden middens en uit de ganse Nederlanden. De voornaamste bezigheid der monniken buiten de uren van het koorofficie was de scriptoriumarbeid. Verscheidene monniken leverden hun bijdrage om het klooster van de nodige koorboeken te voorzien. Het convent van St Katharina onderhield goede betrekkingen met andere kloosters. Het had een belangrijk

aandeel in de oprichting van verschillende andere Kartuizen, en vanaf het Westers Schisma, in het bestuur der Nederlandse orde provincie. Het prioraat van Dirk Terlink was in dit opzicht zeer vruchtbaar. Omwille van het hoogstaand godsdienstig leven oefende het convent een grote invloed uit op de kloosterslotbeweging in Brabant. Verscheidene malen ook werd de prior van St Katharina met de hervorming van geestelijke instellingen belast.

We zijn er ons van bewust dat misschien sommige punten in betrekking met het economisch aspect van het klooster, nog verder hadden kunnen uitgediept worden. Niettemin durven we verhoppen dat dit proefschrift, hoe onvolmaakt het ook weze, toch enig licht zal werpen op de geschiedenis van het Kartuizerconvent op het Kiel.

LIJST DER MONNIKEN (1)

Bijlage :

<u>NAAM</u>	<u>Voornaam</u>	<u>Afkomst</u>	<u>Vroegere stand</u>	<u>Functie</u>	<u>Doed</u>
VAN BOUCHOUT	Jan		præc. Herne 1329-21	prior Kiel 1324 prior Herne prior Geeraardsb. 1332-58	4 April 1353
OEM	Niklaas	Bergen op Zoom		proc. + 1349-50 prior 1351-1360	13 nov. 1360
DASE	Jacob	"	priester		11 dec. 1360
DE MOELNARE	Jan		prior Gent + 1359	prior Kiel + 1372 hospes Monnik.	26 april 1378
SCHEEVAERT	Jan			Prior Kiel 1379-86	26 april 1386
GOETGENOECH	Stefaan				2 mei 1388
Helmine	Niklaas		prof. Grande Chartr.	prior Kiel 1386-89	13 april 1389
EVEN	Hendrik			prior. + 1389-90 prior Kiel 1390-91	14 sept. 1391
NAGELS	Pieter	Aalst	prof. Herne	prior Kiel 1360-65 prior Herne	1 mei 1395
VAN KLEEF	Gedfried				5 sept. 1400
SLEEPSTAF	Arnold				30 juli 1404
VAN WAENOXEN	Willen Bruno		prof. Vanvert	prior Kiel 1394-1405	27 maart 1405 18 april 1405
CLINCKE	Herman			prior Brugge 1395-1410	16 juni 1410
VAN KLEEF	Jan				7 aug. 1412
VAN HERENTHALS	Jan			prior. + 1399-1405	4 jan. 1418
VAN ASPEREN	Jordaan			prior Kiel 1405-8	31 maart 1422
FEYE	Ludolf	ZantBommel		prof. Herne	31 okt. 1422
WEERT	Jan		prior Luik 1418-29	prof. Kiel	15 april 1427
VAN BEAUMONT	Jacob				10 april 1429

148

(1) De lijst der monniken werd ingedeeld in twee delen. In het eerste deel staan namen der monniken, waarvan het jaar van overlijden is bekend. Zij zijn in die volgorde gerangschikt. In het tweede deel staan de namen der monniken, waarvan alleen de overlijdensdag en/of een vermelding in een akte bekend is. Zij zijn alfabetisch gerangschikt. De clerici redditi, conversen en donaten zijn ook op deze manier gerangschikt.

VAN LUIK	Hendrik			sacrista	26 sept. 1430
VAN HELMONT	Jan			prior. † 1423-30	3 okt. 1430
HACKE	Alard				13 nov. 1430
VANDEN HOVE	Jan	Hoogstraten		sacrista	5 jan. 1431
VAN HERPE	Dirk				4 juli 1431
VANDEN BERGHE	Hendrik			prior. † 1411 prof. Freiberg i.B.	1437
TAETS	Jan		prof. Utrecht	prior. † 1432-27	15 mei 1438
BUSER	Maarten	Brugge			26 aug. 1439
VAN CHERON	Godschalk			proc. † 1415 prior Luik 1424-39	16 okt. 1439
TERLINK	Dirk	Helmont		proc. † 1405-10 prior 1410-49	11 jan. 1449
DELFT	Hugo			prior Geetr. 1424-28 vic. St Anna 1428-48 prof. Kiel	24 dec. 1449 23 mei 1451
VAN KERSPE	Matthias				
MOSTELS	Herman	Helmont		proc. † 1454-57	7 jan. 1459
VAN YSERLOON	Jan				6 okt. 1459
IUPER	Arnold	Helmont		prior Geeraardsb. 1443-49 prior Kiel 1449-65	21 dec. 1465
EDEL	Lambert				3 nov. 1467.
PISTORIIS (?)	Olivier	Edingen	Un. Leuven 1438	prior 1465-68	26 juni 1468
BUSER	Viktor	Brugge			5 febr. 1471
GEBRAERTS	Niklaas	Haarlem	mag. artium 1435	proc. Kiel † 1443-53 proc. Scheut 1456-58 prior Utrecht 1458-68 Prior Kiel 1468-74	7 maart 1473 13 juli 1473 10 april 1474 20 dec. 1477 13 jan. 1478 30 nov. 1480 27 juli 1484 12 maart 1487
DE RIDDER	Jan		Un. Leuv. 1454		
SET	Jan			proc. † 1428-41	
VAN HERK	Joost				
VAN KEULEN	Jan				
VANDEN BERGHE	Jan			prior 1473-80	
TEEMPEKEN	Filip	Geertruidenb.			
DE PAPE	Jan			prof. St Anna 1450	

ROELANTS	Hanbold				23 okt. 1487
	Etto				5 maart 1491
GUMMAER	Lodewijk	Mechelen	Un. Leuv. 1475		25 aug. 1492
VAN LIVONIA (?)	Jan		un. Leuv. 1479		21 nov. 1493
VAN DUIVELAND	Hendrik				
EVERBOUT	Filip	Zierikzee	Un. Leuv. 1479		20 jan. 1497
VAN DOORNIK	Robert				26 sept. 1498
CHEYTER	Hendrik	Amsterdam			22 sept. 1500
VAN BRUGGE	Tristran				11 dec. 1503
VASTAERT	Arnold	Helmont			1 maart 1504
DUYCK	Maarten	Dordrecht	Un. Leuv. 1483		31 mei 1504
VEKENSTIJL	Jan	Leuven	Un. Leuv. 1451		1 jan. 1506
DE WALE	Maarten	Antwerpen	Un. Leuv. 1465		28 jan. 1507
LAMBRECHTS	Jan	Antwerpen			8 nov. 1508
DANIELS	Daniel	Hildernis	Un. Leuv. 1471		3 okt. 1509
VANDEN BERG	Jan	Mechelan			15 okt. 1509
PETERS	Hendrik	Antwerpen			24 juni 1511
BELT	Michiel				27 nov. 1513
SCELLING	Hendrik	Amsterdam	Un. Leuven 1482		15 maart 1518
LANORAT	Adriaan	Lessen			26 okt. 1518
LANGHOVEN	Antoon	Antwerpen			19 april 1524
BAUWENS	Jan				5 okt. 1524
VAN GEBELIK J	Jan				20 juli 1525
VANDEN DAME	Jan	Mechelen	Un. Leuv. 1471		20 okt. 1525
VAN EDINGEN	Jacob				25 okt. 1529
VAN SNEECK	Herman				19 okt. 1531
MUTZAERT	Hendrik				23 okt. 1531
VAN GESTEL	Jan	Bergen op Zoom			2 nov. 1531
RIEMER	Paul				31 dec. 1531
SCHOENHOVEN	Joost				25 juli 1534
					23 dec. 1534

proc. ± 1460-64

proc. ± 1487-99
prior 1480-97

proc. ± 1485-93
vic. St Anna 1493-97
Prior Kiel 1497-1504

proc. Leuv. 1491-1507
vicaris
sacrista

proc. ± 1481
prof. Geertruid.

proc. ± 1515

proc. ± 1496-1513
prior Delft 1514-17
prior Kiel 1527-24

prior 1504-17
prior Luik 1524
prior Kiel 1524-29
vicaris

VAN ROSENDAEL	Antoon	Un. Leuv. 1476	hospes Koninkl. 1532	1535
VAN HAERLEN	Jan		sacriste	18 sept. 1535
VAN LUIK	Jan		proc. ± 1524-28	
VAN TURNHOUT	Michiel		vic. ± 1533-40	20 juli 1538
CLAES	Jan	Leuven	vic. ± 1543	6 aug. 1540
VANDEN BERGHE	Severijn		prior ± 1532-48	1 jan. 1541
VERRIET	Jan			1541
DE BEUYNE	Hendrik			1547
VAN AARSCHOT	Arnold		± 1533-49	28 april
VAN AMERLODEN	Gerard		± 1533	11 juli
ANDELS	Dirk		± 1533-1540	13 nov.
VAN ANKEREN	Lucas	Mechelen	proc. ± 1532-33	13 nov.
ARNOLDI	Jan	Antwerpen		30 nov.
ARNULFI	Jacob	Leiden		11 nov.
VAN ASPER	Pieter			24 maart
BELLING	Willam			5 nov.
VANDEN BERGHE	Hendrik			6 sept.
VAN BLAGEN	Jan	Tiel		11 nov.
BESKIN	Lubbert			11 jan.
BINDOP	Gerard	Dordrecht		25 sept.
BOOT	Hendrik		prior ± 1346-50	3 juli
VAN BOUCHOUT	Niklaas		prior Kiel ± 1374	7 maart
VAN BRECHT	Matthias		prior Brugge 1376-79	9 okt.
VAN BUREN	Richard			24 maart
CLEMSBORNE	Jan			20 april
DAULIJN	Christiaan			21 juni
DEBITE	Jan			6 jan.
DE WITTE	Jan			25 nov.
VAN DERHAG	Jan			
DONK	Jan			

z.v.v./Janv. Saeepstal,
reg.kan.

LIJST DER CONVERSEN

NAAM	Voornaam	Afkomst	Functie	Dood
	Adriaan			25 nov.
VAN AMSTERDAM	Hendrik			29 jan.
	Andreas			21 maart
VAN ASPEREN	Hendrik			17 nov.
VAN DEN BLOEC	Jan		Kleermaker	12 okt.
BONE	Gerard		Portier	20 maart
BRAECKMAN	Corneel		Kok	12 okt.
CLAERENTACK	Niklaas	Brussel		15 juli
COEN	Pieter			9 dec.
COLEN	Niklaas			11 nov.
	Cornelius			14 okt.
DE CONINK	Willem	Antwerpen		27 apr. 1433
DEDUYTSCHÉ	Hendrik	Antwerpen	Kleermaker	14 aug.
VANDEN EYNDE	Jan			4 april
VAN GENT	Adriaan		Portier	26 juli
	Hendrik			20 april
	Hendrik			15 juli
VANDEN HOUT- LOKE	Colijn		† 1390	
HUGHE	Pieter			21 maart
	Jan			13 april
	Laurentius			6 nov.

	Niklaas		31 maart
	Maarten		18 maart
RUYTS	Arnold	Kok	26 febr.
SOYE	Jan		15 sept.
	Thomas	± 1361	10 nov.

LIJST DER CLERICI REDDITI

	Christiaan	27 okt. 1377
VAN MECHLEN	Jan	20 febr.
VAN GORICHEN	Hessel	16 sept.
	Laurentius	15 maart.

DONATEN

VAN BRUSSEL	Quainus	
VAN BUREN	Gerard	14 febr.
DEVOS	Boudewijn	† 1533
VAN NUWENHOVEN	Gielis	1462
PEPERCORN	Hendrik	

INHOUDSTAFEL

Inleiding	I
Bibliografie.	VII
Eerste deel : Bronnenstudie.	13
§ 1. Obituarium.	14
§ 2. Cartularia.	18
§ 3. Rentsboeken.	23
Tweede Deel : De Kartuizers op het Kiel.	
Ie Hoofdstuk : De Stichting van het klooster	31
§ 1. Tijdstip der stichting.	32
§ 2. De stichters.	38
§ 3. Verdrag met het kapittel.	45
§ 4. De oude kapel op het Kiel.	49
IIe Hoofdstuk : de Materiele uitbouw.	52
§ 1. Ontstaan en groei van het domein.	53
A. Stichtingsgoederen.	53
B. Vermeerdering der inkomsten.	57
C. Uithreiding van het kloosterdomein op het Kiel	69
D. Financiële moeilijkheden in de 16e eeuw.	77
§ 2. Kloosterbouw	82
A. Het terrein	83
B. Het grote pand	85
C. Het klein claustrum.	92

IIIe Hoofdstuk : De Kartuizermonnik op het Kiel.	100
§ 1. Vreemde monniken.	101
§ 2. De roepingen	104
§ 3. Scriptorumarbeid	110
§ 4. Betrekkingen met andere kloosters.	116
IVe Hoofdstuk : De vernietiging der Kartuis	135
Besluit.	139
Bijlagen.	
Lijst der monniken.	142
Lijst der conversen;	148
Lijst der clerici redditii en donaten.	150
Inhoudstafel.	151